

☐	Kandidaatintutkielma
☒	Pro gradu -tutkielma
☐	Lisensiaatintutkielma
☐	Väitöskirja

Oppiaine	Laskentatoimi ja rahoitus	Päivämäärä	1.3.2022
Tekijä	Janne Marjomaa	Sivumäärä	96+liitteet
Otsikko	Nyky aikaisten taloushallinto-ohjelmien vaikutus tilintarkastukseen		
Ohjaaja	Prof. Mika Vaihekoski		

Tiivistelmä

Taloushallintoala on murroksessa ja erilaiset sähköiset ja automaatiikkaan perustavat ratkaisut ovat syrjäyttämässä manuaaliset ja paperivetoiset työtavat. Muutos on vaikuttanut ennen kaikkea yrityksiin ja tilitoimistoihin, joiden prosessit ovat muuttuneet merkittävästi digitalisaation myötä. Sähköisessä ja automaatioon perustuvassa taloushallinnossa mm. laskut, palkkalaskelmat, veroilmoitukset ja tilinpäätökset liikkuvat sähköisesti eri tahojen välillä. Yritysten sisäinen aineiston kierto ja hyväksymisprosessit sekä tiliotteiden käsittely tapahtuu niin ikään sähköisesti ja osin myös automaattisesti. Näin ollen digitalisaatiolla on ollut tehostava vaikutus yritysten ja organisaatioiden taloushallintoon, kun yksinkertaisimmat ja rutiinimaisimmat työtehtävät ovat siirtyneet automaation piiriin. Työnteko on myös joustavoitunut erilaisten etäyhteyksien ansiosta, jolloin työtä voidaan tehdä lähes mistä vain.

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, miten sähköistynyt taloushallinto on vaikuttanut tilintarkastukseen ja tilintarkastajien työhön. Työssä mm. pyritään selvittämään, onko nykyaikaisilla taloushallintojärjestelmillä tilintarkastuksen laatua ja tehokkuutta parantava vaikutus. Lisäksi selvitetään miten nykyaikaiset järjestelmät ovat vaikuttaneet tilintarkastusrisktiin ja sen osatekijöihin sekä onko näillä järjestelmillä vaikutusta tilintarkastuksen suunnitteluvaiheeseen.

Työ toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja vastauksia tutkimuskysymyksiin haettiin teema haastatteluiden avulla. Tutkielmassa haastateltiin yhteensä kuutta tilintarkastajaa, joista puolet olivat Big 4 -tarkastajia ja puolet ei-Big 4 -tarkastajia. Haastateltavien joukossa oli sekä HT- että KHT-tilintarkastajia.

Tutkielmassa havaittiin, että moderneilla taloushallinto-ohjelmistoilla on ollut positiivinen vaikutus sekä tilintarkastuksen laatuun ja tehokkuuteen. Tilintarkastuksen laatu on parantunut mm. taloushallintojärjestelmien kehittyneiden haku- ja suodatustyökalujen avulla. Etenkin suurempien toimeksiantojen tilintarkastuksen laatuun on vaikuttanut positiivisesti data-analytiikan käyttö, jonka avulla tarkastettavan aineiston määrää voidaan kasvattaa huomattavasti. Huomionarvoista oli, että vaikka nykyaikaiset järjestelmät ovat tehostaneet tilintarkastusta, ei tilintarkastuskertomuksia anneta välttämättä aiempaa nopeammin. Tämä selittyi pääosin lisääntyneillä raportointi ja dokumentointi vaatimuksilla.

Avainsanat	digitalisaatio, taloushallintojärjestelmä, tilintarkastus
------------	---

**TURUN
YLIOPISTO**
Kauppakorkeakoulu

NYKYAIKAISTEN TALOUSHALLINTO- OHJELMIEN VAIKUTUS TILINTARKASTUKSEEN

Laskentatoimen ja rahoituksen pro gradu
-tutkielma

Laatija:
Janne Marjomaa

Ohjaaja:
Prof. Mika Vaihekoski

1.3.2022
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turun OriginalityCheck -järjestelmällä.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
1.1	Johdatus aihepiiriin	7
1.2	Tutkielman tavoite ja rajaukset	11
1.3	Metodit ja rakenne.....	11
2	TILINTARKASTUKSEN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA	13
2.1	Tilintarkastuksen tarkoitus	13
2.2	Tilintarkastuksen agenttiteoria	14
2.3	Hyvä tilintarkastustapa ja ammattieettiset periaatteet.....	16
2.4	Tilintarkastajan kelpoisuus ja tutkintojärjestelmä	17
2.5	Tilintarkastusvelvollisuus	20
2.6	Tilintarkastajan riippumattomuus.....	21
2.7	Tilintarkastajan vastuu	25
3	TILINTARKASTUKSEN SUUNNITTELU, LAATU JA HINNOITTELU....	28
3.1	Suunnitteluvaihe	28
3.1.1	Tilintarkastuksen suunnittelu.....	28
3.1.2	Tilintarkastuksen kokonaisstrategia.....	29
3.1.3	Tilintarkastussuunnitelma	30
3.1.4	Tilintarkastusriski	30
3.1.5	Olellisuuden määrittäminen	32
3.2	Tilintarkastuksen laatu ja hinnoittelu	36
3.2.1	Tilintarkastuksen laatu.....	36
3.2.2	Tilintarkastuksen hinnoittelu	40
4	MODERNI TALOUSHALLINTO	46
4.1	Järjestelmät	46
4.2	Sähköisen taloushallinnon vahvuudet.....	51
4.3	Sähköisen taloushallinnon riskit ja haasteet	55

4.4 Pilvipalvelut ja niiden riskit.....	58
5 TILINTARKASTUSAMMATTILAISTEN NÄKEMYKSIÄ.....	62
5.1 Haastattelujen toteutus.....	62
5.2 Haastattelujen tulokset.....	62
5.2.1 Tilintarkastuksen laatu ja hinnoittelu.....	62
5.2.2 Tilintarkastusriski	68
5.2.3 Järjestelmien vaikutus tilintarkastuksen tehokkuuteen ja suunnitteluun.....	72
5.2.4 Järjestelmien käyttö ja kehitys.....	74
5.2.5 Järjestelmät	77
5.3 Johtopäätökset	84
6 YHTEENVETO	88
LÄHTEET	91
LIITTEET.....	97
Liite 1. Teemahaastattelurunko.....	97
Liite 2. Tilintarkastajien haastattelut	99

KUVIOT

Kuvio 1 Tilintarkastajatutkintojen hyväksymisvaatimukset.....	19
Kuvio 2 Tilintarkastuksen laatuun vaikuttavat tekijät	36
Kuvio 3 Eri kokoisten yritysten taloushallintojärjestelmätarpeet	48
Kuvio 4 Esimerkki ERP-järjestelmästä ja sen moduuleista.....	49
Kuvio 5 Taloushallinnon automatisoinnin vaikutukset yhden hengen ja pienyrityksen hiilijalanjälkeen.....	53
Kuvio 6 Pilvipalvelujen palvelu- ja hankintamallit	59

TAULUKOT

Taulukko 1 Tilintarkastajan vastuu - mikä on toimivaltainen elin käsittelemään vastuuta?.....	25
--	----

LYHENTEET

ERP	Enterprise resource planning
HT	Hyväksytty tilintarkastaja
IESBA	International Ethics Standards Board for Accountants
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standards on Auditing
JHT	Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastaja
KHT	Keskuskaupakamarin hyväksymä tilintarkastaja
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
SaaS	Software as a Service
SOX	Sarbanes-Oxley-laki (USA)
TTL	Tilintarkastuslaki

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aihepiiriin

Sähköisen taloushallinnon synnystä tulee tänä vuonna kuluneeksi kaksikymmentäneljä vuotta. Suomi oli maailman ensimmäinen valtio, joka lainsäädännöllään mahdollisti siirtymän perinteisestä paperisesta taloushallinnosta sähköiseen taloushallintoon. Vuoteen 1997 saakka kaikki taloushallintoon liittyvä aineisto, käsittely ja dokumentaatio sekä siihen liittyvä arkistointi hoidettiin vähintään lainsäädännön vuoksi paperilla ja manuaalisesti. (Kaarlejärvi & Salminen 2018, 11.) Tällä hetkellä taloushallinnon kehitys on kii-vaimmillaan, sillä esimerkiksi Kaarlejärven ja Salmisen (2018, 11) mukaan vuosina 2016–2020 tapahtui merkittävämpi kehitysloikka erilaisten digitaalisten taloushallinnon ratkaisujen saralla kuin edellisten viidentoista vuoden aikana.

Taloushallinnon ala on siis murroksessa. Erilaiset sähköiset taloushallinnon ratkaisut syrjäyttävät perinteiset paperiin ja manuaalisiin toteutustapoihin perustuvat työtavat. Sähköistyminen vaikuttaa niin tilitoimistoihin kuin sen palveluita käyttäviin asiakkaisiin ja toimii hyvänä esimerkkinä digitalisaatiosta. (Helanto ym. 2015, 6.) Digitaloudella tarkoi-tetaan teknologian integroitumista arkeen siten, että se ulottuu jokaiseen toimialaan ja yhteiskunnan rakenteisiin. Se edistää markkinoiden globalisoitumista, koska maantieteel-lisellä sijainnilla ei ole enää merkitystä. (Hyypiä ym. 2017, 10.)

Digitalisaation johdosta yritysten ja organisaatioiden toimintaympäristöt muuttuvat. Muutos vaatii yrityksiä uudistamaan sekä yrityskulttuuriaan että toimintatapojaan. Digi-talisaatio tuo mukanaan uusien haasteiden lisäksi uusia mahdollisuuksia. Se muun muassa mahdollistaa entistä vapaamman liikkumisen ja etätyön, jolloin työnteosta tulee joustavampaa. Etäyhteyksien ansiosta erilaiset kokoukset pystytään järjestämään paikasta riip-pumatta ja sähköinen allekirjoittaminen mahdollistaa asiakirjojen allekirjoittamisen etänä. (Hyypiä ym. 2017, 10.)

Digitaalisessa taloushallinnossa laskut, palkkalaskelmat ja tilinpäätökset pystytään toimittamaan sähköisesti vastaanottajalleen. Lisäksi yrityksen sisäinen aineiston kierto ja hyväksyntä sekä viranomaisraportointi veroilmoituksineen hoidetaan sähköisiä reittejä pitkin. Niin ikään taloushallinnon osajärjestelmiin syötettävät tiedot tallennetaan sähköi-sesti, jolloin ne on mahdollista siirtää digitaalisesti esimerkiksi pääkirjanpitoon. Kone-kielisten tiliotteiden ansiosta pankkitilien tapahtumat voidaan siirtää automaation avulla pääkirjanpitoon. (Hyypiä ym. 2017, 10.)

Taloushallinnon sähköisyys mahdollistaa entistä tehokkaamman työnteon, kun entistä enemmän rutiininomaisia työtehtäviä siirtyy automaation hoidettavaksi. Siten aikaa jää entistä enemmän varsinaiselle asiantuntijatyölle, mikä on etenkin tilitoimistojen asiakkaiden näkökulmasta askel parempaan suuntaan. Sähköisten palveluiden ansiosta myös tilitoimistojen ja niiden asiakkaiden välinen yhteistyö helpottuu. Sähköisen taloushallinnon pilvipalvelut yleistyvät nyt kovaa vauhtia etenkin pienten ja keskisuurten yritysten ja heitä palvelevien tilitoimistojen keskuudessa, koska niiden hinnat ovat laskeneet myös pk-yrityksiä tyydyttävälle tasolle. (Helanto ym. 2015, 6.)

Sähköistä taloushallintoa käsitellään usein yritysten ja tilitoimistojen näkökulmasta. Esimerkiksi useat sähköistä ja älykästä taloushallintoa käsittelevät teokset keskittyvät kuvaamaan sähköisyyden ja digitalisaation vaikutuksia yritysten sisällä sekä yhteiskunnallisessa mittakaavassa. Tämä näkyy myös ohjelmistoyritysten mainonnassa sekä niiden verkkosivuilla. Varsinkin ohjelmistoyritykset keskittyvät kuvaamaan sähköisen taloushallinnon tuomia etuja yrityksille ja tilitoimistoille. Tilintarkastajat ovat kuitenkin yksi tärkeimmistä yrityksen taloushallinnon kanssa tekemisissä olevista sidosryhmistä. Yrityksen taloushallinnon ratkaisut vaikuttavat suoraan siihen, missä ympäristössä tilintarkastajat työtään tekevät. Tänä päivänä etenkin monet mikro- ja pienyritykset hoitavat edelleen taloushallintonsa paperilla ja manuaalisesti. Tällöin tarkastettava aineisto koostuu usein tositemapeista, eri muodossa olevista raporteista kuten pää- ja päiväkirjoista, tuloslaskelmista, taseista, veroilmoituksista, sopimuksista ynnä muista hallinnollisista dokumenteista.

Kun yritys hoitaa taloushallintonsa kokonaan sähköisin ja automaatiikkaan perustuvien ratkaisuin, myös tilintarkastus on sähköistä. Tällöin tilintarkastajalle annetaan pääsy asiakasyrityksen taloushallinto-ohjelmaan, josta tilintarkastajan tulisi saada kaikki tarkastuksen kannalta oleellinen tieto. Vaikka tilintarkastus hoidettaisiinkin sähköisesti, ei sen tarkoitus ole muuttunut miksikään. Ainoastaan tarkastuksessa käytettävät välineet ovat kehittyneet ja tehostuneet. Sähköisessä tilintarkastuksessa esimerkiksi tiedon etsiminen, asioiden ristiin tarkastaminen ja täsmäyttäminen ovat huomattavasti helpompaa kuin perinteisessä paperivetoisessa taloushallinnossa. Sähköisten järjestelmien avulla tilinrakastajat pystyvät vertailemaan tilikohtaisia saldoja edellisen vuoden vastaaviin. Lisäksi raporttitasolta on mahdollisuus porautua aina tositetasolle saakka, mikä tekee tilintarkastuksesta vaivattomampaa. Tämä helpottaa myös audit trailin eli kirjausketjun todentamista. Kirjausketjulla tarkoitetaan sitä, että tapahtumat ovat kirjattu kirjanpitoon siten, että niiden yhteys tuloslaskelmaan ja taseeseen voidaan helposti todeta. Kirjanpidossa puolestaan

tositteiden ja niihin liittyvien kirjausten välinen yhteys tulee olla helposti selvitettävissä. (Helanto ym. 2015, 118–119.)

Tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu myös yrityksen hallinnon tarkastaminen. Sähköisen taloushallinnon ansiosta erilaiset sopimukset ja muut kirjanpidon ulkopuoliset hallinnolliset sopimukset voidaan arkistoida sähköisesti. Tällöin tietoon pääsee käsiksi paikasta riippumatta ja dataa on mahdollista siirtää eri ohjelmiin tarkempaa analysointia varten. Nykypäivänä yritykset saavat myös sellaisia dokumentteja, joita ei vielä tois- taiseksi pystytä toimittamaan sähköisesti. Näitä voivat olla esimerkiksi kaupparekiste- riote ja yhtiöjärjestys. Tästä huolimatta yritys voi skannata kyseiset dokumentit, jolloin ne voidaan myös arkistoida ja tarkastaa sähköisesti. Näin ollen sähköinen taloushallinto tekee tilintarkastuksesta helpompaa ja tehokkaampaa verrattuna perinteiseen paperiveto- seen taloushallintoon. Tämä toki edellyttää, että tilintarkastaja tuntee yrityksen käyttämän taloushallintojärjestelmän, jotta sähköisen tarkastuksen edut ovat saavutettavissa. (He- lanto ym. 2015, 119.)

Yritysjärjestelmien vaikutuksista tilintarkastukseen on tehty paljon tutkimusta eten- kin toiminnanohjausjärjestelmien näkökulmasta. Aihetta ovat tutkineet mm. Pincus ym. (2017, 1975), jotka tutkivat vaikuttavatko asiakkaiden yritysjärjestelmät tilintarkastuksen laatuun ja tehokkuuteen. Tutkimuksessaan he havaitsivat, että näiden järjestelmien käyt- töönotto parantaa tilintarkastuksen laatua ja tehokkuutta sekä käyttöönottovuotena että tulevaisuudessa. Tämä näkyi kirjanpitoon tehtyjen oikaisujen vähentymisenä, suurem- pana todennäköisyytenä antaa going-concern lausunto konkurssiin ajautuville yrityksille, parempana suoriteperusteisen tilintarkastuksen laaduna, pienempänä todennäköisyytenä julkaista 10-K vuosikertomus myöhässä sekä pienempinä tilintarkastuspalkkioina. Näi- den merkitys on sitä suurempi, mitä laajempi yritysjärjestelmä on käytössä. Lisäksi laa- tuun ja tehokkuuteen vaikuttaa olennaisesti se, sisältääkö yritysjärjestelmä kirjanpito- ja rahoitusjärjestelmät. Tutkijat havaitsivat myös, että tilintarkastuspalkkiot nousevat, mi- käli järjestelmä on todella monimutkainen.

Datta & Nwankpa (2012, 61) ovat puolestaan tutkineet kuinka havaitut toiminnan- ohjausjärjestelmän käyttöönotosta johtuvat muutokset vaikuttavat havaittuun tilintarkas- tuksen laatuun. Heidän tutkimustulostensa mukaan tilintarkastajan ERP:n käyttöönotosta johtuvien muutosten havaitsemisella on merkittävä vaikutus havaitulle tilintarkastuksen laadulle. Tutkijoiden mukaan havaittujen toiminnanohjausjärjestelmän käyttöönotosta johtuvien muutoksien ottaminen huomioon tilintarkastusprosessissa parantaa havaittua tilintarkastuksen laatua. Lisäksi havaittiin, että ERP-järjestelmien myötä vähentynyt

substanssitarkastus paransi havaittua tilintarkastuksen laatua. Toiminnanohjausjärjestelmiin liittyvien kontrolliriskien puolestaan todettiin heikentävän tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että IS-tilintarkastajien tarve tilintarkastusalalla on kasvamassa jatkuvasti. IS-tilintarkastajia tarvitaan erityisesti niihin tilintarkastustiimeihin, jotka ovat tekemisissä ERP-järjestelmien kanssa. Tutkijoiden mukaan toiminnanohjausjärjestelmissä on toiminnallisuuksia, jotka tukevat tilintarkastusta. Ne eivät kuitenkaan ole tilintarkastajien mielestä riittäviä tiedonkeruun kannalta, minkä vuoksi tilintarkastustiimeihin tarvitaan tietoteknistä osaamista omaavia IS-tilintarkastajia. (Datta & Nwankpa 2012, 76–77.)

Hunton ym. (2004, 7) selvittivät missä määrin tilintarkastajat tunnistavat ERP-järjestelmään liittyvät kohonneet riskit verrattuna perinteisiin järjestelmiin, kun näiden järjestelmien käyttöoikeuksien hallintaan liittyy heikkouksia. Tämän lisäksi tutkijoiden tavoitteena oli selvittää tilintarkastajien taipumusta konsultoida oman yrityksensä IT-tilintarkastajia arvioidessaan ERP-järjestelmiin ja perinteisiin järjestelmiin liittyviä riskejä tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa. Molemmat tilintarkastajatyypit havaitsivat ERP-järjestelmiin liittyvän huomattavasti enemmän liiketoiminnan keskeytymiseen, prosessien keskinäiseen riippuvuuteen sekä yleisiin järjestelmän kontrolleihin liittyviä riskejä verrattuna perinteisiin järjestelmiin. Lisäksi havaittiin, että IT-tilintarkastajat havaitsivat huomattavasti korkeampia verkkoon, tietokantoihin ja sovelluksiin liittyviä riskejä ERP-järjestelmissä, kun taas tavalliset tilintarkastajat eivät tunnista kohonneita riskejä näillä osa-alueilla. Tutkijoiden mukaan IT-tilintarkastajat arvioivat sekä ERP että perinteisiin järjestelmiin liittyvät riskit korkeammiksi kuin tavalliset tilintarkastajat. Tästä huolimatta tavalliset tilintarkastajat eivät koe suurempaa tarvetta konsultoida IT-tilintarkastajia tarkastaessaan asiakkaita, joilla on ERP-järjestelmä käytössä. Tutkimuksen mukaan tavallisten tilintarkastajien luottamus omaan osaamiseen on yhtä korkea tarkastettaessa ERP- ja perinteisiä järjestelmiä. Näin ollen tutkijat tulevatkin johtopäätökseen, jonka mukaan tavalliset tilintarkastajat saattavat olla liian itsevarmoja arvioidessaan toiminnanohjausjärjestelmiin liittyviä riskejä.

Hoffman ym. (2018, 59) puolestaan tutkivat kuinka asiakkaan IT-valmiudet vaikuttavat tilintarkastuspalkkioihin. Saadut tulokset viittaavat siihen, että erinomaisilla IT-valmiuksilla varustetut yritykset maksavat korkeampia tilintarkastuspalkkioita. Tämä johtuu siitä, että korkeatasoiset IT-ympäristöt edellyttävät tilintarkastusyhtiöiltä enemmän tarkastustyötä sekä kallista ja erikoistuneempaa teknistä resursointia. Tutkijat havaitsivat myös, että suuret yritykset, joilla on vahva IT-kapasiteetti, maksavat suhteettoman

suuria tilintarkastuspalkkioita verrattuna pienempiin yrityksiin, joilla on vastaavat IT-valmiudet. Lisäksi havaittiin, että vahvat IT-valmiudet omaavat yhtiöt sopeutuvat paremmin ulkopuolisiin häiriöihin ja maksavat tällöin pienempiä tilintarkastuspalkkioita. Näitä häiriöitä voivat olla mm. uudet tilintarkastus- tai kirjanpitosäännökset. Erot tilintarkastuspalkkioissa kuitenkin tasoittuvat ajan myötä, kun kaikki ovat sopeutuneet uusiin vaatimuksiin. (Hoffman ym. 2018, 72.)

1.2 Tutkielman tavoite ja rajaukset

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, voidaanko modernien taloushallintojärjestelmien ansioista suorittaa entistä korkealaatuisempia tilintarkastuksia suomalaisessa toimintaympäristössä. Onko nykyaikaisten taloushallinto-ohjelmien avulla mahdollista saada entistä tarkempi varmuus siitä, ettei tilinpäätös sisällä virheestä tai väärinkäytöksestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä? Lisäksi selvitetään kuinka tilintarkastajat kokonaisuudessaan näkevät sähköisen taloushallinnon vaikuttaneen tilintarkastajien työhön ja onko meneillään oleva ohjelmistokehitys tuonut tullessaan negatiivisia ilmiöitä. Tutkielmassa selvitetään myös, kuinka tilintarkastajat näkevät taloushallinto-ohjelmien kehityksen vaikuttavan tulevaisuuden tilintarkastukseen.

Tutkielmassa muodostetaan aiemman kirjallisuuden pohjalta käsitys tilintarkastajan tehtävistä ja velvollisuuksista sekä käsitellään sähköisen taloushallinnon käsitettä ja sen mukanaan tuomia etuja ja haittoja. Lisäksi käsitellään sähköiseen prosessiin kuuluvia eri osa-alueita ja pilvipalveluihin kohdistuvia mahdollisia riskejä. Työssä selvitetään myös, kuinka taloushallinto on muuttunut aiemmasta paperivetoisesta taloushallinnosta älykkääksi ja automatisoiduksi prosessiksi. Teoriaosuutta syvennetään tilintarkastajien haastatteluilla, joiden perusteella pyritään vastaamaan varsinaisiin tutkimuskysymyksiin.

1.3 Metodit ja rakenne

Tutkielman empiriaosuus toteutetaan haastatteleamalla kuutta tilintarkastajaa. Haastattelut ovat tyypiltään puolistrukturoituja eli teemahaastatteluita. Puolistrukturoitu haastattelumenetelmä sopii tähän tutkimukseen strukturoitua eli lomakehaastattelua paremmin, koska se antaa haastateltavalle enemmän vapauksia. Tällöin tutkija määrää kysymykset, ja haastateltava vastaa niihin omin sanoin toisin kuin lomakehaastattelussa, jossa

vastausvaihtoehdot ovat annettu valmiiksi. Haastateltavalla on myös mahdollisuus ehdottaa uusia kysymyksiä. Tässä haastattelumenetelmässä haastattelija voi myös poiketa kysymysten alkuperäisestä järjestyksestä. Strukturoitu haastattelumenetelmä olisi tähän tutkimukseen liian jäykkä, koska siinä tutkija yleensä antaa valmiit vastausvaihtoehdot. (Alasuutari ym. 2005, 104.) Haastatteluiden tarkoituksena on syventää käsitystä tilintarkastajien näkemyksistä, jolloin strukturoidulla haastattelumenetelmällä vastaukset voivat jäädä pintapuolisiksi. Haastatteluita ei toteuteta avoimina haastatteluina, koska tällöin vaarana on, että keskustelu lähtee rönsyilemään kauemmas varsinaisesta tutkimusongelmasta.

Tutkielman johdannossa esitellään tutkittava aihe sekä tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen luvussa kaksi käsitellään tilintarkastuksen lainsäädännöllistä taustaa, jossa mm. perehdytään tilintarkastuksen tarkoitukseen. Luvussa kolme tutustutaan tilintarkastuksen suunnitteluvaiheeseen sekä tilintarkastuksen laatuun ja hinnoitteluun. Luvussa neljä puolestaan käsitellään modernia taloushallintoa, jossa käydään läpi erilaisia järjestelmiä sekä niihin liittyviä vahvuuksia ja heikkouksia. Luvussa viisi esitellään haastateltujen tilintarkastajien näkemyksiä tutkielman tutkimuskysymyksiin ja luvussa kuusi vedetään lyhyesti yhteen tutkielman sisältö.

2 TILINTARKASTUKSEN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA

2.1 Tilintarkastuksen tarkoitus

Suomessa tilintarkastuslaki ei erikseen määrittele tilintarkastuksen tavoitetta vaan se pitää sisällään säännökset tilintarkastuksen sisällöstä. Laista voidaan kuitenkin päätellä, että tilintarkastuksen tavoitteena on laissa esiintuotujen seikkojen tarkastaminen, jotta tilintarkastaja voi antaa lain määräämät tilintarkastajan raportit. (Halonen & Steiner 2010, 13.)

Suomessa tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tilintarkastaja voi lausunnossaan todeta, että tilinpäätös ja mahdollinen toimintakertomus sekä kaikki muut lain tarkoittamat tilinpäätökseen liitettävät dokumentit ovat olennaisin osin laadittu voimassa olevien lakien ja säädösten mukaan. Lausunnossaan tilintarkastaja ottaa myös kantaa siihen, antaaako tilinpäätös ja mahdollinen toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot tarkastettavan kohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta kirjanpitolain tarkoittamalla tavalla. Varsinaisen tilinpäätöksen lisäksi tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus. Sen tavoitteena on selvittää vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuutta. (Halonen & Steiner 2010, 13–14.)

Horsmanheimon ja Steinerin (2017, 23) mukaan tilintarkastajan tärkein tehtävä on varmentaa tarkastuksen kohteena olevan tahon taloudellisten tietojen luotettavuus. Tilintarkastajan tehtäviin ei siis lähtökohtaisesti kuulu uuden tiedon tuottaminen yrityksestä vaan yrityksen antamien tietojen oikeellisuuden varmentaminen. Tilintarkastuksen alkuperäinen tarkoitus eli omistajien saaman tiedon varmistaminen muotoutui 1800-luvun länsimaissa. Tuolloin yhteiskunta ja talous alkoivat kehittyä nopeasti, jolloin yrityksille syntyi tarve ammattimaiselle johdolle. Yrityksen omistajilla ei kuitenkaan enää riittänyt aikaa johdon valvonnalle. Tilintarkastus sai alkunsa, kun omistajat tarvitsivat kolmannen osapuolen varmistamaan, että yrityksen johto antaa heille oikeat taloudelliset tiedot yrityksen toiminnasta ja sen taloudellisesta asemasta. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.)

Ajan myötä tilintarkastuksen tehtävästä on tullut entistä moniulotteisempi. Yhä useampi sidosryhmä on tullut riippuvaiseksi yritysten tuottaman taloudellisen tiedon oikeellisuudesta. Nykypäivänä eri osapuolten välinen taloudellinen riippuvuus on lisääntynyt, jolloin talouden ehdoton kulmakivi on osapuolten luotettavuus. Säännöillä ja laeilla pyritään varmistamaan osapuolten välinen luottamus. Tämän kehityssuunnan vuoksi

tilintarkastuksen sääntely on lisääntynyt ja monimutkaistunut. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23–24.)

Tilintarkastusta on perinteisesti pidetty omistajien edun toteutumista valvovana prosessina. Tilintarkastuksesta hyötyvät kuitenkin muutkin sidosryhmät, kuten velkojat, viranomaiset ja tavarantoimittajat, koska tilintarkastaja ottaa myös näiden tahojen intressit huomioon tarkastusta tehdessään. Eri sidosryhmien intressit tulevat huomioiduksi myös välillisesti, koska omistajien edun mukaista on esimerkiksi se, että yritys hoitaa velvoitteensa sovitulla tavalla eri sidosryhmiä kohtaan. Sidosryhmien edun mukaista on, että yritys pystyy säilyttämään ja kasvattamaan arvoaan ja näin turvaamaan toimintansa jatkuvuuden. (Alakare ym. 2008, 17.)

Omistajien ja eri sidosryhmien intressien turvaamisen lisäksi tilintarkastuksella on myös laajempaa yhteiskunnallista merkitystä, mikä korostuu varsinkin kansainvälisessä pääomamarkkinoita koskevassa keskustelussa. EU:n tilintarkastusdirektiivi velvoittaa tilintarkastajia huomioimaan yleisen edun sisällyttämällä sitä koskevat vaatimukset tilintarkastajia ohjaaviin ammattieettisiin periaatteisiin. Direktiivin mukaan yleisen edun huomioimisella tarkoitetaan sitä, että ihmiset ja yritykset sekä yhteiskunta ylipäätään luottavat tilintarkastajien työn laatuun. Korkeatasoinen tilintarkastus parantaa tilinpäätösten oikeellisuutta ja luotettavuutta, mikä puolestaan edistää markkinoiden toimintaa. Yleisen edun merkittävyys riippuu tarkastettavasta kohteesta. EU:n tilintarkastusdirektiivin mukaan yleisen edun kannalta merkittäviä toimijoita ovat julkisen kaupankäynnin kohteena olevat yritykset sekä luotto- ja vakuutuslaitokset. Direktiivin mukaan myös jotkin muutkin yhteisöt tai organisaatiot voivat olla yleisen edun kannalta merkittäviä niiden toiminnan luonteen, laajuuden tai henkilöstön määrän perusteella. Yleisen edun huomioiminen on myös sisällytetty Suomen tilintarkastuslakiin. Säännös perustuu siihen, ettei tilintarkastajan rooli enää rajoitu vain omistajien intressien turvaamiseen vaan velvoittaa tilintarkastajan huomioimaan myös yhteiskunnallisia näkökohtia. (Alakare ym. 2008, 17–18.)

2.2 Tilintarkastuksen agenttiteoria

Tilinpidon ja tilintarkastuksen tarpeellisuutta perustellaan talousteoriassa usein agenttiteorian avulla. Agenttiteoriasta eli päämies-agenttiongelmasta puhutaan silloin kun yrityksen johtaminen ja omistajuus ovat eriytyneet. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 24.) Jensen ja Meckling (1976, 308) kuvaavat agenttisuhdetta sopimuksena, jossa yksi tai useampi henkilö eli päämies valtuuttavat toisen henkilön eli agentin toimimaan puolestaan

delegoimalla tälle päätöksentekovaltaa. Tällöin päämies eli yrityksen omistaja delegoi yrityksen johtamisen agentille eli toimitusjohtajalle. Toimitusjohtajan vastuu yrityksen johtamisesta perustuu hänen ja omistajan väliseen sopimukseen, joka määrittelee toimitusjohtajan toimivallan, oikeudet, velvollisuudet ja työstä maksettavan palkkion. Agenttiteoriassa näiden kahden toimijan välille syntyy tavoiteristiriita, jolloin molemmat pyrkivät toimimaan opportunistisesti ja tavoittelemaan omaa etuaan. Agentin toiminnan perusteellinen valvonta ei useinkaan ole mahdollista, jolloin päämies ei saa yrityksestään käyttöönsä samoja tietoja kuin agentti. Ilman valvontaa on mahdollista, että agentti alkaa toimia omaa etuaan tavoitellen. Jotta päätöksenteon valvontajärjestelmä voisi toimia mahdollisimman tehokkaasti, tulee päätöksenteon valvonta ja päätöksenteon johtaminen eriyttää toisistaan. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 24.)

Osakeyhtiössä valvontajärjestelmä toimii esimerkiksi siten, että yhtiön osakas eli agentti delegoi yhtiön sisäisen valvonnan hallitukselle eli agentille. Tästä huolimatta osakkaalle jää oikeus päättää monista yhtiön asioista yhtiökokouksen kautta. Yhtiön hallitus voi puolestaan delegoida eri tehtäviä toimitusjohtajalle, mutta toimitusjohtajan toimien valvonta kuuluu edelleen hallituksen vastuulle. Tilinpäätöksen ja tilintarkastuksen yhteydessä yhtiön omistajan ja johdon käytettävissä oleva informaatio on erilaista, jolloin puhutaan tiedon epäsymmetriasta. Tämä aiheuttaa eturistiriitoja omistajan ja johdon välille. Päätöksentekotilanteessa yhtiön osakas käyttää yhtiön johdoltaan saamaa informaatiota, mikä on osakkaan kannalta vain osa johdon käytettävissä olevasta informaatiosta. On myös mahdollista, että yhtiön johto manipuloi osakkaalle antamaansa informaatiota. Koska osakas ei voi itse varmistaa tietojen oikeellisuutta ja luotettavuutta, se delegoi tämän tehtävän tilintarkastajalle. Tilintarkastus onkin alun alkaen ollut vapaaehtoinen keino ehkäistä osakkeenomistajan ja johdon välille syntyvää päämies-agenttiongelmia. Tilintarkastajan on kuitenkin toimittava yhtiön johdosta riippumattomasti, jotta se voisi ratkoa päämies-agentti suhteeseen liittyviä ongelmia ja olla osa tehokkaasti toimivaa valvontajärjestelmää. Ajan saatossa tilintarkastukselle ja tilintarkastajalle on asetettu lisää vaatimuksia, jotta yrityksen tai organisaation päätöksenteko-, johtamis- ja valvontajärjestelmä toimisi. Tilintarkastuksesta onkin tullut länsimaissa lakisäätteistä tietyn kokoisissa ja tietyllä toimialalla toimivissa yhtiöissä ja organisaatioissa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 24–25.)

Kuten aiemmin todettiin, tilintarkastus ei enää rajoitu pelkästään osakkaiden etujen turvaamiseen vaan se pyrkii ottamaan huomioon myös eri sidosryhmien tarpeet. Tällöin tilintarkastuksen rooli korostuu myös yhteiskunnallisella tasolla. Halosen ja Steinerin

(2010, 16–17) mukaan tilintarkastaja voidaan nähdä varsinkin osakeyhtiöissä lainsäätäjän edellyttämänä yhtiöstä erillisenä valvontavälineenä, jotta osakeyhtiöt voisivat perustua osakkaiden sopimusvapauden periaatteelle. Heidän mukaansa tilintarkastuksen tarpeellisuutta voidaankin perustella julkisen edun turvaamisella.

2.3 Hyvä tilintarkastustapa ja ammattieettiset periaatteet

Tilintarkastajien tulee toiminnassaan noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. Hyvän tilintarkastustavan velvoittavuudesta säädetään tilintarkastuslaissa. Laki ei kuitenkaan määrittele täsmällisesti hyvän tilintarkastustavan käsitettä, koska se muuttuu jatkuvasti talouselämän ja lainsäädännön muutosten mukana. Laki sen sijaan määrittelee tilintarkastuksen tavoitteet, ja tilintarkastuksen ammattilaisten tehtävänä on kehittää keinot näihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Hyvä tilintarkastustapa on tapaoikeutta ja sitä voidaan verrata hyvään kirjanpitoon ja hyvään asianajajatapaan. Hyvän tilintarkastustavan määrittelyssä käytetään apuna niin lainsäädäntöä, asetuksia, ohjeita ja päätöksiä kuin alalla toimivien järjestöjen kannanottoja ja suosituksia sekä ammattikirjallisuutta. Voidaankin sanoa, että hyvä tilintarkastustapa on tapa, miten huolellinen ammattihenkilö työssään toimii. Suomen Tilintarkastajat ry:llä on merkittävä rooli hyvän tilintarkastustavan kehittämisessä Suomessa. (Halonen & Steiner 2010, 31–32; Korkeamäki 2017, 11.)

Tilintarkastuslain sisältämien ammattieettisten periaatteiden mukaan tilintarkastajan on toimittava ammattitaitoisesti, rehellisesti ja objektiivisesti ammatillinen kriittisyys säilyttäen ja yleinen etu huomioon ottaen. Tilintarkastuslain lisäksi ammattieettisiä ohjeita antaa myös IFAC:n (International Federation of Accountants) alaisuuteen kuuluva IESBA (International Ethics Standards Board for Accountants). Sen mukaan tilintarkastusammattilaisten toimintaa ohjaa seuraavat periaatteet: rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus ja ammatillinen käyttäytyminen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 162–163; Korkeamäki 2017, 12.)

Näin ollen tilintarkastuslain ja IESBA:n tarkoittamat ammattieettiset periaatteet eroavat hieman toisistaan, sillä tilintarkastuslaki ei sisällä ammatillisen käyttäytymisen vaatimusta. Tilintarkastuslain ammattieettiset periaatteet eivät myöskään sisällä salassapitovelvollisuutta vaan siitä säädetään erikseen TTL 4:8:ssa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 163.)

Rehellisyyden periaatteen mukaan tilintarkastajan on kaikissa ammattiinsa liittyvissä suhteissa toimittava tasapuolisesti ja totuudenmukaisesti sekä avoimesti ja vilpittömästi.

Objektiivisuuden periaate velvoittaa tilintarkastajaa olemaan puolueeton ja tasapuolinen. Tilintarkastajan on myös oltava riippumaton, jolloin ennakkokäsitykset ja intressiristiriidat eivät saa hämärtää ammatillista harkintaa. Jotta tilintarkastaja pystyisi tarjoamaan ammattitaitoista palvelua, tulee hänen pitää ammattikunnan käytäntöihin, lainsäädäntöön ja tekniikkaan liittyvät tiedot ja taidot riittävällä tasolla. Salassapitovelvollisuus puolestaan velvoittaa tilintarkastajaa pitämään ammattinsa kautta saamansa tiedot salassa. Tilintarkastaja ei myöskään saa käyttää näitä tietoja oman etunsa ajamiseen. Ammatillisen käyttäytymisen periaate velvoittaa tilintarkastajan toimimaan voimassa olevien lakien ja asetusten mukaan. Periaatteen mukaan tilintarkastaja ei myöskään saa toimia siten, että se voisi vaarantaa ammattikunnan maineen. (Korkeamäki 2017, 12–13.)

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on noudatettava ammattieettisiä periaatteita kaikissa niissä tehtävissä, joissa tilintarkastuslakia sovelletaan. Näin ollen tilintarkastajan on toimittava näiden periaatteiden mukaan, oli kyseessä lakisääteinen tilintarkastus tai jokin muu sopimukseen perustuva tehtävä. (Halonen & Steiner 2010, 33.) Ammattieettisten periaatteiden noudattaminen on osa hyvää tilintarkastustapaa (Horsmanheimo & Steiner 2017, 163).

2.4 Tilintarkastajan kelpoisuus ja tutkintojärjestelmä

Tilintarkastajalle asetetut kelpoisuusvaatimukset jaetaan kahteen luokkaan. Tilintarkastajalle asetettuihin yleisiin kelpoisuusvaatimuksiin ja tilintarkastajalle asetettuihin erityisiin kelpoisuusvaatimuksiin. Tilintarkastajalle asetettujen yleisten kelpoisuusvaatimusten mukaan tilintarkastajaksi ei voida valita henkilöä, jolle on määrätty edunvalvoja, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, joka on vajaavaltainen tai joka on asetettu konkurssiin tai liiketoimintakieltoon. Mikäli yrityksen tai organisaation tilintarkastajaksi on valittu yksi tai useampi luonnollinen henkilö, tulee vähintään yhdellä heistä olla asuinpaikka Euroopan talousalueella. Suomen kansalaisuutta tilintarkastajalta ei kuitenkaan vaadita. (Korkeamäki 2017, 13; Tomperi 2018, 17.) Aiemmin tilintarkastuslaissa oli säännös, jonka mukaan oikeus toimia tilintarkastajana lakkaa 70 vuoden iässä. Säännös on sittemmin kumottu eikä tilintarkastajan ikää ole enää rajoitettu. (Korkeamäki 2017, 13.)

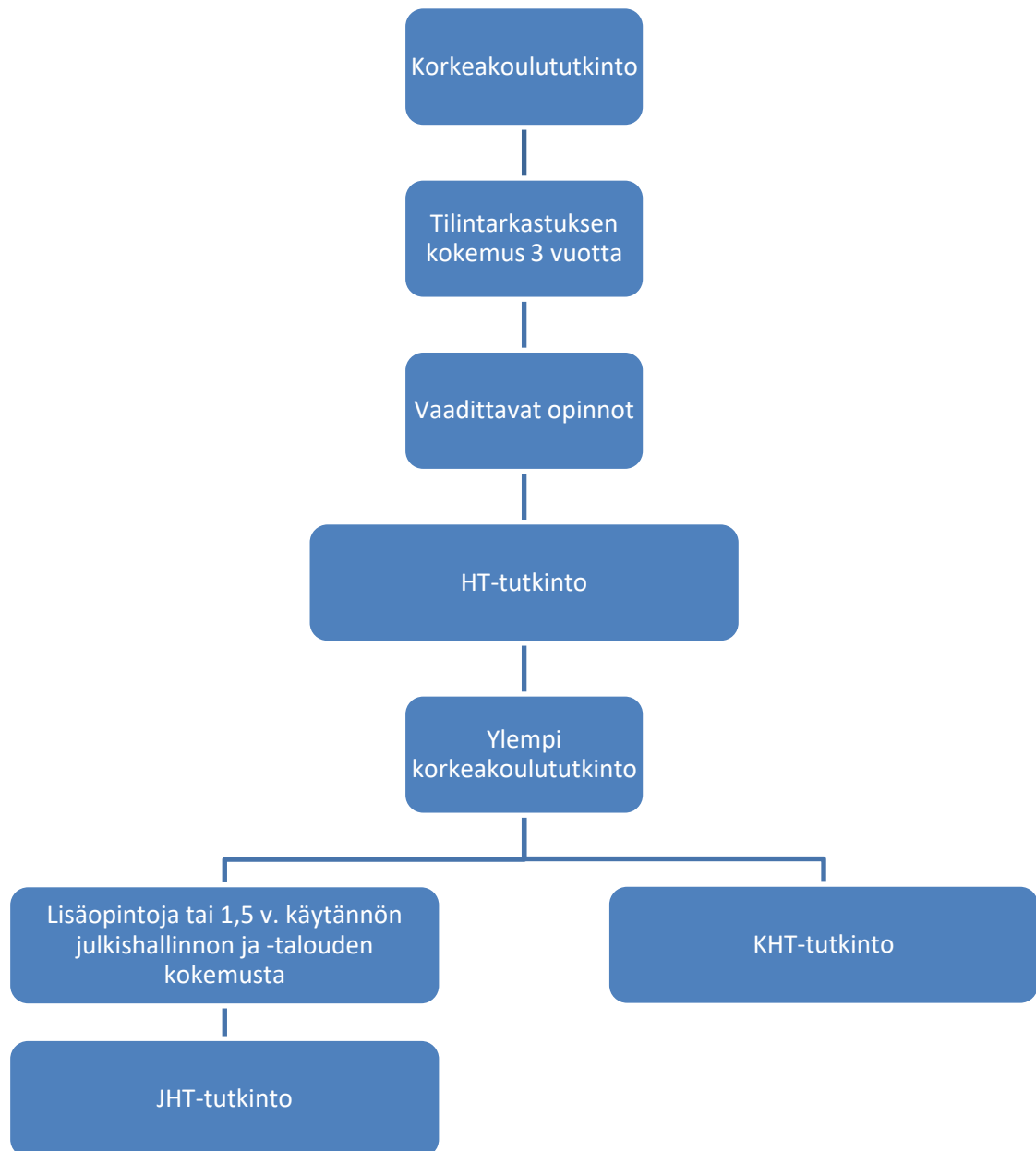
Tilintarkastajalle asetettujen erityisten kelpoisuusvaatimusten mukaan vähintään yhden tilintarkastajan tulee olla KHT-tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö, jossa päävastuullinen tilintarkastaja on KHT-tilintarkastaja mikäli

- 1) kyseessä on yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö tai
- 2) yhteisön tai säätiön päätyneellä tilikaudella täyttyy vähintään kaksi seuraavista edellytyksistä:
 - taseen loppusumma yli 25 000 000 euroa
 - liikevaihto yli 50 000 000 euroa
 - yhteisön tai säätiön henkilöstön lukumäärä ylittää keskimäärin 300 henkilöä

KHT-tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö on valittava myös siinä tapauksessa, mikäli kyseessä on yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö tai yhteisön osakkeita on julkisen kaupankäynnin kohteena säännellyillä markkinoilla (Horsmanheimo & Steiner 2017, 194; Tomperi 2018, 17). Konserniin kuuluvissa tytäryhtiöissä tilintarkastajaksi tulee valita vähintään yksi emoyrityksen tilintarkastaja. Tilintarkastuslain mukaan tästä on kuitenkin mahdollista poiketa perustellusta syystä. Tytäryhtiössä tilintarkastaja voidaan kuitenkin jättää valitsematta, mikäli sen koko ei ylitä tilintarkastusvelvollisuudelle asetettuja vaatimuksia. Kansainvälisissä konserneissa tilintarkastajan kelpoisuus määräytyy sen maan lainsäädännön perusteella, jossa tilintarkastaja suorittaa tarkastuksen ja antaa tilintarkastuskertomuksen. Näin ollen esimerkiksi Suomessa sijaitsevan konserniyrityksen tilintarkastajaan ja tilintarkastukseen sovelletaan tilintarkastuslakia. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 196.)

Suomessa on kolme eri tilintarkastajan tutkintonimikettä: HT, KHT ja JHT. HT-tutkinto on tilintarkastajien perustutkinto, joka on suoritettava ennen kuin on mahdollista erikoistua joko KHT- tai JHT-tilintarkastajaksi. KHT-tutkinnon suorittaminen oikeuttaa toimimaan tilintarkastajana yleisen edun kannalta merkittävissä yhteisöissä sekä listayhtiöissä. JHT-tutkinto puolestaan mahdollistaa julkishallinnon ja -talouden tarkastamisen. (Korkeamäki 2017, 20.)

Kuvio 1 havainnollistaa tilintarkastajien tutkintojärjestelmän kaksiportaista rakennetta. Kuvioista nähdään, että kaikkien tilintarkastajiksi aikovien on ensin suoritettava HT-tutkinto, ennen kuin on mahdollista edetä KHT- tai JHT-tutkintoihin. Pääsäännön mukaan HT-tutkinto edellyttää korkeakoulututkinnon suorittamista, jolloin tutkinto voi olla joko alempi korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkinto.

Kuvio 1 Tilintarkastajatutkintojen hyväksymisvaatimukset (Patentti- ja rekisterihallitus, 2021)

Korkeakoulututkinto ei kuitenkaan sellaisenaan riitä, vaan hakijan tulee olla suorittanut tilintarkastajan tehtävän edellyttämät laskentatoimen, rahoituksen ja oikeudellisen alan opinnot. Korkeakoulututkinnon puuttuminen ei muodostu esteeksi, mikäli hakijalla on vähintään seitsemän vuoden kokemus ammattimaisista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeudellisen alan tehtävistä. HT-tutkinnon suorittaminen edellyttää myös käytännön kokemusta. Tällöin hakijalla tulee olla vähintään kolmen vuoden kokemus tilinpäätösten, konsernitilinpäätösten tai vastaavien taloudellisten raporttien tarkastamisesta. Käytännön kokemuksen voidaan katsoa olevan riittävää myös siinä tapauksessa, jos hakijalla on

vähintään viidentoista vuoden kokemus ammattimaisista laskentatoimen, rahoituksen tai oikeudellisen alan tehtävistä. Kun nämä kriteerit ovat täyttyneet ja HT-tilintarkastajatutkinto hyväksytysti suoritettu, antaa hakija HT-tilintarkastajan vakuutuksen käräjäoikeudelle. Tämän jälkeen hakijan tiedot merkitään tilintarkastajarekisteriin. Kun tiedot ovat rekisterissä, on hakija oikeutettu käyttämään HT-tilintarkastajan ammatinimikettä. (Korkeamäki 2017, 20–21; Horsmanheimo & Steiner 2017, 60–62.)

HT-tutkinnon suorittamisen jälkeen on mahdollista erikoistua joko KHT- tai JHT-tilintarkastajaksi. Pääsäännön mukaan molemmat tutkinnot edellyttävät ylempää korkeakoulututkintoa. Tästä on kuitenkin mahdollista poiketa, mikäli hakijalla on vähintään viiden vuoden kokemus HT-tilintarkastajana toimimisesta tai vähintään seitsemän vuoden kokemus ammattimaisista laskentatoimen, rahoituksen tai oikeudellisen alan tehtävistä. KHT-tilintarkastajaksi hyväksyminen edellyttää yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajan erikoistumistutkinnon suorittamista ja JHT-tilintarkastajaksi voidaan hyväksyä, mikäli hakija on suorittanut hyväksytysti julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajan erikoistumistutkinnon. JHT-tutkinto edellyttää myös julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajan tehtävän edellyttämien laskentatoimen ja oikeustieteen opintojen suorittamista. Vaihtoehtoisesti hakijalla tulee olla vähintään puolentoista vuoden edestä kokemusta julkishallinnon ja -talouden tehtävistä. Mikäli hakijalta puuttuu tutkinnon edellyttämiä opintoja, mutta taustalla on pitkä ammattimainen kokemus, voidaan osapuuttuvista opinnoista korvata tutkintojen yhteydessä suoritettavilla lisätehtävillä. (Korkeamäki 2017, 21; Horsmanheimo & Steiner 2017, 60.)

2.5 Tilintarkastusvelvollisuus

TTL 2:2 pääsäännön mukaan tilintarkastusvelvollisia ovat osakeyhtiöt, asunto-osakeyhtiöt, osuuskunnat, avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt, yhdistykset ja säätiöt. Näin ollen tilintarkastuslaki ei koske yksityisiä elinkeinonharjoittajia ja maatalousyrittäjiä. Myöskään julkisyhteisöt kuten valtio, kunnat ja seurakunnat eivät kuulu tilintarkastuslain piiriin vaan niiden tarkastamista säännellään omilla laeillaan. (Tomperi 2018, 15.)

Mikäli missään muussa laissa ei toisin säädetä, tilintarkastuslain mukaan tilintarkastaja voidaan kuitenkin jättää valitsematta yhteisöissä, joissa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista ehdoista:

- 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa
- 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa

3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

TTL 2:2 antaa myös vapauden olla valitsematta tilintarkastajaa niissä yhteisöissä, jotka ovat vasta aloittaneet toimintansa ja joilla ei vielä ole tilintarkastuslain tarkoittamia tilikausia. Tilintarkastaja on kuitenkin valittava, mikäli on ilmeistä, ettei edellytyksiä tilintarkastajan valitsematta jättämiseen ole. (TTL 2:2.) Tällainen tilanne voisi esimerkiksi olla silloin, kun yhteisön perustamishetkellä jo tiedetään, että tilintarkastusvelvollisuuden rajat tulevat ylittymään jo ensimmäisellä tilikaudella.

On myös tilanteita, jolloin tilintarkastaja on valittava, vaikka tilintarkastusvelvollisuuden rajat eivät ylittyisikään. Esimerkiksi tilintarkastaja on aina valittava niissä yhteisöissä, joiden pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta ja joilla on kirjanpitolain tarkoittama huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa. (TTL 2:2.) Myös säätiöissä tilintarkastaja on aina valittava koosta riippumatta. Tilintarkastusvelvollisuuden rajat alittavien pienyhtiöiden on myös valittava tilintarkastaja, jos yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä näin määrätään. (Korkeamäki 2017, 15–16; Tomperi 2018, 15.) Korkeamäki (2017, 16) huomauttaa, että myös osakassopimuksissa tai muissa vastaavissa dokumenteissa voi olla tilintarkastajan valitsemista koskevia määräyksiä.

2.6 Tilintarkastajan riippumattomuus

Tilintarkastajan riippumattomuus on yksi keskeisimpiä tilintarkastajan toimintaa ohjaavia periaatteita. Tilintarkastus ja sen lopputuotteena syntyvä tilintarkastuskertomus voivat olla luotettavia vain, jos tilintarkastajan toiminta on ollut riippumatonta. Vaatimus riippumattomuudesta on keino varmistaa, että tilintarkastaja toimii objektiivisesti. Sillä luodaan myös ulkoista uskottavuutta tilintarkastajan toimintaa kohtaan. Riippumattomuus edellyttää, että tilintarkastaja välttää kaikkia sellaisia seikkoja tai olosuhteita, joiden perusteella hänen riippumattomuutensa voidaan perustellusti kyseenalaistaa. Tilintarkastajan riippumattomuus onkin osa TTL 4:3:n tarkoittamaa hyvää tilintarkastustapaa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 277–278.)

Riippumattomuudella tarkoitetaan tilintarkastajan itsenäisyyttä. Tällöin tilintarkastaja ei ole riippuvainen muista ihmisistä tai asioista eikä muut voi vaikuttaa negatiivisesti hänen toimintaansa. Tässä on kuitenkin ymmärrettävä se tosiasia, ettei tilintarkastajan absoluuttiseen riippumattomuuteen päästä koskaan. Tilintarkastaja on näet aina jollain

tavalla tiedonsaannissaan riippuvainen tarkastuksen kohteena olevan yhteisön henkilökunnasta tai kirjanpitomateriaalista sekä johdon antamista liiketoimintaan liittyvistä tiedoista. Mikäli tilintarkastajan riippumattomuutta vaarantavia seikkoja ilmenee, tulee ne pystyä minimoimaan siten, että ulkopuolinen taho voi luottaa tilintarkastajan objektiivisuuteen tarkastusta tehdessään. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 278–279.)

Kirjallisuudessa riippumattomuus jaetaan kahteen osaan: mielen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen. IFACin antaman ohjeistuksen mukaan mielen riippumattomuudella tarkoitetaan tilintarkastajan kykyä toimia rehellisesti säilyttäen objektiivisuuden sekä ammatillisen skeptisyyden (Tomperi 2018, 10). Tällöin tilintarkastaja pystyy muodostamaan mielipiteensä itsenäisesti ulkopuolisten seikkojen vaikuttamatta siihen. Lisäksi tilintarkastaja osaa ottaa huomioon kaikki olennaiset tarkastukseen vaikuttavat seikat. Mielen riippumattomuutta koskevia määräyksiä ei lainsäädännöstä löydy, koska ulkopuolisen tarkastelijan ei ole mahdollista arvioida sitä. Mielen riippumattomuudessa on ennen kaikkea kysymys siitä, kuinka tilintarkastaja on henkisesti asennoitunut tarkastustilanteessa. Näin ollen tilintarkastajan riippumattomuuden sääntely kohdistuu näkyvään riippumattomuuteen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 279–280.) IFACin mukaan näkyvällä riippumattomuudella tarkoitetaan puolestaan sitä, että tilintarkastaja pyrkii välttämään kaikkia niitä seikkoja ja olosuhteita, jotka voisivat ulkopuolisen asiaan perehtyneen tarkastelijan näkökulmasta vaarantaa tilintarkastajan rehellisyyden, objektiivisuuden ja ammatillisen skeptisyyden (Tomperi 2018, 10). Näin ollen tilintarkastajan riippumattomuuden tulee olla ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta uskottavaa, jotta riippumattomuudella on edellytykset toteutua (Horsmanheimo & Steiner 2017, 280).

Tilintarkastajan riippumattomuutta sääntelee tilintarkastuslaki. Sääntely voidaan jakaa nimenomaisiin riippumattomuussäännöksiin ja riippumattomuutta muuten turvaaviin säännöksiin. Nimenomaisiin riippumattomuussäännöksiin kuuluvat TTL 4:6 riippumattomuudesta, TTL 4:7 esteellisyydestä ja TTL 3:8 tilintarkastuspalkkion määräytymisestä. Riippumattomuutta ja esteellisyyttä koskevia säännöksiä sovelletaan sekä tilintarkastajaan että varatilintarkastajaan. Riippumattomuussääntelyllä pyritään eliminoimaan sellaiset suhteet, jotka voivat vaarantaa tilintarkastajan mahdollisuudet toimia objektiivisesti.

Muita riippumattomuutta turvaavia säännöksiä ovat puolestaan tilintarkastajaksi ja tilintarkastusyhteisöksi hyväksymistä koskevat säännökset, tilintarkastajan määritelmää, yleistä ja erityistä kelpoisuutta koskevat säännökset sekä ammattieettisiä periaatteita ja hyvää tilintarkastustapaa koskevat säännökset. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 281–282.)

Tilintarkastajan riippumattomuutta arvioitaessa tulee noudattaa olennaisuuden periaatetta. Tällöin tilintarkastajan ei ole välttämätöntä kieltäytyä tai luopua toimeksiannosta, mikäli riippumattomuuden vaarantavat tekijät ovat kokonaisuuden kannalta merkityksettömiä. Toimeksiannosta ei myöskään tarvitse kieltäytyä tai luopua mikäli tilintarkastaja on ryhtynyt riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin. Näitä ovat EU:n komission riippumattomuussuosituksessa mainitut varotoimet, joita ovat muun muassa kiellot, rajoitukset, muut ohjeet ja menettelytavat sekä tiedonannot. Varotoimet voivat olla joko tilintarkastuskohteen tai itse tilintarkastajan järjestämiä ja käyttöönottamia. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 282.)

TTL 4:6.3:ssa on lueteltu sellaisia tilanteita, joissa tilintarkastajan on ryhdyttävä riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin, mikäli riippumattomuuden vaarantavat tekijät eivät ole TTL 4:6.2:n tarkoittamalla tavalla vähäisiä. Riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä ovat oman intressin uhka, oman työn tarkastamisen uhka, asian ajon uhka, läheisyyden uhka ja painostuksen uhka. Oman intressin uhalla tarkoitetaan tilanteita, joissa tilintarkastajalla on taloudellisia tai muita etuuksia tarkastettavassa kohteessa tai tilintarkastajalla on muu kuin tavanomainen liikesuhde tarkastuskohteen kanssa. Oman työn tarkastamisen uhka on kyseessä silloin, kun tarkastuksen kohteena on tilintarkastajan oma toiminta. Asian ajon uhasta puhutaan, kun tilintarkastaja toimii oikeudenkäynnissä taikka muussa asiassa tarkastuskohteen puolesta tai sitä vastaan. Läheisyyden uhka puolestaan käsittää tilanteet, joissa tilintarkastajalla on läheinen suhde tarkastuskohteen johtoon tai henkilöön, joka on osallistunut toimeksiantoon liittyvään asiaan tarkastuskohteen palveluksessa. Tilintarkastajaan voi kohdistua myös painostusta, jolloin puhutaan painostuksen uhasta. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 285–286.)

Tilintarkastajan riippumattomuus on käsitteenä helppo ymmärtää, mutta sen käytännön toteutuminen ei ole aina täysin yksiselitteistä. Tilintarkastaja saattaa usein altistua erilaisille mielipiteille ja näkemyseroille mikä onkin toivottavaa, sillä erilaiset mielipiteet herättävät keskustelua ja tuovat uutta näkökulmaa käsillä olevaan asiaan. Tilintarkastaja ei kuitenkaan saa vaarantaa omaa ammatillista harkintaansa antamalla ulkopuolisten vaikuttaa siihen. Esimerkiksi Houghton ym. (1997, 166–167) havaitsivat, että esimiesten mielipide vaikutti tilintarkastajien päätöksentekoon sen jälkeen, kun olivat kuulleet esimiestensä kannan. Gillet ja Peytcheva (2011, 285) saivat myös tukea tälle, mutta havaitsivat myös, että päävastuullisten tilintarkastajien mielipide vaikutti tilintarkastajien päätöksentekoon myös niissä tapauksissa, joissa tilintarkastaja sai tietää päävastuullisen tilintarkastajan mielipiteen vasta sen jälkeen, kun oli muodostanut oman riippumattoman

mielipiteensä. Tutkijoiden mukaan kyseinen ilmiö ei ole hyväksi tilintarkastuksen laadulle, koska tilintarkastajat antavat esimiestensä mielipiteelle liian paljon painoarvoa eivätkä tuo rohkeammin esiin omia näkemyksiään. Tällöin ei synny tervettä keskustelua, joka voisi tuoda uutta näkökulmaa asian ratkaisuun. Mielestäni tällaisissa tilanteissa tulisi toimia juuri päin vastoin. Avoin vuoropuhelu ja ajatusten vaihto tuo uutta perspektiiviä omaan ajatteluun, joka puolestaan edistää ammatissa kehittymistä. Ensiarvoisen tärkeää olisi, ettei omaa mielipidettä muutettaisi vain koska esimies on kokeneempi. Kriittinen ajattelu tulisi muistaa myös esimiehen kanssa käytävässä vuorovaikutuksessa.

Tilintarkastajan riippumattomuus nousi parrasvaloihin vuonna 2001, kun yhdysvaltalaisen energiayhtiö Enronin talousskandaali paljastui. Skandaalissa oli kyse siitä, että yhtiö kirjanpidollisin keinoin pyrki peittelemään pahaksi äitynyttä taloustilannettaan, jolloin sen tilinpäätös antoi täysin väärän kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta. Lopulta yhtiö ajautui konkurssiin, kun kirjanpitorikkomukset tulivat julki. Skandaali herätti keskustelua etenkin tilintarkastajan riippumattomuutta kohtaan, sillä Enronin tilintarkastusyhtiö Arthur Andersen suoritti yhtiön tilintarkastuksen, vastasi sen sisäisestä tarkastuksesta ja konsultoinnista. Skandaali sai aikaan muutoksia eri maiden tilinpitolakeihin. Lisäksi Yhdysvalloissa tilintarkastusyhtiöt eriyttivät tilintarkastuksen ja konsultoinnin skandaalin vuoksi. (Piha 2017.) Skandaalin seurauksena Yhdysvallat säätöi Sarbanes-Oxley-lain vuonna 2002 (SOX), jonka oli tarkoitus palauttaa luottamus pääomamarkkinoille. Laissa asetetaan myös uusia määräyksiä tilintarkastajan riippumattomuudelle, jotta tilintarkastusten laatu voitaisiin turvata. (Chu & Hsu 2018, 201.) Laissa säädetään myös päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta, jonka mukaan päävastuullinen tilintarkastaja on vaihdettava viiden vuoden välein julkisesti noteeratuissa yhtiöissä (Sarbanes-Oxley Act, Sec 203).

Päävastuullisen tilintarkastajan vaihtaminen säännöllisin väliajoin on herättänyt mielipiteitä sekä puolesta että vastaan. Lakiin kriittisesti suhtautuvien mielestä tilintarkastajan vaihtaminen johtaa tilintarkastuksen laadun heikkenemiseen, koska uudella tilintarkastajalla ei ole käytettävissään samoja asiakaskohtaisia tietoja kuin edeltävällä tilintarkastajalla. Lakiin myönteisesti suhtautuvien mielestä taas päävastuullisen tilintarkastajan vaihtaminen on hyödyllistä, koska tilintarkastusta katsotaan uudesta näkökulmasta. (Lennox ym. 2014, 1801.) Lennox ym. (2014, 1801) tutkivat parantaako lakisäätöinen päävastuullisen tilintarkastajan vaihtaminen tilintarkastusten laatua. Tutkijoiden saamien tulosten perusteella päävastuullisen tilintarkastajan vaihtaminen todella parantaa tilintarkastusten laatua varsinkin heti vaihtoa edeltävinä ja sitä välittömästi seuraavina vuosina.

Tutkijat nimittäin havaitsivat, että juuri ennen päävastuullisen tilintarkastajan vaihtamista, tilintarkastaja todennäköisemmin ehdottaa asiakkaalleen tilinpäätökseen tehtäviä korjauksia. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastaja haluaa varmistua tilinpäätöksen virheettömyydestä ennen kuin tilintarkastusvastuu siirtyy uudelle tarkastajalle. Uuden tilintarkastajan puolestaan havaittiin suuremmalla todennäköisyydellä ehdottavan tilinpäätökseen korjauksia heti toimeksiantosuhteen ensimmäisenä vuonna. Tämä selittyy tutkijoiden mukaan sillä, että uusi tilintarkastaja tuo tarkastukseen uutta näkökulmaa, jolloin saatetaan tunnistaa enemmän taloudelliseen raportointiin liittyviä ongelmia.

2.7 Tilintarkastajan vastuu

Tilintarkastajan vastuu voidaan jakaa kurinpidolliseen vastuuseen, vahingonkorvausvastuuseen ja rikosoikeudelliseen vastuuseen. Näitä kolmea eri vastuutyyppeä sovelletaan eri tavoin. Tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu keskittyy arvioimaan teon moitittavuutta. Tällöin teko voi olla moitittava, vaikka teon seurauksena ei olisikaan syntynyt esimerkiksi taloudellista vahinkoa. Vahingonkorvausvastuussa sen sijaan on aina kyseessä tilintarkastajan toiminnasta aiheutunut taloudellinen vahinko. Tilintarkastaja voi myös joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen, mikäli hän on syyllistynyt rikoslain tai muun lain perusteella rangaistavaan tekoon tai laiminlyöntiin. (Tomperi 2018, 187.)

Taulukko 1 havainnollistaa mikä kurinpidollinen elin on toimivaltainen käsittelemään kutakin vastuutyyppeä. Taulukosta nähdään, ettei tilintarkastajan kurinpidollista vastuuta käsittelevää tekoa käsitellä koskaan välimies- tai yleisessä alioikeudessa. Huomionarvoista on myös se, ettei yksikään elin ole toimivaltainen kaikissa tilintarkastajan vastuualueissa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 500.)

Taulukko 1 Tilintarkastajan vastuu - mikä on toimivaltainen elin käsittelemään vastuuta? (Horsmanheimo & Steiner 2017, 500.)

Toimivaltainen elin	Rikosvastuu	Korvausvastuu	Kurinpidollinen vastuu
Yleinen alioikeus	kyllä	kyllä	Ei
Välimiesoikeus	ei	kyllä	Ei
PRH:n tilintarkastusvalvonta	ei	ei	Kyllä

Tilintarkastajan kurinpidollisesta vastuusta säädetään TTL 7 luvussa. Tilintarkastajalle voidaan langettaa kurinpidollisia seuraamuksia, mikäli hän rikkoo jotakin lakia tai

säädöstä. Kurinpidollisista seuraamuksista vastaa PRH:n tilintarkastuslautakunta. Tilintarkastajalle määrättävät kurinpidolliset seuraamukset ovat huomautus, varoitus, määräaikainen kieltä toimia tilintarkastajana ja hyväksymisen peruuttaminen. (Korkeamäki 2017, 32–33.) Tilintarkastusvalvonta voi antaa tilintarkastajalle huomautuksen, mikäli tilintarkastaja on toiminut tilintarkastuslain tai muun tilintarkastusta koskevan lainsäädännön vastaisesti. Jotta huomautus olisi riittävä seuraamus, tulee rikkomuksen olla vähäinen ja taloudellisesti vähämerkityksinen. Tilintarkastajalle annetaan varoitus, mikäli tilintarkastusvalvonta katsoo, ettei huomautus ole riittävä seuraamus. Jos tilintarkastaja on tahallaan tai törkeän huolimattomuuden takia rikkonut tilintarkastuslakia tai hän ei enää täytä hyväksymisen edellytyksiä, voidaan hänen tilintarkastajaksi hyväksyminen peruuttaa. Hyväksymisen peruuttaminen kuitenkin edellyttää, että tilintarkastaja on ensin saanut sen perusteena olevasta toiminnastaan varoituksen, eikä tästä huolimatta ole korjannut menettelytapojaan. Mikäli hyväksymisen peruuttaminen katsotaan liian ankaraksi ja varoitus liian lieväksi rangaistukseksi, voi tilintarkastusvalvonta antaa määräaikaisen kiellon suorittaa tilintarkastuksia ja allekirjoittaa tilintarkastuskertomuksia enintään kolmeksi vuodeksi. (Korkeamäki 2017, 33; Tomperi 2018, 188.)

Tilintarkastajan on korvattava aiheuttamansa vahingot. Mikäli tilintarkastaja on käyttänyt apulaista tarkastustyössä, tilintarkastaja vastaa myös hänen aiheuttamistaan vahingoista. (TTL 10:9.) Tilintarkastaja voi joutua korvausvastuuseen siinäkin tapauksessa, että hän on suorittanut tarkastustyön moitteettomasti, mutta ei ole raportoinut löytämässään epäkohdasta tilintarkastuskertomuksessa (Tomperi 2018, 189). Jotta korvausvelvollisuus syntyisi, tulee vahingon olla rahassa mitattavissa. Lisäksi vahingon tulee olla tilintarkastajan aiheuttama ja vahingolla ja tilintarkastajan toiminnalla tai laiminlyönnillä on syy-yhteys (Horsmanheimo & Steiner 2017, 501). Kuten taulukosta 2 nähdään, vahingonkorvausvelvollisuutta voidaan käsitellä joko yleisessä alioikeudessa tai välimiesoikeudessa. Tilintarkastajan korvausvastuu voi syntyä tarkastuksen kohteena olevaa yhteisöä tai yhteisön osakasta, yhtiömiestä, jäsentä tai muita henkilöitä kohtaan. (TTL 10:9.) Tomperi (2018, 189) toteaa myös, että vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä lisäksi yhteisön tavarantoimittajia ja velkojia kohtaan. Mikäli yhteisön tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, vastaa tilintarkastusyhteisö ja päävastuullinen tilintarkastaja yhteisvastuullisesti aiheutetusta vahingoista. Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on rajoittamaton, jolloin tilintarkastaja vastaa vahingosta aiheutuneista kustannuksista niiden täyteen määrään saakka. Mahdollisiin vahingonkorvauksiin tilintarkastajat

varatutuvat vastuuvakuutuksin. Korvausten määrä riippuu kuitenkin toiminnan moitittavuudesta. (Tomperi 2018, 191.)

Tilintarkastaja voi myös joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen, mikäli hän syyllistyy tekoon, josta tilintarkastuslain tai jonkun muun lain perusteella voidaan tuomita rangaistus. Tilintarkastajan rikosoikeudelliseen vastuuseen joutuminen edellyttää aina teon tai laiminlyönnin tahallisuutta. (Tomperi 2018, 191.) Rikoslain 30 luvun 10a§:n mukaan tilintarkastuslaissa säädetyn tilintarkastuskertomuksen laatimisvelvollisuuden rikkomisesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi, mikäli teko ei ole vähäinen. Jos teko tai laiminlyönti on vähäinen, rangaistaan se tilintarkastusrikkomuksena. Tällöin rangaistuksena on sakkoa. Tilintarkastajaa voidaan rangaista tilintarkastusrikkomuksesta, jos hän tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo tilintarkastuskertomuksen laatimisvelvollisuutta koskevaa säännöstä tai suorittaessaan lailla tai asetuksella tilintarkastajalle säädettyä tehtävää antaa lausunnossaan tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta väärän tai harhaanjohtavan tiedon. (TTL 10:10.)

TTL 10:10:n mukaan sakkorangaistus voidaan tuomita myös tilintarkastajan ammatinimikkeen luvattomasta käytöstä. Tilintarkastajan salassapitovelvollisuuden rikkomisesta rangaistaan puolestaan rikoslain mukaan.

3 TILINTARKASTUKSEN SUUNNITTELU, LAATU JA HINNOITTELU

3.1 Suunnitteluvaihe

3.1.1 Tilintarkastuksen suunnittelu

Tilintarkastusprosessi jaetaan kolmeen vaiheeseen. Nämä vaiheet ovat suunnitteluvaihe, toteutusvaihe ja päättämisvaihe. Suunnitteluvaiheessa suoritetaan toimeksiannon valmistelevat toimenpiteet. Tällöin arvioidaan eettisten vaatimusten toteutumista ja muodostetaan käsitys toimeksiannon ehdoista. Näiden lisäksi suunnitteluvaiheeseen kuuluu asiakassuhteen ja tilintarkastustoimeksiannon hyväksymistä ja jatkamista koskevien toimenpiteiden suorittaminen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 235.) Tällöin tehdään esimerkiksi päätös siitä, voidaanko toimeksianto ottaa vastaan. Tähän vaikuttavat muun muassa se onko tilintarkastajalla tai tilintarkastusyhteisöllä riittävä ammattitaito tarkastuksen suorittamiseen tai riittävätkö sen aika ja resurssit. (Korkeamäki 2017, 41.) Toimeksiantajaan perehtyminen on tärkeä osa suunnittelua, jolloin siitä hankitaan tietoa. Saatua tietoa käytetään apuna tilintarkastuksen kokonaisstrategian sekä tilintarkastussuunnitelman luomisessa. Lisäksi se auttaa tilintarkastajaa tunnistamaan liiketoiminnan kannalta keskeiset seikat, joilla voi olla olennainen vaikutus toimeksiantajan tilinpäätökseen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 235.)

Tilintarkastus tulee suunnitella huolellisesti ennen varsinaisen tarkastustyön aloittamista. Riittävällä suunnittelulla pyritään varmistamaan, että tilintarkastaja kiinnittää huomiota kaikkiin tarkastuksen kannalta olennaisiin seikkoihin ja pystyy tunnistamaan ja ratkaisemaan mahdolliset ongelmat ajoissa. Suunnittelu helpottaa myös valitsemaan tilintarkastustiimiin riittävän päteviä henkilöitä, joilla on valmiudet vastata ennakoituihin riskeihin. Suunnittelun avulla eri työtehtävät pystytään jakamaan tarkastustiimin kesken. Lisäksi tilintarkastustiimiin valvonta helpottuu. (ISA 300, 266.)

Suunnitteluvaiheen laajuus riippuu tarkastettavan kohteen koosta, vaativuudesta ja siitä onko tarkastettava kohde tilintarkastajalle ennalta tuttu vai onko kyseessä uusi toimeksianto. Mikäli kyseessä on uusi toimeksianto, ei tilintarkastajalla ole aiempaa kokemusta asiakkaan liiketoiminnasta, johdosta eikä sen tieto-, laskenta- ja valvontajärjestelmistä. Näin ollen uuden toimeksiannon kohdalla suunnittelutoimenpiteitä joudutaan usein laajentamaan. Jatkuvan toimeksiannon osalta tilintarkastajalla on jo tämä kokemus

aikaisempien tarkastusten pohjalta, jolloin suunnittelutoimenpiteet voivat olla kevyemmät. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 235–236; Korkeamäki 2017, 40.)

3.1.2 Tilintarkastuksen kokonaisstrategia

Tarkastusta suunnitellessaan tilintarkastajan tulee luoda tilintarkastuksen yleissuunnitelma eli kokonaisstrategia. Kokonaisstrategian tarkoituksena on määrittää tarkastuksen laajuus, ajoitus ja suunta sekä ohjata varsinaisen tilintarkastussuunnitelman kehittämisessä. (ISA 300, 267.)

ISA (300, 267) standardin mukaan tilintarkastajan tulee tilintarkastuksen kokonaisstrategiaa laatiessaan tunnistaa toimeksiannon laajuuden määrittelevät piirteet ja selvittää toimeksiannon raportointitavoitteet, voidakseen suunnitella miten tilintarkastus ajoitetaan ja minkälaista kommunikointia tarvitaan. Standardin mukaan tilintarkastajan tulee myös ottaa huomioon ne tekijät, jotka tilintarkastajan ammatillisen harkinnan mukaan ovat merkittäviä tilintarkastustiimin työn ohjaamisen kannalta. Lisäksi tilintarkastajan tulee harkita toimeksiannon alustavien toimenpiteiden tuloksia ja soveltuvin osin sitä, onko toimeksiannosta vastuullisen tahon kyseiselle yhteisölle suorittamissa muissa toimeksiannoissa hankittu tietämys merkityksellistä. Kokonaisstrategian laadinnassa tilintarkastajan on myös varmistuttava siitä, minkä tyyppisiä resursseja toimeksiannon suorittaminen edellyttää sekä milloin ja miten paljon niitä tarvitaan.

Kokonaisstrategian laajuus vaihtelee sen mukaan minkä kokoisesta yrityksestä on kyse ja kuinka haastavaa sen tarkastaminen on (Tomperi 2018, 41). Korkeamäen (2017, 42) mukaan kokonaisstrategian laatiminen hyödyttää etenkin suuria yhtiöitä, koska se auttaa tilintarkastajaa resurssien suuntaamisessa ja ajoittamisessa. Suurten tarkastuskohdeiden kokonaisstrategian laatimisprosessi sitookin usein melko paljon resursseja. Pienen yhteisön kokonaisstrategian laatiminen ei puolestaan ole yleensä monimutkaista ja aikaa vievää. Tällöin dokumentoituna tilintarkastuksen kokonaisstrategiana voi toimia edellisen tilintarkastuksen lopussa laadittu muistio tarkastuksen aikana esiin nousseista asioista. Tätä muistiota päivitetään tarkastettavan tilikauden aikana omistajan kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta.

3.1.3 Tilintarkastussuunnitelma

Kun tilintarkastuksen kokonaisstrategia on laadittu, tehdään sen pohjalta tilintarkastussuunnitelma. Se on kokonaisstrategiaa yksityiskohtaisempi ja sen tulee sisältää ne tilintarkastustoimenpiteet, joiden avulla tilintarkastaja kerää tilintarkastusevidenssiä alentaakseen tilintarkastusriskin hyväksyttävälle tasolle. (Korkeamäki 2017, 42; Tomperi 2018, 41.)

Tilintarkastussuunnitelman tulee sisältää kuvauksen niistä toimenpiteistä, joilla arvioidaan olennaisen virheen tai puutteen riskiä. Sen tulee sisältää myös kuvaus suunniteltujen tilintarkastustoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta. Lisäksi suunnitelmasta tulee ilmetä kuvaus muista tarkastustoimenpiteistä, jotka tulee suorittaa, jotta tarkastuksessa noudatettaisiin kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. (ISA 300, 267.)

Mikäli tarkastuksen suorittaa useampi henkilö tulee tilintarkastussuunnitelmasta käydä ilmi, miten eri tarkastustoimenpiteet on jaettu eri henkilöiden kesken sekä kuvaus näiden toimenpiteiden luonteesta, laajuudesta ja ajoituksesta. (Korkeamäki 2017, 43.) Tilintarkastussuunnitelmaa ja kokonaisstrategiaa on päivitettävä ja tarpeen tullen myös muutettava tarkastuksen edetessä. Tilintarkastaja voi esimerkiksi saada tilintarkastusevidenssiä, joka on ristiriidassa kontrollien testaamisesta saadun evidenssin kanssa. Tällöin tilintarkastajan on arvioitava tilintarkastussuunnitelmassa olevia tarkastustoimenpiteitä uudelleen. Mikäli tarkastuksesta vastaa tilintarkastustiimi, tulee tiimistä vastaavan suunnitella, miten tiimin jäseniä ohjataan ja seurataan ja miten heidän työnsä tuloksia tarkastetaan. Sekä tilintarkastussuunnitelma että kokonaisstrategia tulee molemmat huolellisesti dokumentoida. (Tomperi 2018, 43.)

3.1.4 Tilintarkastusriski

Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja antaa vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen, vaikka tilinpäätös on oleellisesti virheellinen (ISA 200, 80). Tilintarkastussuunnitelmassa tilintarkastaja arvioi ja kartoittaa näitä riskejä ja niiden vaikutusta tilintarkastukseen. Tarkastuksen aikana tilintarkastaja kerää liiketapahtumat todentavaa tilintarkastusevidenssiä muodostaakseen käsityksen siitä, voidaanko kohtuudella olettaa tilinpäätöksen antavan oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Kohtuullisella varmuudella tarkoitetaan siis sitä, että

tilintarkastajan ei tarvitse päästä absoluuttiseen varmuuteen siitä, ettei tilinpäätös sisältäisi olennaista virheellisyyttä vaan hyväksytään tietty riski siitä, ettei tilintarkastuskertomus ole asianmukainen. (Korkeamäki 2017, 43; Tomperi 2018, 33.)

Tilintarkastusriski voidaan jakaa kahteen osaan: olennaisen virheellisyyden riskiin eli riskiin siitä, että tilinpäätös on olennaisesti virheellinen ennen tilintarkastusta ja havaitsemisriskiin eli riskiin siitä, että tilintarkastaja ei havaitse tällaisen virheellisyyden olemassaoloa. Olennaisen virheellisyyden riski voidaan puolestaan jakaa toimintariskiin ja kontrolliriskiin. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 239–240.) Toimintariski tarkoittaa tarkastuskohteen eri toimintojen tai liiketapahtumien luonteen aiheuttamaa riskiä. Esimerkiksi käteiskauppaan liittyy tilintarkastajan kannalta suurempi riski kuin laskutusmyyntiin. Toimintariski kasvaa usein sitä mukaa mitä enemmän yhtiön johdon näkemyksillä on vaikutusta kirjanpitoratkaisuihin. Tästä esimerkkinä toimii tilanne, jossa yhtiö alaskirjaa luottotappiota tai vähentää epäkurantit erät varastostaan. Molempiin liittyy johdon harkintaa ja siten myös toimintariskiä. (Korkeamäki 2017, 43–44.)

Kontrolliriskillä puolestaan tarkoitetaan sitä, etteivät kirjanpitojärjestelmät ja sisäiset kontrollijärjestelmät kykene havaitsemaan tai estämään tilintarkastusaineistossa olevia virheitä tai väärinkäytöksiä. Esimerkiksi toimivalla luottotarkkailulla voidaan estää luottotappioriskien syntyä. Toimiakseen tehokkaasti luottotappiopoliitikan tulee olla ennalta määrättyä ja dokumentoitua. Kun luotonvalvonta toimii oikein, päästään suurempaan varmuuteen siitä, ettei taseen saataviin sisälly arvottomia myyntisaamisia. (Korkeamäki 2017, 44.) Tomperi (2018, 34) kuitenkin huomauttaa, ettei kontrolliriskiä voida koskaan täysin poistaa sisäisen valvonnan käytännön rajoitteiden takia.

Tilintarkastuksen havaitsemisriski on riski siitä, ettei tilintarkastaja suorittamistaan tarkastustoimenpiteistä huolimatta havaitse virheellisyyttä, joka voisi yksinään tai yhdessä muiden virheiden kanssa olla olennainen. Havaitsemisriski riippuu tilintarkastuksen tehokkuudesta ja tavasta, jolla tilintarkastaja suorittaa tarkastustoimenpiteet. Myöskään havaitsemisriskiä ei voida täysin poistaa tilintarkastuksen luontaisten rajoitteiden takia, jolloin havaitsemisriskiä esiintyy aina jonkin verran. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 240.) Tilintarkastuksen resursointiin vaikuttaa se miten riskialttiista toiminnasta on kyse. Toimintoihin, joihin arvioidaan liittyvän paljon riskiä, kohdistetaan enemmän resursseja, jotta mahdolliset virheet voitaisiin havaita. Toiminnot, joihin puolestaan katsotaan liittyvän vähemmän virheen riskiä, voidaan tarkastuksessa jättää vähemmälle huomiolle. Tilintarkastajan ensisijainen velvollisuus onkin kiinnittää huomioita olennaisiin virheisiin ja puutteisiin. Tilintarkastus tulee suunnitella ja suorittaa siten, että

tilintarkastusriski on saatu perustellusti laskettua hyväksyttävälle tasolle. Tilintarkastusriskiä saadaan pienennettyä hankkimalla riittävästi relevanttia tilintarkastusevidenssiä, johon tilintarkastaja voi mielistänsä ja tilintarkastuskertomuksensa perustaa. (Korkeamäki 2017, 34.)

3.1.5 Olennaisuuden määrittäminen

Tilintarkastustyön yksi keskeisimpiä käsitteitä on olennaisuudenperiaate. Sen tarkoitus on määrittää ne virheet ja väärinkäytökset, joiden vuoksi tilinpäätös olisi kokonaisuuden kannalta olennaisesti virheellinen. ISA (320, 335) standardin mukaan tilinpäätöksen virheet ja puutteet ovat olennaisia, mikäli niiden voidaan kohtuudella olettaa yksittäin tai yhteenlaskettuna vaikuttaa tilinpäätösinformaation käyttäjien taloudellisiin päätöksiin. Standardin mukaan olennaisuutta koskevat arvioinnit tulee tehdä kulloinkin vallitsevien olosuhteiden perusteella, ja niihin vaikuttavat virheen koko ja laatu sekä näiden yhdistelmä. Lisäksi standardissa todetaan, että arviot siitä mikä on olennaista tilinpäätöksen käyttäjille, perustuvat käsitykseen yleisistä tilinpäätösinformaation käyttäjäryhmien tarpeista. Siten olennaisuuden arvioinnissa ei oteta huomioon, miten virheet vaikuttaisivat yksittäiseen käyttäjään, jonka tarpeet voivat vaihdella merkittävästi.

Näin ollen tilintarkastajan on siis muodostettava käsitys siitä, mikä on tilinpäätösinformaation käyttäjien kannalta olennaista. Olennaisuuden määrittämisessä tilintarkastaja käyttää ammatillista harkintaa, johon vaikuttaa tilintarkastajan näkemys tilinpäätösinformaation käyttäjien tarpeista. Olennaisuuden määrittämisessä tilintarkastaja voi olettaa, että tilinpäätöstiedon käyttäjillä on kohtuullinen tietämys liiketoiminnasta ja kirjanpidosta sekä halu perehtyä tilinpäätöksessä esitettyihin tietoihin kohtuullisella huolellisuudella. Käyttäjien voidaan olettaa myös ymmärtävän, että tilinpäätös laaditaan, esitetään ja tilintarkastetaan käyttäen olennaisuustasoja. Lisäksi tilintarkastaja voi olettaa, että tilinpäätösinformaation käyttäjät tiedostavat epävarmuustekijät, jotka vaikuttavat arvioita ja harkintaa edellyttävien lukujen määrittämiseen ja, että käyttäjät tekevät järkeviä taloudellisia päätöksiä tilinpäätösinformaation perusteella. (ISA 320, 336.)

Tilinpäätöksessä oleva virhe voi olla olennainen joko määrällisesti tai sen luonteen perusteella. Määrällisiä virheitä varten tilintarkastajan tulee määrittää rahamääräinen taso, jota suuremmat virheet katsotaan olennaisiksi. Tätä olennaisuusrajaa tilintarkastaja soveltaa niin tilintarkastuksen suunnittelussa kuin käytännön tarkastustoimenpiteissä. Olennaisuusrajan käyttäminen johtaa lopulta siihen, että mikäli tilinpäätöksen

korjaamattomat virheellisydet yksin tai yhdessä muiden kanssa ylittävät olennaisuustason, antaa tilintarkastaja mukautetun eli vakiomuotoisesta poikkeavan tilintarkastuskerromuksen. Olennaisuusperiaatteen soveltaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö tilintarkastaja tarkastaisi myös olennaisuusrajaa pienempiä eriä. Tilintarkastajan on nimittäin otettava myös huomioon se tosiasia, että yksittäiset epäolennaiset virheet voivat yhdessä johtaa olennaisesti virheelliseen tilinpäätökseen. (Korkeamäki 2017, 46.)

Tilintarkastuksessa olennaisuus jaetaan kahteen olennaisuustasoon: kokonaisolennaisuuteen ja työskentelyolennaisuuteen. Tilinpäätöksen kokonaisolennaisuus määritellään tilintarkastuksen kokonaisstrategian laadinnan yhteydessä. Sen tarkoituksena on määrittää olennaisuus tilinpäätöksen kokonaisuuden kannalta. (PRH, 2020.) Kuten aiemmin todettiin, olennaisuuden määrittelyssä tilintarkastajan tulee käyttää ammatillista harkintaa. Kokonaisolennaisuuden määrittäminen lähtee usein siitä, että tilintarkastaja käyttää jotakin prosenttiosuutta valitsemastaan vertailukohteesta. Riippuen tarkastuskohteen ominaisuuksista näitä vertailukohteita voivat olla esimerkiksi voitto ennen veroja, liikevaihto, bruttovoitto, kokonaiskustannukset, oma pääoma tai nettovarallisuus. Vertailukohteen valinnassa tilintarkastajan tulee ottaa huomioon tarkastettavan kohteen ominaisuudet ja toiminnan luonne. Esimerkiksi voittoa tavoittelevissa yrityksissä vertailukohteena käytetään usein jatkuvien toimintojen voittoa ennen veroja. Mikäli tähän kohdistuu huomattavaa vaihtelua voi olla perusteltua käyttää jotakin muuta vertailukohdetta kuten esimerkiksi bruttokatetta tai liikevaihtoa. (ISA 320, 339–340.)

Tilinpäätöksen suunnittelua ei voida tehdä siten, että suunniteltujen tarkastustoimenpiteiden avulla pyrittäisiin löytämään vain yksittäisiä olennaisia virheitä. Tällöin vaarana olisi, että yhteenlasketut epäolennaiset virheet johtaisivat tilinpäätöksen olennaiseen virheellisyyteen. Tämän välttääkseen tilintarkastaja määrittää tilinpäätöksen kokonaisolennaisuuden lisäksi varsinaisessa tarkastustyössä käytettävän olennaisuuden eli työskentelyolennaisuuden. Työskentelyolennaisuus koostuu yhdestä tai useammasta tilintarkastajan määrittämästä rahamäärästä, jotka ovat kokonaisolennaisuutta alhaisempia. Sen avulla tilintarkastaja pyrkii alentamaan riittäväälle tasolle todennäköisyyden, että tilinpäätöksen yhteenlasketut havaitsemattomat ja korjaamattomat virheellisydet ylittäisivät kokonaisolennaisuuden. Työskentelyolennaisuutta ei pystytä suoraan johtamaan minkään tietyn laskutoimituksen avulla vaan sen määrittäminen edellyttää myös ammatillista harkintaa. Tällöin siihen vaikuttavat riskienarviointitoimenpiteiden yhteydessä muodostunut kuva tarkastuskohteen liiketoiminnasta sekä sen toimintaympäristöstä kerätyt tiedot.

Lisäksi työskentelyolennaisuuden määrittelyyn vaikuttavat edellisten tilikausien aikana havaittujen virheiden luonne ja laajuus. (ISA 320, 342.)

Olennaisuuden määrittelyyn vaikuttavat väistämättä myös tilintarkastajan henkilökohtaiset ominaisuudet. Chand ym. (2021, 188) tutkivat tuoreessa tutkimuksessaan, kuinka tilintarkastajien sukupuoli, kokemus, sääntöjen noudattamiseen liittyvät asenteet ja kriittinen ajattelu vaikuttavat tilintarkastajien olennaisuusrajojen määrittelyyn. Tutkijat havaitsivat, että naispuoliset tilintarkastajat käyttivät enemmän laadullista tietoa olennaisuus arvioissaan kuin heidän miespuoliset kollegansa. Tutkijoiden odotusten vastaisesti ei kuitenkaan saatu näyttöä siitä, että naispuolisten tilintarkastajien arviot olennaisuudesta olisivat tarkempia kuin miespuolisten tilintarkastajien tekemät olennaisuus arviot. Tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että tilintarkastajien kriittinen ajattelu vähentää miesten ja naisten välisiä eroja olennaisuuden arvioinnissa. Lainkaan yllättävää ei ollut, että kokemuksen todettiin parantavan tilintarkastajien olennaisuus arvioita. Mielenkiintoista oli kuitenkin se, että tilintarkastajat, jotka ovat taipuvaisempia noudattamaan sääntöjä ja jättävät periaatteisiin perustuvan tilintarkastuksen vähemmälle huomiolle, tekevät vähemmän tarkkoja olennaisuus arvioita kuin ne, jotka korostavat periaatteita ja antavat sääntöille vähemmän painoarvoa. Saatujen tulosten valossa tutkijat tulevatkin siihen lopputulokseen, että tilintarkastajien riippuvuutta ennalta määräytyistä määrällisistä vertailuarvoista on tarpeen vähentää. Sen sijaan olennaisuutta arvioitaessa tulisi korostaa sekä määrällisten että laadullisten tietojen yhdistettyä soveltamista.

Periaatteisiin perustuvan tilintarkastuksen puolesta puhuu myös Moroneyn ym. (2015, 290–292) tutkimus, jossa selvitettiin kuinka siirtyminen sääntöpohjaisesta tilintarkastusstandardista periaatepohjaiseen standardiin vaikuttaa tilintarkastuksen lopputulokseen. Vuodesta 2004 lähtien Sarbanes-Oxleyn (SOX) pykälä 404 on edellyttänyt, että yhdysvaltalaispörssiin listautuneiden yritysten tulee vuosittain raportoida Yhdysvaltain arvopaperi- ja pörssikomissiolle (SEC) johdon arvion taloudellisten raporttien sisäisestä valvonnasta. Lisäksi edellytetään, että yhtiön tilintarkastajat tarkastavat nämä arviot. Mikäli sisäisissä kontroleissa havaitaan olennaisia heikkouksia, on niistä raportoitava julkisesti. Tutkijoiden mukaan sääntöpohjainen tilintarkastusstandardi tekee tilintarkastusprosessista jäykän, jolloin tarkastustoimenpiteitä ei voida räätälöidä asiakaskohtaisesti. Periaatepohjaisen tilintarkastusstandardin hyvä puoli onkin tarkastusten joustavuus ja mahdollisuus räätälöidä tarkastus asiakkaan ominaisuuksien mukaan. Tällöin tilintarkastustoimenpiteet voidaan kohdistaa niihin osa-alueisiin, joihin sisältyy eniten riskiä. Tutkijat havaitsivat, että sääntöihin pohjautuvan tilintarkastusstandardin vallitessa muiden kuin

Big 4 -yhtiöiden asiakkaat ovat taipuvaisempia sisäisten kontrollien heikkouksille kuin Big 4 -yhtiöiden asiakkaat. Tutkijoiden mukaan tämä selittyy sillä, että Sarbanes-Oxley-lain tultua voimaan, Big 4 -yhtiöiden riskisemmät asiakkaat ovat siirtyneet muiden kuin Big 4 -yhtiöiden asiakkaiksi. Lisäksi havaittiin, että kaikkien tilintarkastusyhtiöiden sisäisiä kontroleja koskevat tilintarkastustoimenpiteet olivat hyvin samankaltaisia, mikä osaltaan selittää saatuja tuloksia. Siirryttäessä sääntöpohjaisesta tilintarkastusstandardista periaatepohjaiseen standardiin havaittiin Big 4 -asiakkaiden ja muiden kuin Big 4 -asiakkaiden välisten sisäisten kontrollien puutteisiin liittyvien erojen kaventuvan. Tämä johtuu siitä, että periaatepohjainen tilintarkastusstandardi korostaa ammatillista harkintaa, tilintarkastajan tietämystä ja ammattitaitoa sekä mahdollistaa tilintarkastuksen räätälöinnin asiakkaan erityispiirteiden mukaan, jolloin tarkastuksissa voidaan painottaa niitä osa-alueita, joihin kohdistuu suurin riski.

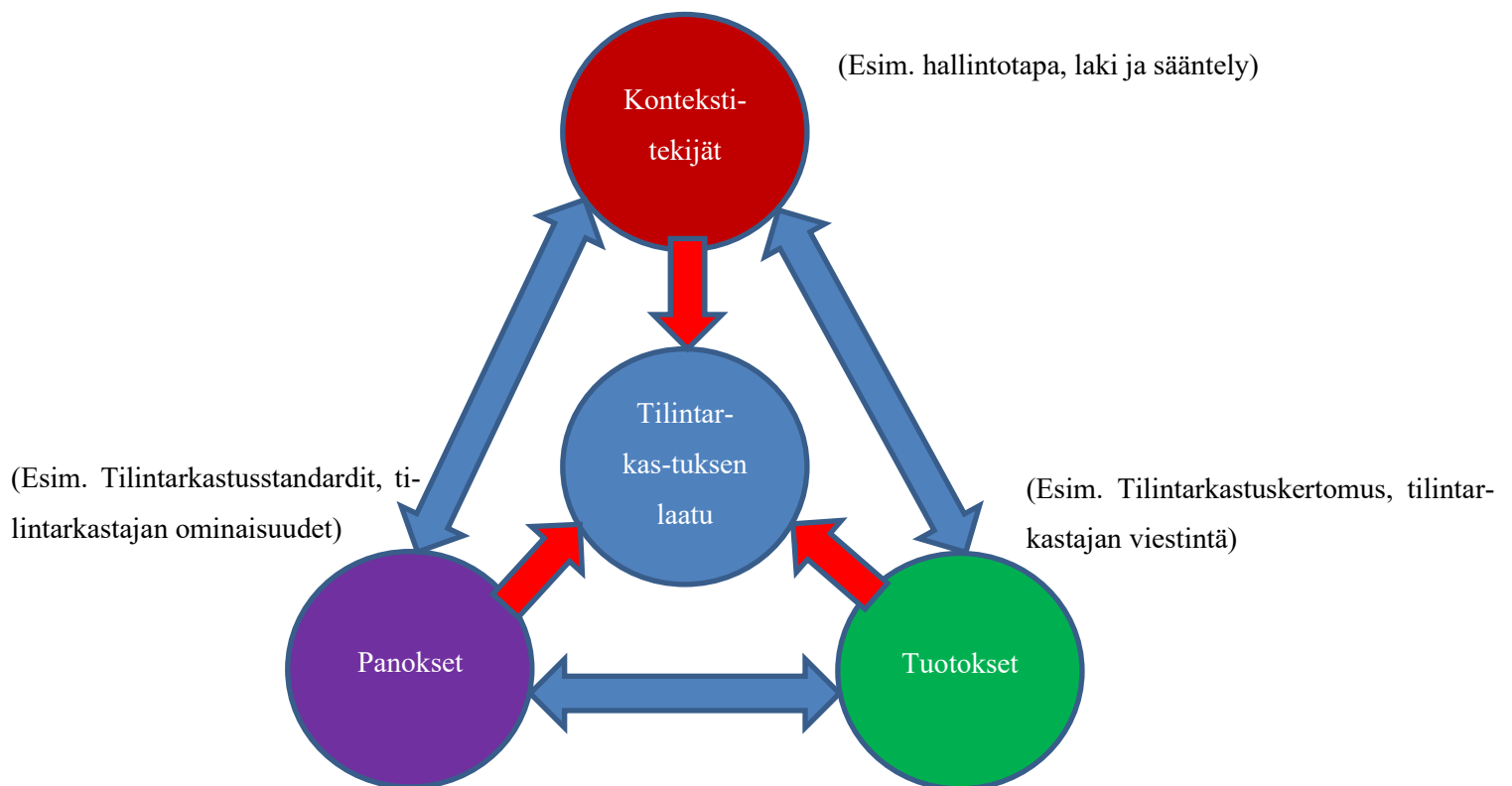
Kokonaisolennaisuuden määrittelyssä tilintarkastajan tulisi osata käyttää parasta mahdollista vertailukohdetta ottaen huomioon tarkastuskohteen ominaisuudet ja erityispiirteet. Lisäksi tilintarkastajan tulisi osata ottaa huomioon myös olennaisuuteen liittyvät laadulliset seikat, joiden arviointiin vaikuttaa vahvasti tilintarkastajan ammatillinen harkinta. Ammatilliseen harkintaan puolestaan vaikuttavat tilintarkastajan henkilökohtaiset ominaisuudet. Esimerkiksi tilintarkastajan kokemus on varmasti yksi eniten ammatilliseen harkintaan liittyvä ominaisuus.

Olennaisuuden käsite on helppo kuvata ja ymmärtää, mutta sen käytännön toteuttaminen on huomattavasti haastavampaa. Lait, asetukset ja standardit eivät anna valmista kaavaa olennaisuuden määrittelyyn vaan edellyttävät lisäksi ammatillista harkintaa. Suurimmat haasteet liittyvät varmasti juuri ammatillisen harkinnan käyttöön, mutta samalla se näyttäisi olevan ratkaiseva tekijä tilintarkastuksen laadun kannalta. Vaikka olennaisuus on yksi tärkeimmistä tilintarkastukseen liittyvistä seikoista, on yllättävää, kuinka vähän sijoittajat antavat painoarvoa tilintarkastajien olennaisuustasojen määrittelylle. Tämä kävi ilmi Christensenin ym. (2020, 12) tekemässä tutkimuksessa, jossa tutkittiin, kuinka tilintarkastajien raportoimat olennaisuustasot vaikuttivat sijoittajien päätöksentekoon. Tutkijoiden mukaan sijoittajat eivät käytä olennaisuustasoihin liittyvää informaatiota päätöksenteossaan pääosin siitä syystä, etteivät he täysin ymmärrä olennaisuuden käsitettä eivätkä täten pidä sitä päätöksenteon kannalta merkityksellisenä. Tutkijoiden mukaan saadut tulokset kyseenalaistavat ISA 320 standardin, jonka mukaan tilintarkastajat voivat olettaa tilinpäätösinformaation käyttäjien ymmärtävän, että tilinpäätös laaditaan, esitetään ja tilintarkastetaan käyttäen olennaisuustasoja.

3.2 Tilintarkastuksen laatu ja hinnoittelu

3.2.1 Tilintarkastuksen laatu

Tilintarkastuksen laadulle ei ole olemassa yhtä universaalia määritelmää. Tilintarkastuksen laatu on monimutkainen ja monitahoinen käsite, johon vaikuttavat monet välittömät ja välilliset seikat. Eri sidosryhmillä on omat näkemyksensä tilintarkastuksen laadusta, johon vaikuttavat heidän oma osallistumisensa tilintarkastukseen ja näkökulma, josta he tilintarkastuksen laatua arvioivat. Koska eri sidosryhmillä on omat näkemyksensä tilintarkastuksen laadusta, minkään yksittäisen seikan ei pitäisi olettaa vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun muita enemmän. Tarkastuksen laatua voidaan tarkastella kolmen eri perustekijän avulla, jotka ovat panokset, tuotokset ja kontekstitekijät. Kuvio 2 kuvaa näiden kolmen tekijän suhteita. Tilintarkastuksen laatuun liittyvät panokset koostuvat mm. tilintarkastusstandardeista, tilintarkastajan henkilökohtaisista ominaisuuksista ja tilintarkastus prosesseista. Tilintarkastajan ominaisuuksia voidaan tarkastella ammattitaidon, kokemuksen, eettisten arvojen ja ajattelutavan näkökulmasta. Tilintarkastusprosessi puolestaan liittyy tarkastusmenetelmien vakauteen, käytettyjen tarkastustyökalujen tehokkuuteen ja riittävän teknisen tuen saatavuuteen, joiden tavoitteena on tukea laadukaana tilintarkastuksen suorittamista. (IAASB 2011, 3–4.)

Kuvio 2 Tilintarkastuksen laatuun vaikuttavat tekijät (IAASB, 2011)

Tilintarkastuksesta syntyvillä tuotoksilla on myös merkittävä vaikutus tilintarkastuksen laatuun, koska usein sidosryhmät ottavat ne huomioon arvioidessaan tilintarkastuksen laatua. Esimerkiksi tilintarkastuskertomuksen voidaan katsoa vaikuttavan positiivisesti tarkastuksen laatuun mikäli siitä välittyy selkeästi tarkastuksen lopputulos. Lisäksi tilintarkastajien viestintä hallinnosta vastaaville henkilöille voi vaikuttaa positiivisesti tarkastuksen laatuun. Viestinnässä voi olla kyse esimerkiksi yrityksen tai organisaation taloudelliseen raportointiin liittyvistä laadullisista näkökohdista tai sisäisessä valvonnassa havaituista puutteista. Kolmantena tilintarkastuksen laatuun vaikuttavana perustekijänä ovat kontekstitekijät. Esimerkiksi vakaa hallinnointi parantaa tilintarkastuksen laatua etenkin silloin, kun se johtaa avoimuuteen ja eettiseen käyttäytymiseen yhteisössä. Laeilla ja sääntelyllä on myös merkittävä rooli tilintarkastuksen laadun kannalta, mikäli niiden avulla pystytään luomaan sellaiset puitteet, joissa tilintarkastus pystytään suorittamaan tehokkaasti. Sääntelyn ja valvonnan avulla tulisi pystyä rakentamaan tehokas järjestelmä, jonka avulla tilintarkastajien työn laatua voidaan seurata ja valvoa. Lisäksi tilintarkastajien ja sääntelyviranomaisten välillä on käytävä jatkuvaa vuoropuhelua, jotta tilintarkastusta voidaan kehittää ja laatua parantaa. Taloudellisessa raportoinnissa käytettävä viitekehys voi vaikuttaa myös tarkastuksen laatuun. Esimerkiksi sellaisen viitekehysten soveltaminen, joka ei edistä raportoinnin läpinäkyvyyttä saattaa vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Laatuun vaikuttavien kolmen perustekijän keskinäiset vaikutukset eivät ole yhdensuuntaisia. Esimerkiksi sääntelyviranomaisilla voi olla suora vaikutus tilintarkastusstandardien asettamiseen ja vastaavasti tarkastusstandardien laatu voi vaikuttaa sääntelyn ja valvonnan luonteeseen ja laajuuteen. Näin ollen eri perustekijät ovat toisiinsa vuorovaikutussuhteessa vaikuttamalla suoraan tai epäsuorasti tilintarkastuksen laatuun. (IAASB 2011, 4.)

Tilintarkastuksen laatua on tutkittu pitkään ja monesta eri näkökulmasta. Kuten edellä mainittiin, tilintarkastajan ominaisuuksilla on huomattava vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Griffith ym. (2015, 52–53, 71) tutkivat kuinka tilintarkastajan ajattelutapa vaikutti tilintarkastuksen laatuun. Tutkijoiden mukaan harkintaa edellyttävät monimutkaiset kirjanpitoarviot tuottavat ongelmia tilintarkastajille, jonka vuoksi tilintarkastuksen laatu voi näiltä osin vaarantua. Tilinpäätöksen sisältäessä monimutkaisia johdon harkintaa edellyttäviä arvioita, on tilintarkastajan pystyttävä ajattelemaan laaja-alaisesti. Tilintarkastusevidenssiä tulee kerätä useista eri lähteistä ja kerättyyn aineistoon tulee suhtautua kriittisesti, jotta tilintarkastus olisi laadultaan korkeatasoista. Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia kuinka tilintarkastajan harkitseva ajattelutapa (engl. deliberative thinking) erosi

muista ajattelutavoista. Tutkimus toteutettiin pyytämällä 94 Big 4 -yhtiöissä työskentelevää ylimmän tason tilintarkastajaa tarkastamaan asiakkaan liiketoimintayksikköä koskevan arvonalentumistestin. Asiakkaan selvitysten mukaan perusteita arvonalentumiselle ei ole. Aineistoon oli kuitenkin sijoitettu epäjohtonmukaisuuksia, joiden perusteella olisi syytä kyseenalaistaa asiakkaan väitteet arvonalentumistestin perusteettomuudesta.

Tutkimustulosten perusteella harkitsevaa ajattelutapaa käyttävät tilintarkastajat hyödynsivät muita paremmin käytettävissä olevaa tilintarkastusevidenssiä tunnistaakseen johdon puolueelliset arviot ja saattaakseen ne oman esimiehensä tietoon. He suhtautuivat asiakkaan antamiin selvityksiin kriittisemmin ja onnistuivat muita paremmin löytämään liiketoimintayksikköä koskevista johdon arvioista epäjohtonmukaisuuksia ja virheitä. Tutkimuksen avulla saadaan lisää näyttöä siitä, että avain tilintarkastusten laadun parantamiseen on pikemminkin kriittisen ajattelun kehittäminen kuin lisääntynyt tilintarkastusevidenssin luotettavuuden epäily tai tarkastusaineiston määrän kasvattaminen. (Griffith ym. 2015, 52–53, 71.)

Kallunki ym. (2019, 1374–1375, 1398) tutkivat puolestaan tilintarkastajan älykkyysosamäärän yhteyttä tilintarkastuksen laatuun. Tutkijoiden mukaan on tiedossa, että tilintarkastuksen laatu vaihtelee eri tilintarkastajien välillä, mutta vielä ei täysin ymmärretä mistä tämä johtuu. Eroja eri tilintarkastajien tarkastuslaadussa on pyritty kaventamaan tilintarkastuksen sääntelyn ja tilintarkastusyhtiöiden oman riskienhallinnan avulla. Eroja ei kuitenkaan ole pystytty täysin poistamaan, joten tutkijoiden tavoitteena oli selvittää missä määrin tilintarkastajan kognitiivinen kyvykkyys selittää havaittuja eroja. Tutkimus toteutettiin Ruotsissa, jossa asepalvelus oli pakollinen kaikille miehille vuoteen 2010 saakka. Asepalvelukseen astumisen yhteydessä miehille tehdään kattavat psykologiset testit, joiden avulla tutkitaan miesten kognitiivisia kykyjä. Yhdistämällä tilintarkastajien älykkyysosamäärää koskevat tiedot ja heidän asiakkaidensa tilinpäätökset ja tilintarkastuskertomukset, pystyttiin tutkimaan älykkyysosamäärän vaikutusta tilintarkastuksen laatuun.

Tulokset osoittivat, että tilintarkastuksen laadulla ja tilintarkastajan älykkyysosamäärällä on yhteys. Tutkijat havaitsivat, että todennäköisyys antaa virheellinen yhtiön toiminnan jatkuvuutta (engl. going concern) koskeva lausunto pieneni tilintarkastajan älykkyysosamäärän kasvaessa. Lisäksi havaittiin, että tilintarkastuspalkkiot kasvoivat tilintarkastajan älykkyysosamäärän kasvun myötä. Näin ollen asiakkaat ovat halukkaita maksamaan suurempia palkkioita kyvykkäämmille tilintarkastajille. Tutkimuksessa saatiin myös viitteitä siitä, että tilintarkastajan älykkyysosamäärän kasvaessa asiakkaan tuloksen

hallinta vähenee. Tästä saatu näyttö oli kuitenkin heikkoa. Tutkimuksessa päädytään johdopäätökseen, jonka mukaan päävastuullisella tilintarkastajalla on edelleen merkittävä rooli tilintarkastuksen laadun määrittämisessä vaikka tarkastustyö on usein koko tarkastusryhmän yhteistyötä ja sitä standardisoidaan ja valvotaan eri tavoin. (Kallunki ym. 2019, 1375.)

Yhteistilintarkastuksen vaikutus tilintarkastuksen laatuun on herättänyt niin lainsäätäjän kuin tutkijoidenkin mielenkiinnon. Yhteistilintarkastus on Ranskassa pakollista kaikille julkisille yrityksille ja Etelä-Afrikassa se on pakollista rahoitusallalla. Useat maat ovat ehdottaneet vapaaehtoista yhteistilintarkastusta, mutta edelleen yhden tilintarkastajan tarkastukset ovat yleisempiä useimmissa maissa. Usein kuvitellaan että yhteistilintarkastuksella päästäisiin parempiin tuloksiin, koska ”kaksi päätä on parempi kuin yksi”. (Deng ym. 2014, 1030.) Deng ym. (2014, 1030–1031, 1049) lähtivät selvittämään tämän väitteen todenperäisyyttä tutkimalla yhteistilintarkastusten vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Heidän lähtöoletuksena oli, että vapaamatkustajan ongelma vesittää yhteistilintarkastuksesta mahdollisesti syntyvät hyödyt. Tällöin toinen tilintarkastus osapuoli säästää omia resurssejaan toisen kustannuksella, jonka vuoksi tilintarkastusevidenssin tarkkuus kärsii. Tutkimus toteutettiin vertailemalla yhden Big 4 -yhtiön tekemien tarkastusten, kahden Big 4 -yhtiön yhteistilintarkastusten ja yhden Big 4 ja yhden ei-Big 4 -yhtiön tekemien yhteistilintarkastusten tilintarkastusevidenssin tarkkuutta ja tilintarkastuspalkkioiden suuruutta, jotta voitaisiin tehdä päätelmiä mahdollisesta vapaamatkustajan ongelmasta.

Saaduista tuloksista kävi ilmi, että kahden Big 4 -yhtiön yhteistilintarkastuksessa kerätty tilintarkastusevidenssi oli yhtä tarkkaa kuin yhden Big 4 -yhtiön keräämä tarkastusevidenssi. Tilintarkastuspalkkiot olivat kahden Big 4 -yhtiön suorittamissa yhteistilintarkastuksissa matalammat kuin yhden Big 4 -yhtiön tekemissä tarkastuksissa. Verrattaessa Big 4 -yhtiön ja ei-Big 4 -yhtiön yhteistilintarkastuksessa keräämää tarkastusevidenssiä yhden Big 4 -yhtiön keräämään tarkastusevidenssiin, havaittiin yhden Big 4 -yhtiön keräämän tarkastusevidenssin olevan tarkempaa. Lisäksi tilintarkastuspalkkioiden havaittiin olevan yhteistilintarkastuksissa pienemmät kuin yksittäisissä tarkastuksissa. Näin ollen tutkijat toteavatkin, ettei yhteistilintarkastuksista saada merkittävää hyötyä verrattuna yksittäistilintarkastuksiin vaan ne voivat jopa heikentää tilintarkastuksen laatua. (Deng 2014, 1031, 1049.)

Casta ym. (2017) saivat puolestaan päinvastaisia tuloksia tutkiessaan yhteistilintarkastajien kokoonpanon vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus toteutettiin

tarkastelemalla liikearvon arvonalentumista, johon yhtiön johdolla on merkittävä harvintavalta ja jonka tarkastamisessa tilintarkastajalla on suuri rooli. Tutkijat havaitsivat, että yritykset joita tarkastaa Big 4 ja ei-Big 4 -yhtiön muodostama tilintarkastuspari, kirjaavat todennäköisemmin arvonalentumistappion ja tappio on todennäköisesti suurempi kuin kahden Big 4 -yhtiön yhteistilintarkastaman asiakkaan kirjaama arvonalentumistappio, kun suorituskykyä mittaavat indikaattorit ovat matalat. Lisäksi havaittiin, että kahden Big 4 -yhtiön muodostaman tilintarkastusparin tarkastamat yhtiöt vähentävät arvonalentumistappiota koskevaa raportointia, kun arvonalentumistappio kirjataan. Tutkijoiden mukaan tämä vähentää arvonalentumistestien läpinäkyvyyttä. Tätä ilmiötä ei havaittu Big 4 ja ei-Big 4 -yhtiöiden muodostaman tilintarkastusparin asiakkailla. Kaiken kaikkiaan tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että Big 4 ja ei-Big 4 -parin tilintarkastuslaatu on korkeampaa kuin kahden Big 4 -yhtiön tilintarkastuslaatu. (Casta ym. 2017, 118, 120)

Tilintarkastajan toimialaosaamista on myös tutkittu paljon tilintarkastuksen laadun näkökulmasta. Minutti-Meza (2013) tutki parantaako tilintarkastajan toimialakohtainen erikoisasantuntemus tilintarkastuksen laatua ja johtaako se suurempiin tilintarkastuspalkkioihin, kun erikoisasantuntemusta mitataan tilintarkastajan toimialan sisäisellä markkinaosuudella. Tutkimuksessa havaittiin, että toimialaan erikoistuneiden ja ei-erikoistuneiden tilintarkastajien välillä ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja tilintarkastuksen laadussa. Myöskään toimialaan erikoistumisen ei havaittu kasvattavan tilintarkastuspalkkioita. Lisäksi tutkija tuli johtopäätökseen, jonka mukaan tilintarkastajan toimialakohtaista erikoisasantuntemuksen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ei voida luotettavasti mitata tilintarkastajan toimialakohtaisella markkinaosuudella. Tulos on siinä mielessä mielenkiintoinen, että aiemmassa tutkimuksessa on todettu niiden asiakkaiden taloudellisen raportoinnin olevan laadukkaampaa, joiden tilintarkastajalla on toimialakohtaista erikoisasantuntemusta verrattuna asiakkaisiin, joiden tilintarkastajalla ei ole vastaavaa asiantuntemusta, kun asiantuntemusta on mitattu tilintarkastajan toimialan markkinaosuudella. Lisäksi näissä tutkimuksissa on havaittu tilintarkastajien veloittavan toimialan erikoisasantuntemuksen takia suurempia palkkioita. (Minutti-Meza 2013, 779–780, 782, 813.)

3.2.2 Tilintarkastuksen hinnoittelu

Tilintarkastuskirjallisuudessa on pitkään katsottu, ettei tilintarkastus ole yksinomaan lainsäädännön vakioima hyödyke vaan se on ennemminkin eriytetty tuote, joka sallii

asiakkaiden valita tilintarkastajansa sekä muut tarkastuksen laadun ja työn ulottuvuudet. Tilintarkastuspalkkioihin vaikuttaa tarkastuskumppanin valinta, jolloin ääripäinä ovat Big 4 -yhtiö ja pieni ei-Big 4 -yhtiö. Lisäksi hintaan vaikuttavat tilintarkastuskumppanin sijoittuminen tilintarkastusyhtiön hierarkiassa sekä asiakkaan sisäisten valvontajärjestelmien ja yksittäisten tapahtumien todentamisaste. Myös asiakkaan tilintarkastuksen suorittamiseen osallistuvan henkilöstön määrä sekä tilintarkastusvaliokunnan kanssa käytävä viestintä vaikuttavat tilintarkastuksen hintaan. (Ball 2012, 142.)

Tilintarkastuksen hinnoittelua ja siihen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu mm. Simunicin (1980) kehittämän tilintarkastuksen hinnoittelumallin avulla. Mallin avulla Simunic pystyi osoittamaan, että tilintarkastuspalkkiot heijastavat niin tarkastuksesta aiheutuvia kustannuksia kuin liiketoimintariskien odotettuja kustannuksia. Liiketoimintariski on olemassa siitä huolimatta, vaikka tilintarkastaja noudattaisi yleisesti hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja ja annettu tilintarkastuskertomus olisi asianmukainen. Liiketoimintariskiin liittyvät kustannukset liittyvät pääosin oikeudenkäynnin uhkaan, jossa tilintarkastajaa syytetään osakkeenomistajille koituneista tappioista. Muita liiketoimintariskiin liittyviä kustannuksia voivat olla mm. sääntelyviranomaisten asettamat sanktiot, kotiuttamatta jääneet myyntisaatavat sekä maineen vahingoittumisesta koituvat kustannukset. (Houston ym. 1999, 282.)

Houston ym. (1999) puolestaan havaitsivat, että liiketoimintariski koostuu tilintarkastusriskistä, jossa tilintarkastaja ei havaitse tilinpäätöksessä olevaa olennaista virhettä ja liiketoimintariskistä, jossa kustannukset liittyvät tilintarkastuksen ulkopuolisiin seikkoihin. Tilintarkastusriskin ja liiketoimintariskin kasvaessa tilintarkastajat voivat lisätä tarkastukseen käytettävää aikaa ja resursseja, jolloin tarkastuksesta perittävät palkkiot kasvavat. Lisääntynyt riski voidaan periä asiakkaalta myös riskipremioiden muodossa. (Moser 2020, 163.)

Houston ym. (2005, 38–39) jatkoivat tilintarkastuspalkkioiden heijastamien riskien tutkimista ja havaitsivat, että tilintarkastuksen ulkopuoliset riskit ovat jaettavissa jäljellä olevaan oikeudenkäyntiriskiin ja muihin kuin oikeudenkäyntiriskiin. Tämän seurauksena he kehittävät mallin, jossa tilintarkastuspalkkiot kuvataan kolmen tekijän funktiona. Nämä tekijät ovat: tilintarkastusriski, jäljellä oleva oikeudenkäyntiriski ja muut kuin oikeudenkäyntiriskit. Mallissa tilintarkastusriski kuvaa sitä hinnan osaa, joka kompensoi tilintarkastajan tarkastukseen käyttämät resurssit sekä tilintarkastajan kantaman jäännösriskin eli jäljelle jäävän riskin siitä, ettei tilintarkastuskertomus ole asianmukainen suoritetuista tarkastustoimenpiteistä huolimatta. Jäljellä oleva oikeudenkäyntiriski puolestaan

kuvaa tilintarkastajan laskuttamia lisäpalkkioita. Lisäpalkkioilla tilintarkastaja pyrkii kompensoimaan oikeudenkäyntiriskin, jota ei ole haluttu tai pystytty poistamaan tilintarkastuksen aikana. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että senkin jälkeen, kun tilintarkastaja on saattanut tilintarkastusriskin hyväksyttävälle tasolle, jäljelle jää riski siitä, ettei tilintarkastuskertomus ole asianmukainen. Tämä puolestaan voi johtaa oikeudenkäyntiin. Mallin kolmas tekijä kuvaa oikeudenkäyntiriskin ulkopuolisten riskien osuutta tilintarkastuspalkkioiden hinnan muodostumisessa. Tutkijat testasivat kahden tyyppisten oikeudenkäyntiriskin ulkopuolisten riskien vaikutuksia tilintarkastuspalkkioihin. Näitä olivat tilintarkastajan tulevaisuudessa asiakkaaltaan saamat mahdolliset tilintarkastustoimeksianto- ja nykyisten tarkastuspalkkioiden perintään liittyvät riskit sekä lisääntyneestä tilintarkastajan ja asiakkaan välisestä kanssakäymisestä syntyvä tilintarkastajan mahdollinen maineriski. Näitä riskien vaikutuksia tilintarkastuspalkkioihin tutkittiin neljän eri skenaarion avulla. Skenaariot olivat tilinpäätöksessä olevat virheet, epäjohtonmukaisuudet yleisesti hyväksytyissä kirjanpitoperiaatteissa, tarkastettavan asiakkaan yrityskaupan kohteeksi joutumisesta syntyvät riskit, jossa asiakkaan tilinpäätöstä käytetään hinnan määrittämisessä sekä merkittävän asiakkaan menettämiseen liittyvät riskit.

Houston ym. (2005, 39) havaitsivat, että jokainen skenaario vaikuttivat eri lailla tilintarkastuspalkkiomallin osatekijöihin. Kun tilinpäätös sisältää korjaamattomia virheellisyksiä tai tarkastettava asiakas on yrityskaupan kohteena, tilintarkastuspalkkioiden määrää selittää ensisijaisesti tilintarkastukseen suunnatut resurssit. Mikäli asiakas on soveltanut yleisesti hyväksytyjä kirjanpitoperiaatteita epäjohtonmukaisesti, tilintarkastuspalkkioita selittää ensisijaisesti tilintarkastukseen suunnatut resurssit ja mahdollisen oikeudenkäynnin jäännösriski. Tilintarkastusyhtiön menettäessä tärkeän asiakkaan tilintarkastuspalkkioita puolestaan selittää tilintarkastukseen suunnatut resurssit, mahdollisen oikeudenkäynnin jäännösriski ja oikeudenkäynnin ulkopuoliset riskit. Tutkijoiden mukaan asiakkaan menetykseen liittyvät epävarmuudet tulevaisuudessa myytävistä palveluista tai tilintarkastuspalkkioiden maksamisessa ovat merkittävässä asemassa tilintarkastuspalkkioiden määrittämisessä. Tämä näkyy siten, että tilintarkastajat perivät suurempia palkkioita, mikäli asiakkaan todennäköisyys ostaa tilintarkastuspalveluita tai muita palveluita laskee tai mikäli asiakkaan todennäköisyys maksaa jo laskutetut palkkiot heikkenee.

Tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyden vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin on myös tutkittu paljon, mutta saadut tulokset ovat olleet ristiriitaisia. Ristiriitaisista tuloksista johtuen Eshleman ja Lawson (2017, 57–58) lähtivät tutkimaan

tilintarkastusmarkkinoiden rakennetta ja tilintarkastuspalkkioiden välistä yhteyttä aiempaa tarkemmin. Tutkimus toteutettiin tarkastelemalla ensin, kuinka markkinoiden keskittyneisyys vaikuttaa tilintarkastajan jatkuvien asiakassuhteiden hinnoitteluun. Tämän jälkeen tutkittiin markkinoiden keskittyneisyyden vaikutuksia niiden tilintarkastajien hinnoitteluun, joiden asiakkaat vaihtavat tilintarkastajaa. Tilintarkastajien asiakassuhteet jaettiin kahteen ryhmään, koska aiemmin on havaittu, että asiakkaan vaihtaessa tilintarkastajaa, uusi tilintarkastaja antaa usein alennuksen toimeksiantosuhteen alussa.

Saatujen tulosten perusteella tilintarkastusmarkkinoiden ja tilintarkastuspalkkioiden välillä on vahva positiivinen yhteys. Toisin sanoen markkinoiden keskittyneisyys nostaa huomattavasti tilintarkastuspalkkioiden määrää. Lisäksi tutkijat havaitsivat, että markkinoiden keskittyneisyys vähentää toimeksiantosuhteen alussa annettavia alennuksia etenkin ei-Big 4 -yhtiöissä. Aiemmasta tutkimuksesta poikkeavat tulokset selittyvät tutkijoiden mukaan sillä, että he sisällyttivät regressiomalliinsa suurkaupungin tilastoaluetta kuvaavan mittarin. Tämän avulla hinnoista pystyttiin poistamaan esimerkiksi elinkustannuksista johtuvia hintaeroja. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyden nostavan tilintarkastuksen laatua.

Tilintarkastusriskin ja liiketoimintariskin nostaessa tilintarkastuspalkkioiden määrää, on aggressiivisen verosuunnittelun havaittu nostavan tilintarkastusriskiä ja siten tilintarkastuspalkkioita. Donohoen ja Knechelin (2014, 286, 302) mukaan tilintarkastusyhtiöiden tarjoamat veropalvelut eivät vaikuta tilintarkastuspalkkioihin asiakasyrityksen välitessä aggressiivisesti veroja ja verotukseen liittyessä suurta epävarmuutta. Mikäli verotukseen ei liity suurta epävarmuutta voi tilintarkastajan tarjoamilla veropalveluilla olla tilintarkastuspalkkioita pienentävä vaikutus. Tilintarkastajan verotukseen liittyvän toimialaosaamisen ei havaittu nostavan tilintarkastuksesta perittävien palkkioiden määrää, mikäli asiakas ei harjoita aggressiivista verosuunnittelua. Tilintarkastajan tilintarkastukseen liittyvän toimialaosaamisen on puolestaan havaittu nostavan tarkastuspalkkioita huolimatta siitä, liittyykö asiakkaaseen aggressiivista verosuunnittelua vai ei.

Asiakasyrityksen tulosohjauksen on myös havaittu vaikuttavan tilintarkastuspalkkioihin. Tulosohjauksella tarkoitetaan puuttumista taloudelliseen raportointiprosessiin, jonka avulla tavoitellaan henkilökohtaista hyötyä (Schipper 1989, 92). Tulosohjausta ilmenee, kun yrityksen johto käyttää harkintaansa muokatessaan taloudellista raportointia joko sidosryhmiä harhaanjohtavaksi tai pyrkien vaikuttamaan kirjanpitoon perustuviin sopimuksiin (Healy & Wahlen 1999, 368).

Greiner ym. (2017, 85–86, 105) tutkivat todellisen tulosohjauksen (engl. real earnings management) ja nykyisten ja tulevien tilintarkastuspalkkioiden välistä suhdetta. Saatujen tulosten perusteella sekä nykyisillä että tulevilla tilintarkastuspalkkioilla on yhteys asiakkaan harjoittamaan tulosohjaukseen. Asiakkaan harjoittaessa aggressiivista tulosohjausta, nykyisten tilintarkastuspalkkioiden havaittiin kasvavan, koska tilintarkastaja lisäsi tilintarkastukseen suunnattuja resursseja päästäkseen riittävään varmuuteen siitä, ettei tilinpäätökseen sisälly olennaista virheellisyttä. Lisäksi kasvaneita palkkioita selitti tuloksenohjauksesta johtuva lisääntynyt riski. Tulevien tilintarkastuspalkkioiden kasvua puolestaan selitti pääosin tilintarkastajan liiketoimintariskin lisääntyminen. Lisäksi tulevien tilintarkastuspalkkioiden ja aggressiivisen tulosohjauksen välisen yhteyden havaittiin olevan sitä vahvempi mitä enemmän asiakkaalla oli tulosohjaukseen liittyviä kannustimia.

Tilintarkastuspalkkioiden määrää selittää hyvin pitkälle tilintarkastukseen käytetty aika. Esimerkiksi hallinnon huono hoitaminen hankaloittaa tilintarkastajan työtä, kun esimerkiksi puuttuvien tai puutteellisten pöytäkirjojen ja sopimusten selvittelyyn kuluu kauemmin aikaa. Taloushallinnon huono laatu sekä heikko kontrolliympäristö ovat omiaan nostamaan tilintarkastusriskiä ja siten myös tilintarkastukseen käytettävää aikaa. Tilintarkastuksen kestoja voivat lisätä myös tilintarkastajan huono taloushallinto-ohjelmistojen tuntemus sekä tehottomat tilintarkastustekniikat. Lisäksi asiakkaan liiketoiminnan monimutkaisuus ja tapahtumien suuri määrä lisäävät tilintarkastuksen kestoja. On myös muistettava, että eri tilinpäätöserien tarkastamiseen käytetty aika voi vaihdella suurestikin. Tilintarkastaja voi esimerkiksi osallistua varaston inventaariin, mikä voi nostaa huomattavasti tilintarkastuksen kestoja. Tilintarkastuksen hinnan kannalta olennaista on asiakkaaseen liittyvä tilintarkastusriski. Tilintarkastusriskin kasvaessa myös tarkastusmäärää joudutaan kasvattamaan, jotta tilintarkastusriski saadaan laskettua hyväksyttävälle tasolle. Tarkastuksen aikana havaitut puutteet ja virheet on dokumentoitava huolellisesti ja saatettava asiakkaan tietoon. Kun asiakas on saanut kyseiset virheet korjattua, tulee tilintarkastajan päivittää tilintarkastusevidenssi korjattujen lukujen osalta. Virheiden ja puutteiden raportointi ja uudelleentarkastaminen lisäävät tarkastustyötä. (Laine 2020.)

Näiden tutkimusten perusteella tilintarkastuspalkkioita selittää niin tilintarkastukseen liittyvä tilintarkastusriski, oikeudenkäyntiriskin jäännösriski sekä muut kuin oikeudenkäyntiriskit. Lisäksi palkkioita selittää lukuisat muut tekijät, joista esimerkkinä asiakkaan harjoittama tulosohjaus tai aggressiivinen verosuunnittelu. Näin ollen tilintarkastuspalkkioiden määrä on monen tekijän summa. Laine (2020) toteaaakin, ettei

tilintarkastuksen kestoja tai hintaa tule arvioida ainoastaan liikevaihdon tai yrityksen koon mukaan vaan jokainen tilintarkastus on erilainen monista eri syistä.

4 MODERNI TALOUSHALLINTO

4.1 Järjestelmät

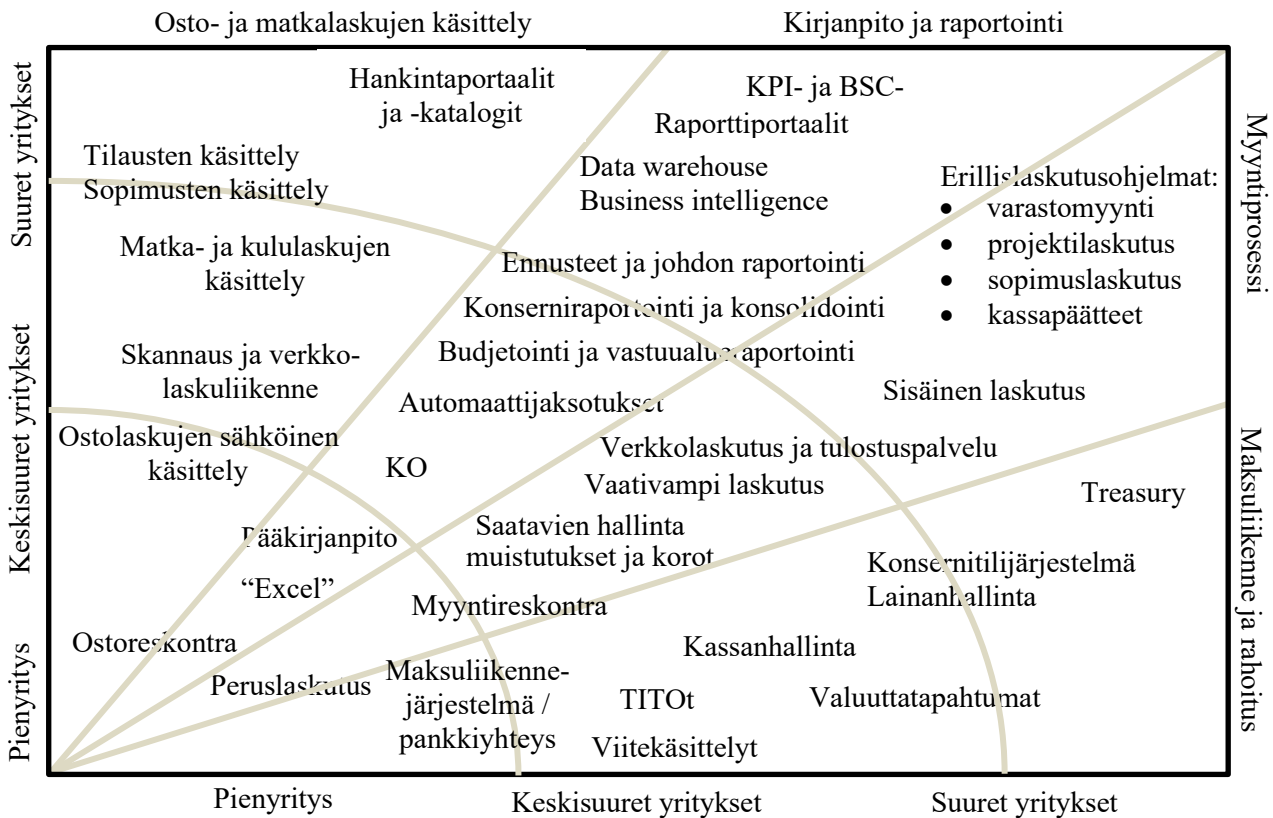
Yrityksen taloushallintojärjestelmiin liittyvillä päätöksillä yritys tai organisaatio voi vaikuttaa suoraan siihen, kuinka digitalisoituun ja automatisoituun taloushallinto ympäristöön päästään. Onnistumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että valitut järjestelmät tukevat yrityksen toimintaa sekä sen valitsemaa strategiaa. Järjestelmävalintoihin vaikuttavat monet tekijät, joita voivat olla mm. yrityksen strategia, toimiala, kasvusuunnitelmat, kilpailutilanne, kansainvälistyminen ja resurssien saatavuus. Markkinoilla on useita erilaisia järjestelmiä, joten ennen järjestelmän valintaa yrityksen tulisi tehdä kokonaisvaltainen analyysi yrityksen tilanteesta sekä sen tulevaisuuden tavoitteista. Näiden pohjalta yrityksen tulisi suunnitella taloushallinnon järjestelmäarkkitehtuurin runko. Suunnittelu on tärkeää, koska sen avulla selvitetään yrityksen toiminnalliset tarpeet. Tämän jälkeen osataan paremmin vertailla eri järjestelmätoimittajien kykyä vastata yrityksen tarpeisiin. Tämän lisäksi yrityksen järjestelmävalintoihin voivat vaikuttaa järjestelmän kokonais kustannukset, alkuinvestointi, järjestelmän käyttämä teknologia, järjestelmän joustavuus, ylläpito ja kehitys sekä järjestelmän käytettävyys loppukäyttäjän näkökulmasta. Lisäksi järjestelmätoimittajan muilla palveluilla sekä järjestelmän saatavuudella on usein vaikutusta järjestelmävalintoihin. (Lahti & Salminen 2014, 34–35.)

Taloushallinnon tietojärjestelmät voidaan jakaa kahteen luokkaan: taloushallinnon erillisjärjestelmiin ja yrityksen eri toiminnot yhteen integroiviin toiminnanohjaus eli ERP-järjestelmiin. Se millaisen järjestelmän yritys päättää valita, riippuu pitkälti yrityksen tilanteesta ja tarpeista. Esimerkiksi kansainvälisen konsernin taloushallintojärjestelmälleen asettamat vaatimukset voivat olla hyvinkin laajat verrattuna vain kotimaan markkinoilla toimivan yrityksen järjestelmään. Yrityksen koolla onkin merkittävä vaikutus valittavaan ohjelmistoon, koska yrityskoon kasvaessa myös tarpeet laajenevat. Pienet yritykset tulevat usein toimeen standardikirjanpito-ohjelmalla, jota käytetään joko tilitoimiston tai pilvipalvelun kautta. Tällöin järjestelmä sisältää vain perustoiminnot eikä sitä usein ole mahdollista räätälöidä asiakkaan mieltymysten mukaan. Nykypäivän taloushallinto-ohjelmistot mahdollistavat sen, että sekä asiakasyritys että tilitoimisto käyttävät samaa järjestelmää. Tällöin asiakas voi esimerkiksi huolehtia myyntilaskutuksesta ja tilitoimisto vastaa muun kirjanpidon laatimisesta. Näin tiedot ovat yhdessä järjestelmässä,

jolloin vältetään manuaalikirjauksilta tai eri järjestelmien välisiltä integraatioilta. (Lahti & Salminen 2014, 36–37.)

Siirryttäessä keskisuuriin yrityksiin, alkaa järjestelmissä olla huomattavasti enemmän toimintoja. Näiden yritysten on myös mahdollista ottaa käyttöön niitä varten suunniteltuja kevyempiä ERP-järjestelmiä, joihin ne voivat implementoida erittäin kattavasti erilaisia liiketoimintaprosesseja. Tunnusomaista keskisuurten yritysten järjestelmille on, että niitä pystytään helpommin räätälöimään ja ne sisältävät valmiiksi enemmän erityisominaisuuksia. Keskisuurilla yrityksillä taloushallinnon painopiste siirtyy pelkästä kirjanpidon hoidosta kohti laajempaa johdon raportointia ja sisäistä laskentaa. Tämä näkyy myös niiden käyttämissä järjestelmissä, joilta vaaditaan hyviä raportointi ominaisuuksia sekä integroitavuutta muihin järjestelmiin. Suuryritykset puolestaan käyttävät jotakin markkinoilta löytyvää toiminnanohjausjärjestelmää tai omalle toimialalle erikseen suunniteltua operatiivista järjestelmää. Tavallista on, että pääjärjestelmän ympärille on myös integroitu erilaisia osasovelluksia. (Kaarlejärvi & Salminen 2018, 32–33.)

Kuvio 3 havainnollistaa, kuinka yrityksen tietojärjestelmilleen asettamat vaatimukset muuttuvat, kun yrityskoko kasvaa ja toiminta laajenee. Kuvioista nähdään, että pienemmät yritykset pystyvät hoitamaan taloushallintonsa vain muutaman sovelluksen avulla. Tällöin laskutus voidaan hoitaa yksinkertaisen laskutusohjelman avulla, joka voi myös mahdollisesti pitää sisällään myyntireskontran. Lisäksi kirjanpito-ohjelmistosta tulee saada lakisääteiset tuloslaskelma- ja taseraportit sekä pää- ja päiväkirjat. Aivan pienimmissä yhtiöissä osto- ja myyntilaskujen hallinta onnistuu myös ilman reskontria. (Lahti & Salminen 2014, 38.)

Kuvio 3 Eri kokoisten yritysten taloushallintojärjestelmätarpeet (Lahti & Salminen 2014, 39)

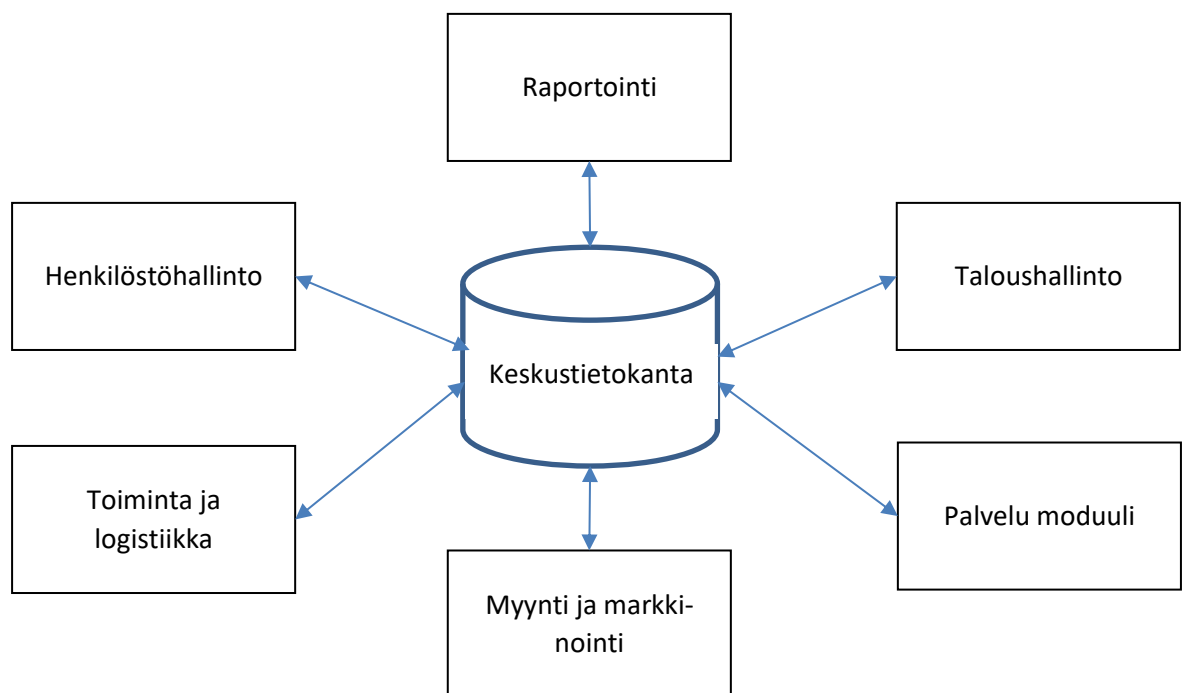
Keskisuurilla yrityksillä tapahtumien volyymi on jo niin suuri, että eri prosessien rutiinomaista tapahtumankäsittelyä on viimeistään tässä vaiheessa tehostettava automatisoinnin avulla. Yrityksen ja liiketapahtumien volyymien kasvu sekä liiketoiminnan monimutkaistuminen edellyttävät järeämpiä raportointityökaluja, jolloin perinteinen taulukkolaskentasovellus ei enää riitä vastaamaan muuttuneisiin tarpeisiin. Suurilla yrityksillä eri liiketoimintaprosessien hoitaminen erilaisten ERP-moduulien tai erillisjärjestelmien avulla on jo melkein pakollista. Ominaista suuryritysten tietojärjestelmille on, että kaikilta sovellusosa-alueilta vaaditaan yhä enemmän kykyä joustaa ja mukautua muuttuvaan ja kehittyvään toimintaympäristöön. (Lahti & Salminen 2014, 38.)

Erilaisilla ERP-järjestelmillä on valmiudet vastata näihin vaatimuksiin. Toiminnanohjausjärjestelmät mahdollistavat tietovirtojen ja liiketoimintaprosessien saumattoman integroinnin. Niiden avulla tuetaan yrityksen arvoketjussa tapahtuvaa tiedonjakoa ja pyritään parantamaan toiminnan tehokkuutta. (Law & Ngai 2007, 418.) Piccoli ja Pigni (2019, 56) määrittelevät ERP-järjestelmän seuraavasti: ”modulaarinen, integroitu ohjelmistosovellus, joka kattaa kaikki organisaation toiminnot ja rakentuu järjestelmän ytimenä olevan yhden tietokannan ympärille”. Toiminnanohjausjärjestelmien modulaarinen

luonne antaa yrityksille mahdollisuuden valita mitä eri moduuleja ne ottavat käyttöön. Tarpeiden muuttuessa uusia moduuleja voidaan ottaa käyttöön. ERP-järjestelmien joustavuutta lisää myös se, että eri moduuleja on mahdollista hankkia eri toimittajilta. Tämä antaa mahdollisuuden valita toimittaja, joka pystyy kaikkein parhaiten toteuttamaan oman liiketoiminnan kannalta tärkeimmät moduulit ja toiminnallisuudet. Tällöin asiakas voi ottaa osan moduuleista SAP:lta ja osan esimerkiksi Oraclelta.

Toiminnanohjausjärjestelmien ominaispiirteisiin kuuluu myös niiden sovellusten välinen natiivi integraatio. Tämän seurauksena yhdessä sovelluksen moduuleissa esiintyvä tapahtuma käynnistää automaattisesti tapahtuman myös yhdessä tai useammassa muussa erillisessä moduulissa. (Piccoli & Pigni 2019, 56–57.) Kuvio 4 havainnollistaa ERP-järjestelmien rakennetta. Kuvioista nähdään, että tiedot tallennetaan järjestelmän keskiössä olevaan keskustietokantaan, jolloin ne ovat reaaliaikaisesti muiden moduulien käytettävissä. Tieto siis tallennetaan vain kerran ja se on kaikkien osioiden käytettävissä. Kuvion kuvaama järjestelmä on vain esimerkki, joten yritys voi vapaasti itse valita mitkä moduulit se ottaa käyttöönsä.

ERP-järjestelmät ovat myös pitkälle parametrisoituja. Tämä johtuu siitä, että ne ovat valmisohjelmistoja, jolloin ne palvelevat useiden eri toimialojen yrityksiä.

Kuvio 4 Esimerkki ERP-järjestelmästä ja sen moduuleista (Piccoli & Pigni 2019, 57)

Eri yrityksillä on puolestaan omat tarpeensa, jotka usein eroavat toisistaan. Tämän vuoksi toiminnanohjausjärjestelmän käyttöönottovaiheessa yritys valitsee useista esimääritettyjen vaihtoehtojen joukosta itselleen parhaat asetukset. Tällöin yritys voi esimerkiksi valita varaston arvostusmenetelmäkseen LIFO-periaatteen, kun taas toinen yritys voi valita FIFO-periaatteen. Näin molemmat yhtiöt voivat asetuksia muuttamalla saada järjestelmän paremmin vastaamaan omiin yksilöllisiin tarpeisiin. (Piccoli & Pigni 2019, 58.)

ERP-järjestelmän rakentamisessa voidaan soveltaa joko best-of-breed tai best-of-need-lähestymistapaa. Best-of-breed-lähestymistavan ideana on valita järjestelmään parhaat toiminnallisuudet. Koska yksikään toimittaja ei voi olla paras jokaisella osa-alueella, täytyy parhaat moduulit ja toiminnallisuudet ottaa usealta eri toimittajalta. Tämä puolestaan aiheuttaa paljon järjestelmäintegraatioita, jonka seurauksena järjestelmästä saattaa tulla hidas. Lisäksi eri moduulien linkittäminen saattaa olla haasteellista ja integroinnissa voidaan tarvita väliohjelmistoa. Parhaassa tapauksessa best-of-breed-lähestymistapa voi johtaa merkittävään kilpailuetuun. Best-of-need-lähestymistavan tavoitteena on puolestaan riittävän hyvät ominaisuudet, jolloin toimittajia on vain yksi tai pieni määrä. Kun toimittajia on vähemmän, vältetään suurilta määriltä integraatioita. Järjestelmän rakentaminen onkin eräänlainen kompromissi, jolloin täytyy hyväksyä se tosiasia, että parhaiden toiminnallisuuksien implementointi voi aiheuttaa ei-toivottuja seurauksia. Valittaessa riittävän hyvät toiminnallisuudet vältetään todennäköisesti näiltä ei-toivotuilta seurauksilta, mutta tällöin menetetään IT:n tuoma potentiaalinen kilpailuetu. (Nestell & Olson 2018, 37–38.)

Taloushallinnon erillisjärjestelmillä tarkoitetaan taloushallinnon eri prosesseja varten suunniteltuja erillisratkaisuja eli valmisohjelmistoja, jotka ovat suosittuja etenkin pienten ja keskisuurten yritysten keskuudessa. Tällaisia valmisohjelmistoja löytyy hyvin usealta taloushallinnon osa-alueelta, kuten esimerkiksi kirjanpito- ja maksuliikenne, ostolaskujen sähköinen käsittely, matka- ja kululaskutus, työajanseuranta, käyttöomaisuudenhallinta, palkanlaskenta jne. Koska valmisohjelmistot ovat suunniteltu palvelemaan tiettyä taloushallinnon prosessia, löytyy niistä hyvin kattavat toiminnallisuudet käyttötarkoitustaan varten. Valmisohjelmistot ovat luonteeltaan hyvin standardeja, mutta joissakin tapauksissa niitäkin on mahdollista räätälöidä. Erillisjärjestelmien heikkous piilee niiden kyvyssä keskustella yrityksen muiden tietokantojen ja sovellusten kanssa ellei niitä integroida toisiinsa. Tämän vuoksi erillisjärjestelmiin on sisällytetty rajapinnat yleisimpiä tiedonsiirtotarpeita varten. Rajapintojen toimivuus eri sovellusten välillä voi kuitenkin vaihdella suurestikin. Tänä päivänä taloushallinnon erillisjärjestelmät tarjoavat yhä enemmän

toiminnallisuuksia, jolloin yhdeltä toimittajalta on mahdollista saada ratkaisu kaikkiin taloushallinnon osa-alueisiin. Tämän hyvänä puolena on se, että tällöin kaikki sovellukset toimivat saumattomasti yhteen. (Lahti & Salminen 2014, 41; Kaarlejärvi & Salminen 2018, 36–37.) Esimerkiksi Netvisor pilvipalvelu tarjoaa kaikki taloushallinnon työkalut aina kirjanpidosta johdon raportointiin ja ne on mahdollista ottaa käyttöön asteittain. Lisäksi eri ominaisuuksien laaja kirjo mahdollistaa järjestelmän laajentamisen kokonaisvaltaiseksi toiminnanohjausjärjestelmäksi. (Netvisor 2021).

4.2 Sähköisen taloushallinnon vahvuudet

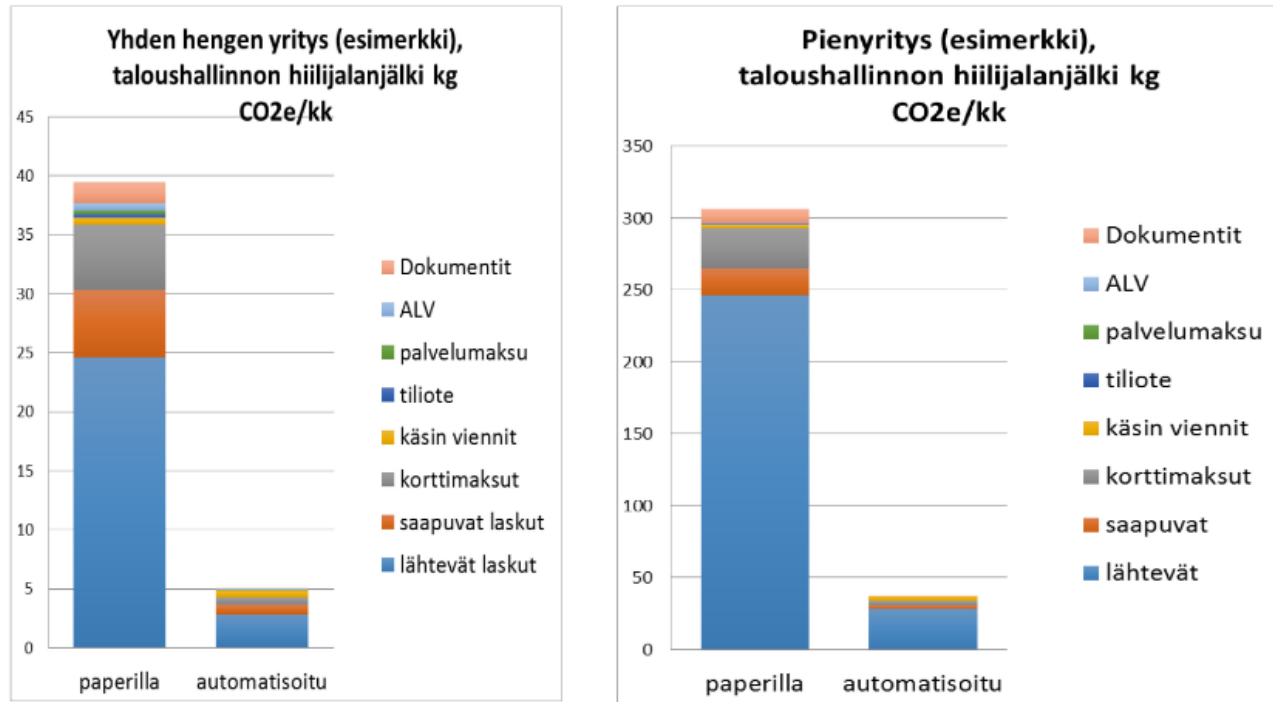
Yritysten ja tilitoimistojen näkökulmasta nykyaikaisten pilvipalveluihin pohjautuvien taloushallinto-ohjelmien yhtenä merkittävimpinä vahvuutena voidaan pitää niiden joustavuutta. Työnteko ei ole enää tiettyyn paikkaan sidottua ja työnjako tilitoimiston ja asiakkaan välillä on entistä joustavampaa. Modernit taloushallinto-ohjelmistot tuovat myös tehokkuutta eri taloushallinnon prosesseihin. Esimerkiksi liiketapahtumien automatisoinnilla voidaan säästää suuret määrät aikaa, kun tapahtumia ei enää tarvitse käsitellä manuaalisesti. (Helanto ym. 2015, 23–24.) Esimerkiksi sähköisen taloushallinnon pilvipalvelu Netvisor pystyy automaattisesti tiliöimään kaikki sellaiset pankkitilillä olevat tapahtumat, joista sillä on tieto. Tällä tarkoitan sitä, että mikäli esimerkiksi myyntilaskut ovat tehty Netvisorissa ja pankin kanssa on tehty sopimus viitetietojen tuonnista, niin järjestelmä pystyy automaattisesti kirjaamaan pankkitilille tulleet suoritukset pankkitilin ja myyntisaamisten välillä. Tällöin pankkitilin tapahtumista vain järjestelmän ulkopuoliset tapahtumat jäävät käyttäjän kirjattaviksi. Tällaisia tapahtumia voi olla esimerkiksi kirjakaupan kuitit, joista järjestelmällä ei ole tietoa. Tosin näitäkin kuitteja varten on olemassa omat ratkaisunsa. Lisäksi myyntilaskuja tehdessä ja ostolaskuja käsitellessä summat tiliöityvät automaattisesti oikeille tileille, mikäli asiakkaan tai toimittajan taakse on määritelty tili, jolle kyseiset tapahtumat halutaan kirjautuvan. (Netvisor 2021.)

Taloushallinnon sähköistymisen ansiosta paperin käsittely vähenee, jolloin mappien arkistointiin käytetyn tilan tarve pienenee tai katoaa kokonaan. Paperiset dokumentit on mahdollista skannata taloushallintojärjestelmään ja paperikuiteista voidaan ottaa mobiilisovelluksen avulla kuva, josta se jatkaa matkaansa sähköisesti taloushallinto-ohjelmaan. Nykyaikaisten kuukausimaksullisten pilvipalveluiden myötä yritysten taloushallintoon liittyvät ohjelmistoinvestoinnit vähenevät ja järjestelmien ylläpito ja päivittäminen helpottuvat, koska ne sisältyvät pilvipalvelun hintaan. Taloushallinnon

sähköistymisellä on myös positiivisia vaikutuksia ympäristöön. Paperin käytön vähentämisen ja etätyöskentelyn ansiosta luonnon kuormittuminen vähenee. (Helanto ym. 2015, 24.) Tätä tukee myös Finanssialan Keskusliiton (2015) tekemä selvitys taloushallinnon automatisoinnin ilmastovaikutuksista. Selvityksen tavoitteena oli selvittää, kuinka paljon sähköisten järjestelmien ja rakenteisen digitaalisen tiedon avulla voidaan vähentää manuaaliryöstä ja liiketoiminnasta syntyvää hiilijalanjälkeä. Selvityksessä keskitytään osoittamaan, millaisia säästöjä voitaisiin saada, mikäli yrityksen alv-tiedot olisivat automaattisesti johdettavissa kirjanpidosta. Lisäksi selvityksessä pureudutaan korttiosojen käsittelyn tehottomuuteen selvittäen, millaisia säästöjä voitaisiin saada, jos korttiosojen kuitissa olevat tiedot olisivat sähköisessä ja rakenteisessa muodossa, jolloin esimerkiksi korttiosojen alv tiedot saataisiin automaattisesti kirjanpitoon. (Finanssialan Keskusliitto 2015, 2–3.)

Tällä hetkellä yritysten myyntilaskut on mahdollista lähettää rakenteisessa muodossa eli verkkolaskuina. Samoin yritysten tiliotteet on mahdollista käsitellä rakenteisina konekielisinä tiliotteina ja näin moni yritys tekeekin. Rakenteinen muoto mahdollistaa liiketapahtumien automatisoinnin. Korttiosojen tilanne on toinen. Tällä hetkellä korttiosojen käsittely on sähköistä, mutta niiden kuittitiedot eivät ole rakenteisessa muodossa, jolloin niitä käsitellään manuaalisesti. Eri taloushallinto-ohjelmien kuitinkäsittely ratkaisut eivät ole tätä ongelmaa poistaneet, koska paperikuitti saatetaan näiden ohjelmien avulla manuaalisesti rakenteiseen muotoon. Tiedon pitäisi olla alun alkaen rakenteisessa muodossa, jotta kuittien käsittely voitaisiin automatisoida. Selvityksen mukaan yrityskorttiosojen määrää ei Suomessa tilastoida, mutta esimerkiksi valtionhallinnossa käsitellään manuaalisesti vuosittain noin 600 000 ostokuittia. Kyseessä on siis merkittävä asia, joka vaikuttaa niin taloushallinnon tehokkuuteen kuin ympäristöön. (Finanssialan Keskusliitto 2015, 3.)

Selvityksessä vertailtiin kahta eri skenaariota. Toisessa skenaariossa kaikki tilitoimiston tekemä työ tehtiin manuaalisesti, kun taas toisessa skenaariossa tilitoimiston suorittama työ oli mahdollisimman pitkälle automatisoitua. Saatujen tulosten mukaan taloushallinnon eri prosessien automatisoinnilla voidaan odottaa saavutettavan noin 80–90 prosentin säästöjä yritysten ilmastovaikutuksissa. (Finanssialan Keskusliitto 2015, 5, 7.) Kuviosta 5 on nähtävissä, miten taloushallinnon eri prosessien automatisointi vaikuttaisi taloushallinnon hiilijalanjälkeen yhden hengen yrityksissä ja pienyrityksissä.

Kuvio 5 Taloushallinnon automatisoinnin vaikutukset yhden hengen ja pienyrityksen hiilijalanjälkeen (Finanssialan Keskusliitto 2015, 9)

Selvityksen mukaan suurin ajansäästö saapuvien ja lähtevien laskujen automatisoinnin ohella saataisiin korttimaksujen automatisoinnilla, mikä näkyy kuviossa 5 selvästi laske-neina CO₂-päästöinä. Raportissa todetaankin, että jos yritysten koko alv-raportointi saataisiin automatisoitua rakenteisen tiedon avulla niin Suomessa voisi syntyä vuosittain arviolta 250–300 henkilötyövuoden säästöt. Hiilijalanjäljellä mitattuna säästöt olisivat noin muutama tuhat CO₂e-tonnia vuodessa. (Finanssialan Keskusliitto 2015, 8–9.)

Finanssialan Keskusliiton laatima selvitys onkin hyvä osoitus siitä, että vaikka taloushallinnon automatisointi on Suomessa hyvällä mallilla, niin on edelleen sellaisia taloushallinnon osa-alueita, joita voidaan vielä huomattavasti tehostaa, kuten esimerkiksi aiemmin mainitut korttimaksut.

Nykyaikaisten taloushallintojärjestelmien ansiosta kirjanpito tiedot ovat entistä ajantasaisemmat, jolloin kirjanpitäjät voivat laatia entistä tarkempia raportteja ja liiketoimintaan liittyviä analyyskejä johdon päätöksenteon tueksi. Järjestelmien etuna on myös se, että ne usein sisältävät erilaisia täsmäytystyökaluja, joilla varmistetaan, että kaikkien tilien saldot täsmäävät. Ne eivät myöskään anna käyttäjän tehdä sellaisia kirjauksia, jotka eivät mene kirjanpidollisesti tasan eri tilien välillä. Kirjanpito tietojen tarkkuutta parantaa myös se, että eri käyttöoikeuksia rajaamalla voidaan varmistaa, että tiettyihin tietoihin pääsevät

käsiksi vain sellaiset ammattilaiset, jotka tietoa osaavat käsitellä. (Aslani ym. 2011, 113–114.)

Vaikka tämän päivän taloushallintojärjestelmät ovat peruseriaatteiltaan samanlaisia on niissä silti paljon eroavaisuuksia. Esimerkiksi Annamalai ja Ramayah (2011) tutkivat SAP:n ja Oraclen toiminnanohjausjärjestelmien käytöstä syntyvien aineellisten ja aineettomien hyötyjen välisiä eroavaisuuksia intialaisissa teollisuusyhtiöissä. Tutkimuksen mukaan ERP-järjestelmistä saatavia aineellisia hyötyjä ovat hankintakustannusten alentuminen, kirjanpidon nopeampi valmistuminen, tuottavuuden parantuminen, henkilöstötarpeen väheneminen ja IT-kustannusten alentuminen. Aineettomia hyötyjä ovat puolestaan reagointikyky asiakaspalautteeseen, informaatio ja näkyvyys, liiketoiminnan suorituskyky, kustannusten alentuminen ja globalisaatio. Saatujen tutkimustulosten mukaan molemmat järjestelmät toivat etuja asiakaspalautteen reagointikykyyn, liiketoiminnan suorituskykyyn, kustannusten alentumiseen ja globalisaatioon. SAP:n toiminnanohjausjärjestelmällä havaittiin olevan merkittävä rooli hankintakustannusten alentumisessa, tuottavuuden parantumisessa, henkilöstötarpeen vähenemisessä ja IT-kustannusten alentumisessa, kun taas Oraclen ERP-järjestelmällä havaittiin olevan suurempi positiivinen vaikutus kirjanpidon valmistumiseen ja liiketoiminnan suorituskykyyn. (Annamalai & Ramayah (2011, 495, 505.) Vaikka tutkimus käsittää vain intialaisia teollisuusalan yrityksiä niin silti se antaa hyvän käsityksen siitä, millaisia hyötyjä ERP-järjestelmiltä voidaan odottaa. Lisäksi se antaa hyödyllistä tietoa näiden kahden järjestelmän eroista ERP:ä harkitseville yrityksille ja organisaatioille.

ERP-järjestelmien on myös todettu vaikuttavan yritysten tuloksenohjaukseen. Paredes ja Wheatley (2018, 65) tutkivat toiminnanohjausjärjestelmän käyttöönoton ja johtajien välistä taipumusta poiketa tavanomaisista toiminatavoista saavuttaakseen parempia tuloksia. Tutkijoiden mukaan ERP-järjestelmistä saatava reaaliaikainen tieto voisi kannustaa johtajia tuloksenohjaukseen ja helpottaa reaalityöimien manipulointia. Tutkimuksessa ei havaittu ERP-järjestelmän käyttöönoton jälkeen epänormaaleja muutoksia harkinnanvaraisissa jaksotuksissa verrattuna sitä edeltävään aikaan. Näin ollen ERP-järjestelmät eivät vaikuttaisi tulosohjaukseen harkinnanvaraisten jaksotusten kautta. Tämän jälkeen tutkijat sisällyttivät analyysiinsä reaalityöimien manipuloinnin kautta tehtävän tulosohjauksen ja havaitsivat sen vähentyvän toiminnanohjausjärjestelmän käyttöönoton jälkeen. (Paredes & Wheatley 2018, 65–66.) Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta ERP-järjestelmien parantavan tuloksen laatua, koska niillä on tulosohjaukselta hillitsevä vaikutus.

Jotkin ERP-järjestelmien hyödyt vaativat kauemmin aikaa ennen kuin ne alkavat näkyä yritysten toiminnassa. Esimerkiksi toiminnanohjausjärjestelmien on havaittu vähentävän viivettä tilintarkastuskertomusten antamisessa. Viiveet eivät kuitenkaan todennäköisesti pienene heti järjestelmän käyttöönoton jälkeen vaan usein menee 4–5 vuotta ennen kuin positiivisia vaikutuksia nähdään. Tämä voi johtua siitä, että ERP-järjestelmien täysimääräinen hyödyntäminen vaatii kauemmin aikaan ennen kuin niistä saadaan merkittäviä hyötyjä. (Kim ym. 2013, 65.) Järjestelmän ensimmäisen vuoden aikana sitä tuskin osataan hyödyntää yhtä tehokkaasti kuin esimerkiksi viidentenä vuonna.

ERP-järjestelmien taloudellisista eduista kertoo myös australialaistutkimus, jonka mukaan toiminnanohjausjärjestelmien käyttöönotto tehostaa yritysten toimintoja. Tämä näkyy erityisesti parantuneina varaston kiertonopeuksina ja käyttöomaisuuden liikevaihdon kasvuna. Lisäksi toiminnan tehokkuuden havaittiin parantuneen tehostuneen markkinoinnin, myynnin ja jakelun myötä, mutta pienemmässä mittakaavassa. Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa havaitut hyödyt paransivat yritysten suorituskykyä kokonaisvaltaisesti kannattavuudella ja likviditeetillä mitattuna, kun järjestelmän käyttöönotosta oli kulunut kaksi vuotta. (Booth ym. 2005, 439, 441.)

4.3 Sähköisen taloushallinnon riskit ja haasteet

Sähköiseen taloushallintoon siirtyminen tuo mukanaan myös uusia riskejä ja haasteita. Tällöin esimerkiksi taloushallintoon liittyvät prosessit muuttuvat merkittävästi, mikä vaikuttaa olennaisesti kirjanpitäjien ja tilitoimistojen työnkuvaan. Vanhoja työvaiheita lähtee pois ja uusia tulee tilalle, jolloin taloushallintoon liittyvät työvaiheet tulisi arvioida uudelleen. Tilitoimiston ja sen asiakkaiden näkökulmasta uusien yhteiskäyttöisten järjestelmien käyttöönotto edellyttää, että osapuolten välisestä työnjaosta sovitaan tarkasti, mikä tuo omat haasteensa sähköistyvään taloushallintoon. Uudet järjestelmät edellyttävät käyttäjien kouluttamista. (Helanto ym. 2015, 24–25.) Tämä on erityisen tärkeää, jotta järjestelmiä osataan käyttää oikein ja tehokkaasti. Kaarlejärven (2018) mukaan monissa yrityksissä jatketaan aiempia manuaaliprosesseja, vaikka yrityksillä on käytössään moderni taloushallinto-ohjelma, joka tukee prosessien automatisointia. Tämä johtuu Kaarlejärven mukaan siitä, ettei uusiin järjestelmiin luoteta. Käyttäjät eivät ymmärrä millä logiikalla uusi järjestelmä toimii ja mihin sääntöihin se perustuu. Tämän vuoksi vanhoja rutiineja jatketaan, jotta voidaan varmistua halutusta lopputuloksesta. Luottamuspulaa sähköistä taloushallintoa kohtaan Kaarlejärvi on nähnyt jopa konsernitason yrityksissä. Hän kertoo

tapauksesta, jossa eräällä konserniyrityksellä oli käytössään moderni ostolaskujen käsittelyjärjestelmä, mutta tästä huolimatta verkkolaskut tulostettiin paperille ja niiden kiertoa seurattiin manuaalisesti lajitteluviuhkan avulla. Lopuksi tulostettuun paperilaskuun kirjattiin tositenumero ja mapitettiin. Epäluottamusta järjestelmiä kohtaan voidaan Kaarlejärven mukaan ehkäistä kouluttamisen avulla. Tällöin käyttäjät oppivat ymmärtämään järjestelmien toimintaperiaatteet ja hyödyntämään niiden ominaisuuksia. Tällöin järjestelmän toimintaan on helpompi luottaa. Järjestelmän käyttöönottoaiheessa voidaan vielä manuaalisesti tarkastaa, että automaation avulla kirjatut tapahtumat ovat käsitelty oikein. Kun järjestelmän toimivuudesta on päästy varmuuteen, ylimääräistä työtä aiheuttava tarkastaminen on lopetettava, jotta automaation säästämä aikaa voidaan kohdentaa tärkeämpiin tehtäviin.

Useinkaan älykkäisiin taloushallinto-ohjelmistoihin liittyvät riskit eivät johdu itse järjestelmistä vaan ennemminkin niiden käyttäjistä. Tätä tukee Nunesin ym. (2011, 107) tekemä tutkimus, jossa selvitettiin riskejä, joilla voi olla vaikutusta ERP-järjestelmien pitkän aikavälin onnistumiseen. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena kiinalaisessa teollisuusalan yrityksessä. Tutkimuksessa tunnistettiin yhteensä 37 ERP-järjestelmään kohdistuvaa riskitekijää, joista seitsemän olivat kaikkein kriittisimpiä.

Saatujen tulosten perusteella kaikkein suurin riski liittyi pätevien IT/ERP-asiantuntijoiden menettämiseen. Tämä johtuu siitä, että mitä pätevämpiä IT/ERP-asiantuntijoita yhtiössä työskentelee, sitä todennäköisemmin he hakeutuvat parempiin työpaikoihin, jolloin vaarana on, ettei ERP-järjestelmää enää osata hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla. Koska työpaikkaa vaihtavat asiantuntijat vievät mennessään arvokasta tietotaitoa, olisi tärkeää, että yrityksissä ja organisaatioissa pyrittäisiin jakamaan tietoa kollegoiden kesken. Vastaajien mukaan riskejä liittyy myös siihen, ettei ERP-järjestelmä pysty luomaan asianmukaista materiaalitarpeen suunnitelmaa. Materiaalitarpeen laskeamiseen tarvitaan materiaaliluettelo, varastotiedot ja MPS. Mikäli yhdessäkin näistä on virheitä, on laskettu materiaalitarve myös epätarkka. Tämä voi johtaa materiaalipulaan tai ylituotantoon, jonka seurauksena tuotanto voi viivästyä tai se voidaan joutua lopettamaan. Lisäksi epätarkkuudet materiaalitarpeen määrittämisessä voivat vaikuttaa kustannuksiin, toimitusaikoihin ja asiakastyytyväisyyteen. ERP-järjestelmien käyttöönottoon liittyy myös riski siitä, ettei yrityksen operatiivinen henkilöstö ole halukas käyttämään uutta järjestelmää. Negatiiviset asenteet voivat tutkijan mukaan johtua muutosvastarinnasta, haluttomuudesta opetella uuden järjestelmän käyttöä, epäluottamuksesta järjestelmää kohtaan, työpaikan menettämiseen liittyvästä pelosta tai järjestelmän käyttöönoton

epäonnistumisesta. Koska henkilöstön haluttomuus käyttää uutta järjestelmää voi johtaa toiminnan tehottomuuteen, on johtajien ja IT-asiantuntijoiden panostettava järjestelmän käyttäjävällisyyteen. (Nunes ym. 2011, 114, 117–120.)

ERP-järjestelmätoimittajiin liittyy myös omat riskinsä. On ensiarvoisen tärkeää, että yritykset saavat toimittajilta riittävästi tukea, jotta järjestelmien ylläpito ja päivittäminen voidaan taata. Mikäli riittävää tukea ei saada, on vaarana, että järjestelmissä olevien vikojen tunnistaminen ja korjaaminen viivästyy. Riittävän tuen saanti voi estyä esimerkiksi maksamattomien lisenssimaksujen, asiakkaan ja toimittajan välisen konfliktin tai toimittajan henkilöstöpulan vuoksi. Tutkimuksessa havaittu viimeinen kriittinen riskitekijä liittyy toiminnanohjausjärjestelmän eri moduulien keskinäiseen integrointiin. Varsinkin suuret yhtiöt saattavat ottaa eri moduuleja eri toimittajilta, koska yhdeltä toimittajalta ei saada oman toiminnan kannalta parhaita moduuleja. Riskinä kuitenkin on, ettei eri toimittajien moduuleja saada toimimaan saumattomasti keskenään, jolloin tietojen integroinnissa ja synkronoinnissa voi ilmetä ongelmia. Pahimmassa tapauksessa järjestelmästä tulee pirstaloitunut, jolloin eri moduulit eivät keskustele keskenään. (Nunes ym. 2011, 119–120.)

Koska tutkimuksessa tunnistetut riskit liittyivät pääosin yrityskulttuurin ja johtamistapaan, olisi tutkijoiden mukaan kohdeyrityksessä järkevämpää panostaa organisatiomuutokseen ja henkilöstöhallintoon kuin teknologisiin ratkaisuihin. (Nunes ym. 2011, 121.) Vaikka tutkimus on toteutettu Kiinassa, on myös länsimaisten yritysten tärkeää pohtia sitä, miten omaa yrityskulttuuria ja johtamista voitaisiin kehittää, jotta se tukisi mahdollisimman hyvin niin toiminnanohjausjärjestelmiä kuin muita taloushallinto-ohjelmia. Ensiarvoisen tärkeää olisi, että yritysjärjestelmien kannalta kriittisiä avainhenkilöitä pyrittäisiin sitouttamaan. Lisäksi tulisi miettiä millaisin keinoin yrityksen sisäistä tiedonjakoa pystyttäisiin edistämään.

Yritysjärjestelmien suurimmat riskit näyttäisivät kohdistuvan niiden käyttöönotto-vaiheeseen, sillä Danielin ja Wardin (2012, xiii) mukaan vain noin 30 % IS/IT-projekteista on täysin onnistuneita. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii lääketukuri Oriolan täysin epäonnistunut SAP-järjestelmän käyttöönottoprojekti vuonna 2017. Järjestelmän toimimattomuuden takia lääkejakelussa oli vakavia ongelmia ja osa apteekeista jäi ilman lääketoimituksia. Käyttöönotossa ilmenneiden ongelmien syiksi paljastui huono valmistautuminen projektiin. Laadunvarmistus ei ollut alkuunkaan riittävää, eikä yhtiö osannut tunnistaa kokonaisriskiä mikä liittyi kaikkien ydintoimintojen yhtäaikaiseen siirtämiseen uuteen järjestelmään. (Kauppalehti 2020.)

Ehie ja Madsen (2005, 545) tutkivat ERP-järjestelmien käyttöönoton onnistumiseen liittyviä kriittisiä tekijöitä. Tutkimuksessaan he tunnistivat yhteensä 8 tekijää, joilla on suurin vaikutus ERP-projektien onnistumiselle. Nämä tekijät olivat: projektinhallintaan liittyvät periaatteet, ERP-järjestelmän soveltuvuus ja sen arviointi, henkilöstöhallinto, prosessien uudelleensuunnittelu, ylimmän johdon tuki, budjetti, IT-infrastruktuuri ja ERP-järjestelmiin liittyvät konsultointipalvelut. Nämä 8 tekijää selittivät 86 % vaihtelusta, jotka vaikuttavat ERP-järjestelmien käyttöönottoon. Henkilöstöhallinnon ja IT-infrastruktuurin ei kuitenkaan havaittu merkittävästi korreloivan onnistuneen ERP-projektin kanssa. Tulosten perusteella projektinhallintaan liittyvillä periaatteilla on suurimpia vaikutuksia toiminnanohjausjärjestelmän käyttöönoton onnistumiseen. Onnistuminen on epävarmempaa, jos projektinhallinnan perusteet eivät ole kunnossa. Myös ylimmän johdon tuella havaittiin olevan merkittävä yhteys ERP-projektien onnistumiseen. Ylin johto voi tukea projektia esimerkiksi antamalla strategista näkökulmaa tehden aktiivisesti yhteistyötä projektiin osallistuvien tiimien kanssa. Yhteenvedossaan tutkijat toteavatkin Nunesin ym. (2011) suuntaisesti, että ERP-järjestelmien käyttöönotossa ei ole olennaista itse järjestelmät ja niiden vaihtaminen vaan yrityksen suorituskyvyn parantaminen liiketoimintaprosesseja virtaviivaistamalla. (Ehie & Madsen 2005, 546, 554–555.)

4.4 Pilvipalvelut ja niiden riskit

Pilvipalveluilla tarkoitetaan palveluita, joissa tiedot tallennetaan palveluntarjoajan palvelimelle. Kun tiedot eivät ole omalla tietokoneella tai palvelimella, pääsee niihin käsiksi internetin välityksellä miltä tahansa tietokoneelta tai mobiililaitteelta. Tällöin omien laitteiden mennessä rikki tietoja ei menetetä, koska ne ovat turvassa palveluntarjoajan palvelimella. Jotta omia tietoja päästään käsittelemään, tulee palvelun tunnukset ja salasanat olla tallessa. (Kangasniemi & Lintulahti 2017.) Grance ja Mell (2010, 50) puolestaan määrittelevät pilvipalvelut seuraavasti: ”pilvipalvelut mahdollistavat vaivattoman pääsyn joukkoon jaettuja konfiguroitavia laskentaresursseja (esimerkiksi verkot, palvelimet, tallennus, sovellukset ja palvelut), joita voidaan ottaa käyttöön nopeasti ilman palveluntarjoajan aktiivista osallistumista.”

Pilvipalveluihin liittyy erilaisia hankintamalleja. Nämä mallit ovat: yksityinen, yhteisö, julkinen ja hybridi. Kuviosta 6 nähdään eri mallit sekä se, millainen vaikutus eri palvelumalleilla on kuhunkin hankintamalliin.

Palvelumallit	Ohjelmisto	Käyttäjällä on vähän vaikutusmahdollisuuksia tekniseen tietoturvaan			
	Alusta	Käyttäjällä on kohtalaisesti vaikutusmahdollisuuksia tekniseen tietoturvaan			
	Infrastruktuuri	Käyttäjällä on paljon vaikutusmahdollisuuksia tekniseen tietoturvaan			
		Yksityinen	Yhteisö	Julkinen	Hybridi
		Hankintamallit			

Kuvio 6 Pilvipalvelujen palvelu- ja hankintamallit (Kyberturvallisuuskeskus 2014, 6)

Yksityisellä pilvipalvelulla tarkoitetaan pilvipalvelua, joka on hankittu vain tietyn yrityksen tai organisaation käyttöön. Yksityinen pilvipalvelu on idealtaan samanlainen kuin intranet, jossa tiedot ovat saatavilla vain sisäisesti yrityksen oman verkon kautta. Yhteisöpilvipalvelut puolestaan ovat useamman ennalta rajatun organisaationjoukon yhteisessä käytössä. Usein tällaiseen ratkaisuun päädytään, kun useammalla organisaatiolla on samanlaisia vaatimuksia pilvipalveluita kohtaan. Julkisista pilvipalveluista puhutaan, kun ne ovat kaikkien vapaassa käytössä joko ilmaiseksi tai maksua vastaan. Hybridipilvipalveluissa puolestaan yhdistellään eri hankintamalleja keskenään. Hybridipilvipalvelusta puhutaan esimerkiksi silloin kun yksityiseltä pilvipalvelulta loppuu väliaikaisesti käsittelykapasiteetti ja lisäkapasiteettiä lähdetään hakemaan julkisesta pilvipalvelusta. (Kyberturvallisuuskeskus 2014, 6; Bhatt & Sehgal 2018, 2–3.)

Tänä päivänä yhä useammat yritykset hankkivat taloushallinto- ja ERP-järjestelmät pilvipalveluina eikä järjestelmien lisenssejä ja laitteita hankita enää itselle. Tällöin järjestelmät ovat SaaS-palveluita (software as a service), joita palveluntarjoaja hallinnoi ja kehittää. (Kaarlejärvi & Salminen 2018, 45–46.) Suomessa taloushallinnon pilvipalveluita tarjoavat esimerkiksi Accountor (Procountor) ja Visma Solutions (Netvisor).

Pilvipalveluiden etuna on, että niiden avulla pienetkin yritykset pääsevät kiinni nykyaikaisiin järjestelmiin ja prosesseihin. Koska palveluntarjoaja tarjoaa täysin samaa sovel-luspalvelua useille asiakkaille, saavutetaan huomattavia mittakaavaetuja, mikä näkyy asi-akkaan kannalta edullisempina hintoina ja kustannussäästöinä. Lisäksi SaaS-palvelut vä-hentävät omien IT-resurssien tarvetta, jolloin vapautuneet resurssit voidaan kohdistaa omaan ydinliiketoimintaan. (Kaarlejärvi & Salminen 2018, 47.)

Lukuisista hyödyistä huolimatta pilvipalveluihin liittyy myös omat riskinsä. Greenin ym. (2020, 439) mukaan osa näistä riskeistä liittyvät erityisesti taloushallinnon pilvipal-veluihin. Näitä riskejä ovat tilinpäätösten luotettavuus, lainsäädännön noudattaminen, da-tan sijainti ja datan omistusoikeudet. Mikäli näiden tekijöiden turvaamisessa epäonnistu-taan, on todennäköistä, että lakisääteisiä velvoitteita ei pystytä täyttämään. Tällöin liike-toiminta saattaa häiriintyä ja johtaa taloudellisiin tappioihin.

Greenin ym. (2020, 431–434) mukaan pilvipalvelussa olevat tilinpäätöstiedot voivat vääristyä, mikäli pankista taloushallintojärjestelmään ajettavat tapatumatiedot ovat vir-heellisiä. Koska virheitä voi olla vaikeaa havaita, ne voivat jäädä oikaisematta. Nykyai-kaisilla taloushallinto-ohjelmilla voi olla myös tarkat vaatimukset sille, kuinka tiedot jär-jestelmään syötetään. Mikäli näistä vaatimuksista poiketaan, on mahdollista, että järjes-telmä ei osaa käsitellä syötettyä tietoa oikein ja raportit vääristyvät. Taloushallinnon pil-vipalvelut mahdollistavat järjestelmän käytön samaan aikaan usean käyttäjän kesken. Täl-löin riskinä on, että kirjanpitoon syntyy tuplavientejä, koska eri käyttäjät tekevät samaa asiaa yhtä aikaa. Lainsäädäntö lisää etenkin kirjanpitäjiin ja tilitoimistoihin kohdistuvia riskejä sillä, jos asiakkaan pilvipalvelussa oleviin tietoihin hyökätään, on epäselvää ovatko kirjanpitäjät tai tilitoimisto syyllistyneet laiminlyönteihin. Kysymys siis kuuluu-kin: voidaanko katsoa kirjanpitäjien tai tilitoimiston rikkoneen salassapitovelvollisuut-taan ulkoistaessaan asiakkaan datan hallinnan kolmannelle osapuolelle, kun tämän palve-limille kohdistuu tietomurto? Pilvipalveluihin tallennettujen tietojen sijainti asettaa myös omat haasteensa, sillä tietoja voidaan säilyttää palveluntarjoajan toimesta missä päin maa-ilmaa tahansa. Tällöin palveluntarjoajan toimintaan saatetaan soveltaa eri maan lakeja, joilla voi olla suora vaikutus asiakkaan toimintaan. Tämän vuoksi olisi erityisen tärkeää ottaa selvää ennen sopimuksen tekoa siitä, missä asiakkaan tietoja tullaan säilyttämään. (Kyberturvallisuuskeskus 2014, 9; Green ym. 2020, 433.) Siitä kuka pilvipalvelussa ole-vat tiedot omistaa, voi syntyä epäselvyyttä etenkin niissä tapauksissa, joissa palveluntar-joaja menee konkurssiin tai kun asiakkaan palvelun käyttöoikeus irtisanotaan. Palvelun riskisyyden kannalta olennaista on, päästäänkö näihin tietoihin enää käsiksi, mikäli

palvelu on irtisanottu. On myös mahdollista, että tiedot saataisiin järjestelmästä ulos palvelun irtisanomisen jälkeen, mutta näitä tietoja ei voitaisi lukea tai hyödyntää ilman järjestelmässä olevia sovelluksia. (Green ym. 2020, 433.)

5 TILINTARKASTUSAMMATTILAISTEN NÄKEMYKSIÄ

5.1 Haastattelujen toteutus

Tutkimuksessa haastateltiin KHT Anne Hakalaa ja HT Tuomo Airisniemeä. Heidän lisäksi haastateltiin kolmea Big 4 -tilintarkastajaa sekä yhtä ei-Big 4 -tilintarkastajaa, jotka halusivat jäädä anonyymeiksi. Haastateltavat valittiin siten, että tutkittavasta ilmiöstä saataisiin mahdollisimman monipuolisia näkemyksiä. Siten tutkimukseen valikoitui kolme Big 4 -tilintarkastajaa, koska heillä todennäköisemmin on suurempia asiakkaita kuin ei-Big 4 -tilintarkastajilla. Suuremmilla yrityksillä voidaan puolestaan olettaa olevan kehittyneempiä taloushallinnon järjestelmiä käytössään. Näin tutkimukseen saadaan sekä suurempien että pienempien yhtiöiden tilintarkastajien näkemyksiä. Haastatteluita tehtiin yhteensä kuusi kappaletta, joista neljä oli KHT-tilintarkastajia ja kaksi HT-tilintarkastajia. Haastateltavilta kysyttiin haluavatko he esiintyä työssä omalla nimellään vai jättäytyä anonyymeiksi.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina Zoom-videoneuvottelu-ohjelmiston avulla. Lisäksi haastattelut nauhoitettiin myöhempää purkua varten. Hirsjärven ja Hurmeen (1991, 109) mukaan haastattelun jälkeen tutkijalla on kaksi vaihtoehtoa, kuinka hän nauhoitetut haastattelut purkaa. Ensimmäinen vaihtoehto on, että nauhoitteet litteroidaan eli kirjoitetaan tekstiksi. Toinen vaihtoehto on, että päätelmiä tehdään suoraan nauhoitteista. Tässä tutkimuksessa haastattelut päätettiin litteroida, jotta kerättyä aineistoa olisi helpompi hallita ja tulkita. Tämän jälkeen haastatteluaineisto jaettiin eri teemoihin. Materiaalista siis tunnistettiin samaa aihealuetta olevat asiat ja koottiin yhteen. Eskolan ja Suorannan (2008, 174–180) mukaan teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että tutkimusaineistosta pyritään etsimään tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Lopuksi videoitu haastattelumateriaali tuhottiin, kun se oli purettu ja saatettu lopulliseen työhön.

5.2 Haastattelujen tulokset

5.2.1 Tilintarkastuksen laatu ja hinnoittelu

Kaikki haastatellut henkilöt olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että nykyaikaisilla taloushallinto-ohjelmilla on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Tämä näkyy Big 4 -tarkastaja 1:n mukaan esimerkiksi siinä, että tilintarkastajat saavat selausoikeudet asiakkaiden taloushallintojärjestelmiin. Tällöin tilintarkastajat pystyvät itse keräämään heitä

kiinnostavaa aineistoa, eikä materiaalia tarvitse enää juurikaan kysellä asiakkaiden kirjanpitäjiltä. Tämä tekee tilintarkastuksesta avoimempaa ja läpinäkyvämpää kun tieto ei enää tule toisen käden kautta. Ei-Big 4 -tarkastaja puolestaan huomautti, että kohonnut tilintarkastuksen laatu ei välttämättä näy pelkästään lisääntyneenä tarkastuksen laatuna vaan myös siinä millaista raportointia tilintarkastaja pystyy asiakkaalleen tuottamaan pelkän tilintarkastuskertomuksen ohella. Hänen mukaan asiakas ei juurikaan hyödy pelkästä tilintarkastuskertomuksesta, koska sen sisältö on vakiomuotoista ja kertoo lukijalleen vain, että kaikki on kunnossa. Asiakkaan taloushallinto-ohjelmistot ovat avainasemassa siinä millaista lisäarvoa tilintarkastaja voi raportoinnillaan tuottaa. Kun dataa on paljon saatavilla ja tieto on rakenteista, pystyy tilintarkastaja siirtämään sitä omiin analysointijärjestelmiin, joiden avulla tehdyistä havainnoista voidaan muodostaa kattavia raportteja.

Big 4 -tarkastaja 2:n mukaan tilintarkastuksen laatuunäkökulmaan vaikuttaa tänä päivänä olennaisesti data-analytiikka ja luonnehtiikin asiaa seuraavasti:

”Mehän käytetään nyt paljon data-analytiikkaa ja se on niinku tässä tavallaan niin kun no oikeastaan 5 vuoden aikana kehittynyt aika paljonkin, että se isoin asia mikä minusta laatuun vaikuttaa on se, että me pystytään saamaan se asiakkaan koko kirjanpitodata ja tarkastelemaan sitä kokonaan.”

(Big 4 -tarkastaja 2)

Hänen mukaan data-analytiikkaa käytetään erityisesti suuremmissa yrityksissä, joissa tapahtumia on paljon enemmän. Data-analyysissä kirjanpitodata imuroidaan tilintarkastajan analyysiohjelmaan. Tällöin myös asiakkaan taloushallintojärjestelmä vaikuttaa datan siirrettävyyteen, koska on mahdollista, ettei dataa saada ulos analyysiohjelman edellyttämässä muodossa. Haastateltavan mukaan esimerkiksi SAP-toiminnanohjausjärjestelmä on niin yleinen ohjelmisto, että siihen heidän datankeräystyökalut toimivat erityisen hyvin. Kun koko kirjanpitodata on mahdollista siirtää analysoitavaksi, saadaan niin pääkirjanpidosta kuin alakirjanpidoista todella arvokasta tietoa. Esimerkiksi varastokirjanpito on haastateltavan mukaan sellainen, josta voidaan analyysin avulla saada erittäin hyviä havaintoja. Data-analyysistä saatava hyöty onkin merkittävä, kun verrataan aiempaan, jolloin kaikkeen ei päästy itse käsiksi ja tuloslaskelman ja taseen avulla jouduttiin arvioimaan mihin seikkoihin tilintarkastuksessa fokusoidaan. Haastateltavan mukaan aiemmin varastolistat saatettiin saada paperilla. Tällöin varastotapahtumien analysointi jää huomattavasti pinnallisemmaksi. Data-analyysiä ei ole useinkaan tarpeellista käyttää

pienempien yhtiöiden tarkastuksissa, koska vientien määrä on paljon suppeampi. Tällöin usein riittää, että tilintarkastaja saa oikeudet asiakkaan järjestelmään, josta hän voi kerätä haluamaansa aineistoa. Näin ollen pienempien yhtiöiden tarkastuksessa korostuu enemmän asiakkaan järjestelmät.

Big 4 -tarkastaja 3 on myös samoilla linjoilla ja toteaa, että data-analyysin avulla tilintarkastuksen laatua pystytään nostamaan. Hän kuitenkin toteaa, että tilintarkastajien ammattistandardit sanelevat sen mitä tarkastustoimenpiteitä tilintarkastajan tulee suorittaa, jotta tilintarkastus olisi laadukasta. Tässä hän käyttää esimerkkinä tilannetta, jossa on tarkastettavana 1000 laskua ja apuna tarkastuksessa käytetään tilastollista kaavaa. Tämä kaava voi esimerkiksi sanoa, että näistä 1000 laskusta on tarkastettava 20:stä tietyt kriteerit, jotta laskut ovat tarkastettu ammattistandardien mukaan. Tästä huolimatta jonkinlainen virheen riski jää, vaikka tarkastus on suoritettu vaatimusten mukaan. Data-analyysin avulla tätä virheen riskiä voidaan kuitenkin pienentää entisestään suhteellisen pienellä vaivalla.

”Jos me ajatellaan sitä laatuun et asiakas sais oikeasti nyt jotain ja et voiks siellä niinku oikeasti olla virhe niin kyllähän tää, että se on sähkösenä vaikka joku ostolaskumassa tai varastodata niin kyllähän se mahdollistaa kaikki data-analyysit ja niiden käytön ja siellähän se massa, et jos 1000 laskusta on vaik pengottu 20 paperilaskuu, niin nyt ne kaikki 1000 sen 1000 laskun data pystytään ajamaan sielt jonkun tietyn analyysityökalun kautta, niin kyllähän sieltä saadaan sit irti paljon semmoisia lainalaisuuksia mitä ei manuaalisesti ikinä saada niin kyllähän toi niinku siinä mielessä sitä tarkastusta parantaa.”

(Big 4 -tarkastaja 3)

Samalla raportointi asiakkaan suuntaan paranee, koska data-analyysin tuloksista ja havainnoista raportoidaan suoraan asiakkaan johdolle. Tällainen raportointi onkin erittäin arvokasta, koska pelkkä tilintarkastuskertomus ei kerro minkälaisia tarkastustoimenpiteitä on suoritettu.

Haastateltavien mielipiteet siitä, voidaanko nykyaikaisilla taloushallintojärjestelmillä havaita mahdolliset väärinkäytökset ja virheet aiempaa helpommin erosivat hieman toisistaan. Osan mielestä näillä järjestelmillä ei ole kovin suurta vaikutusta väärinkäytösten ja virheiden havaitsemiseen, kun taas osan mielestä näillä voi olla merkittäväkin

vaikutus. Big 4 -tarkastaja 1:n mielestä puhtaiden väärinkäytös tilanteiden havaitsemisessa moderneista taloushallintojärjestelmistä ei ole juurikaan apua, koska usein tekijät ovat niin ammattitaitoisia, että osaavat peitellä jälkensä. Hänen mukaansa väärinkäytös tilanteet tulevat usein ilmi vasta, kun asia on ehtinyt kumuloitua niin suureksi, ettei sen peittäminen enää onnistu. On myös mahdollista, että väärinkäytösten jäljille päästään sattuman kautta. Haastateltava on kuitenkin sitä mieltä, että kehittyneillä taloushallintojärjestelmillä ja ammattitaitoisen tilintarkastajan avulla pystytään löytämään tahattomia virheitä aiempaa helpommin ja toteakin seuraavaa:

”No mä sanoisin ehkä että monesti sitten taas siinä mielessä niinku mä sanoin kaikki aineisto saadaan kattavasti meidän haltuun ja sitä aineistoa kanssa käydään niinku huomattavasti laajemmin läpi kun ehkä mitä aikaisemmin, että kyllä jos sinulla on ammattitaitoinen tarkastaja niin kyllä mä väittäisin et tommoset voisiko sanoa tekniset virheet saadaan paremmin tietoon tässä sähköisessä maailmassa kun siinä, että me kiikutetaan jotain mappeja ja kuitteja, lappuja tohon pöydälle, niin kyllä mä olen ainakin aika vahvasti sitä mieltä, että tämmöisiä teknisiä virheitä pystytään paremmin sähköisissä järjestelmissä huomaamaan.”

(Big 4 -tarkastaja 1)

Big 4 -tarkastaja 2:n mielestä nykyaikaisten järjestelmien ja data-analyysin avulla pystytään entistä paremmin keskittämään tarkastus kriittisimpiin asioihin. Kehittyneet työkalut ja data-analyysi eivät kuitenkaan hänen mukaan ole mikään takuu siitä, että kaikki väärinkäytökset ja virheet saataisiin karsittua pois. Hänen mukaan väärinkäytösriskiä laskee se, että moderneissa taloushallintojärjestelmissä on hyvin eriytetty käyttäjäoikeudet sekä kehittyneitä kontrolleja, mitkä estävät yksittäisiä henkilöitä tekemästä yksinään liian paljon asioita. Big 4 -tarkastaja 3 on samoilla linjoilla, sillä hänen mielestään taloushallintojärjestelmien kontrolleilla on mahdollista havaita väärinkäytöksiä hyvin tehokkaasti. Esimerkiksi järjestelmien lokitiedoista on mahdollista seurata, tehdäänkö erilaisia transaktioita outoihin kellonaikoihin tai maksetaanko palkkoja tuplana. Lokitietojen avulla voidaan myös havaita sellaiset tilanteet, joissa henkilö on vaihtanut ostolaskuun oman pankkitilin.

Suurin osa haastatelluista tilintarkastajista oli sitä mieltä, ettei nykyaikaiset taloushallintojärjestelmät ole vaikuttaneet tilintarkastuspalkkioihin laskevasti. Ainoastaan

Anne Hakala oli sitä mieltä, että nykyaikaiset järjestelmät tehostavat tilintarkastusta niin paljon, että tilintarkastuspalkkiot ovat laskeneet. Tosin tähän hänen mukaan vaikuttaa myös se, että heillä on omat kriteerinsä millaisia asiakkaita he itselleen ottavat. Näin toimimalla pystytään paremmin välttymään sotkuisilta ja aikaa vieviltä toimeksiannoilta, jolloin tilintarkastuspalkkiot eivät pääse karkaamaan käsistä.

”Meillä on aika tarkkaa, että me ei oteta ketä hyvänsä meidän asiakkaaksi eikä me oteta kaikista tilitoimistoista tarkastettavaa, koska jos meillä on se ennakkokäsitys, että se ei välttämättä oo sillä tasolla se tekemisen taso, että siitä pystyy niinku järkevästi selviytymään.”

Anne Hakala

Airisniemi on puolestaan sitä mieltä, että tilintarkastuksen hintapaineet ovat nousemaan päin. Tämä johtuu siitä, että varsinaisten ydinjärjestelmien kanssa seurustelee tänä päivänä yhä useampi muu järjestelmä, jolloin tilintarkastajan tulee varmistua siitä, että tiedot näiden eri järjestelmien välillä siirtyvät oikein. Haastateltavan mukaan esimerkiksi yrityksen palkkatietojen suorasiirto tulorekisteriin on asia, johon tilintarkastajan tulee kiinnittää huomioita. Erilaisten järjestelmien muodostamien kokonaisuuksien johdosta tilintarkastajalta vaaditaan entistä enemmän osaamista, jotta taloushallintojärjestelmien toimintaympäristö voidaan varmentaa. Tämän vuoksi tarkastuspalkkiot ja ajankäyttö ovat Airisniemen mukaan kasvaneet.

Big 4 -tarkastaja 1 puolestaan on sitä mieltä, että tilintarkastuksen dokumentointivaatimukset ovat kasvaneet viime vuosien aikana merkittävästi, jonka vuoksi tilintarkastuspalkkiot ovat kasvaneet. Hänen mukaan sähköisten järjestelmien tuomat edut tilintarkastuksen tehokkuuteen näkyvät materiaalin saatavuudessa ja sen hallinnoinnissa, minkä vuoksi tarkastukseen käytettävä aika laskee näiltä osin. Lisääntyneen raportoinnin vuoksi tämä ei kuitenkaan näy asiakkaan laskussa. Voidaankin todeta, että vaikka modernit taloushallintojärjestelmät tehostavat tilintarkastusta, kuluu säästetty aika tilintarkastajan raportointiin ja dokumentointiin, jopa tilintarkastuspalkkioita nostavasti. Big 4 -tarkastaja 2 on samoilla linjoilla eikä näe nykyaikaisten järjestelmien laskevan tilintarkastuspalkkioita. Hän kuitenkin toteaa, että kyseiset järjestelmät tehostavat tarkastusta, jolloin säästetty aika voidaan käyttää fokuoimalla tarkastus entistä paremmin tärkeisiin ja harkintaa vaativiin osa-alueisiin. Esimerkkinä tästä hän mainitsee arviovaraisten erien tarkastuksen, joiden tarkastamiseen on tullut ISA-standardeista lisää vaatimuksia. Tästä onkin

vedettävissä johtopäätös, jonka mukaan nykyaikaisilla taloushallintojärjestelmillä on tilintarkastuspalkkioita laskeva vaikutus. Se ei kuitenkaan näy laskujen loppusummassa vaan pikemminkin siinä, että tilintarkastuspalkkiot olisivat suuremmat, mikäli järjestelmillä ei saataisi tehostettua tiettyjä tilintarkastuksen vaiheita. Haastateltava myös toteaa, että hänen näkemyksen mukaan tilintarkastuksessa käytettävä automatiikka ja robotiikka eivät vielä tällä hetkellä pysty hoitamaan kovin suurta osaa tilintarkastuksesta. Näin ollen niillä ei ole ollut myöskään palkkioihin merkittävää vaikutusta.

Myös Big 4 -tarkastaja 3 on sitä mieltä, ettei nykyaikaisten taloushallintojärjestelmien tuoma tehokkuus näy suoraan tilintarkastuspalkkioiden loppusummassa. Hän on samoilla linjoilla kahden muun Big 4 -tarkastajan kanssa siitä, että järjestelmien tuoma ajansäästö kuuluu uusien raportointivaatimusten kanssa. Hän kuitenkin toteaa, että data-analyysillä voi olla palkkioita nostattava vaikutus. Tämä johtuu hänen mukaan siitä, että ne ovat usein lisäpalvelu, jolloin asiakkaalle raportoidaan enemmän.

”En mä tiedä onks niil, ehkä ne, jos tehdään paljon niit data-analyysejä eli ne on semmoista niinku ne ei oo sinällään osa normi tarkastusta, ne voi olla vähän niinku tämmöistä ekstra hommaa mistä sit laskutetaankin ekstraa, koska sit raportoidaankin vähän enemmän kuin se pelkkä kertomus, mutta tota muuten mä sanoisin et ei niillä nyt mitään älytöntä vaikutusta oo ollu. Ehkä se hukkuu ehkä siihen sanotaan itsessään ajateltuna ne varmaan alentaa palkkioita ja alentaa kustannusta, mutta sitten taas vastaavasti kun se on mennyt siihen, että se dokumentointi yleisesti on tiukentunut viimeisen 5 plus vuoden aikana niin paljon ja sitten se on käytännössä mennyt siihen se paukku.”

Big 4 -tarkastaja 3

Ei-Big 4 -tarkastaja oli ainoa, jonka mukaan modernit taloushallintojärjestelmät eivät ole vaikuttaneet tilintarkastuspalkkioihin. Hän kuitenkin toteaa, että lakisääteisen tarkastuksen osuus varsinaisesta tarkastustyöstä on vähentynyt uusien järjestelmien myötä. Vastauksen perusteella on tulkittavissa, että myös hänen tapauksessaan työn sisältö on painottunut entistä enemmän tarkastuksen raportointiin, koska sähköinen taloushallinto on tehostanut tiettyjä tarkastustoimenpiteitä.

5.2.2 Tilintarkastusriski

Haasteltavista suurin osa oli sitä mieltä, että nykyaikaiset taloushallinto-ohjelmat vaikuttavat positiivisesti sekä kontrolli- että havaitsemisriskiin. Toimintariskiin eivät järjestelmät heidän mukaan vaikuta yhtä paljon. Hakalan mukaan moderneilla järjestelmillä on mahdollista rakentaa hyvä kontrolliympäristö. Näissä järjestelmissä on usein myös erilaisia täsmäytystyökaluja, jotka havaitsevat virheet tilien saldoissa. Hakalan mukaan järjestelmäkontrolleihin ei voida kuitenkaan sokeasti luottaa, vaan niitä on testattava ja aina on suoritettava myös substanssitarkastusta. Airisniemi kuitenkin muistuttaa, ettei kontrolliriski välttämättä laske vaan se voi jopa nousta. Tämä koskee etenkin pienyrityksiä, joissa taloushallinnon pyörittäminen on muutamien henkilöiden vastuulla. Tällöin ei voida rakentaa hierarkioita, joissa esimerkiksi yhden henkilön vastuulla olisi ostolaskujen käsittely ja toisen ostolaskujen maksu. Kontrollien puute tai niiden vähäisyys nostaa tilintarkastusriskiä, jolloin tilintarkastajan täytyy suorittaa enemmän tilintarkastustoimenpiteitä, jotta riski saadaan laskettua hyväksyttävälle tasolle. Airisniemi on myös sitä mieltä, että nykyaikaisilla järjestelmillä on myös havaitsemisriskiä laskeva vaikutus ja toteakin seuraavaa:

”Jos ajatellaan havaintojen määriä niin tuota silloin, kun sulla on tällöinen niinku pitkälle viety automatisoitu järjestelmä mitä sä osaat oikeasti hyödyntää, niin sähän pystyt seulomaan aivan niin kuin käsittämättömän määrän niitä tapahtumia jos ajattelee, että sinulla on perinteinen mappi. Ethän sä jaks selata niitä mappeja niinku niin pitkään, että sä tai jaksat ja jaksat, mutta et sä pääse samaan lopputulokseen sillä mappisysteemillä kun tällöisessä järjestelmän kautta tehtävässä tarkastuksessa, että sä pystyt poimimaan ja sä pystyt rajaamaan asioita vaikka millä tavalla, niin se antaa tilintarkastukseen niinku todella isot mahdollisuudet myöskin.”

Tuomo Airisniemi

Big 4 -tarkastaja 1 on myös sitä mieltä, että nykyaikaiset taloushallintojärjestelmät vaikuttavat ennen kaikkea kontrolli- ja havaitsemisriskiin. Hänen mukaan nykypäivän järjestelmissä on entistä paremmat mahdollisuudet luoda tehokas ja toimiva kontrolliympäristö. Toimivan kontrolliympäristön ansiosta voidaan puolestaan paremmin luottaa

liiketapahtumien todenmukaisuuteen. Haastateltavan mukaan tilintarkastuksen havaitsemisriski puolestaan laskee tilintarkastajan saamien käyttöoikeuksien myötä.

” Tuosta havaitsemista riskistä, että tavallaan jos ajatellaan sitä, että miten hyvin tilintarkastaja vaikka jotain virheitä löytää tai havaitsee, nyt asiat ei ole ihan sillä tavalla mitä pitäisi, niin kyllä mä näen käytännössä, että meillä on paljon paremmat mahdollisuudet löytää niit virheitä ikään kuin siinä sähköisessä järjestelmäympäristössä lähtee mun mielestä siitä ajatuksesta, että meillä on jo lähtökohtaisesti täydet oikeudet siihen materiaaliin käydä sitä läpi ilman, että se suodattuu meille minkään välikäden kautta eli mä näen sen niinku hyvinkin olennaisena asiana.”

Big 4 -tarkastaja 1

Järjestelmissä olevat virheet ja vikatilanteet voivat hänen mukaan nostaa toimintariskiä, koska tällöin tietyt virheet voivat toistua useammin ja helpommin verrattuna tilanteisiin, joissa asiat tehtäisiin manuaalisesti. Haastateltava on kuitenkin myös sitä mieltä, että nykyaikaiset järjestelmät voivat myös laskea toimintariskiä. Tämä näkyy siten, että järjestelmät usein ohjaavat käyttäjiään toimimaan tietyllä tavalla, jolloin voidaan välttyä käyttäjien tekemiltä yksilöllisiltä virheiltä. Sähköisissä järjestelmissä toiminta on paljon ohjatumpaa verrattuna manuaalisiin vastaaviin.

Big 4 -tarkastaja 2 nostaa myös esiin automatisoitujen järjestelmien käyttäjistä riippumattomat automaattikontrollit. Tällöin useat asiat kuten reskontrien täsmäytys ei enää ole vain käyttäjien muistin varassa. Lisäksi järjestelmien kontrollit pitävät huolen siitä, ettei samalla laskunumerolla voida kirjata kahta laskua järjestelmään. Haastateltava toteaaakin, että usein tilintarkastustiimeissä on mukana IT-tarkastajia, joiden vastuulla on järjestelmien tarkastus. He perehtyvät mm. pääsyn- ja muutoksenhallintaan liittyviin asioihin. Havaitsemisriski hänen mukaan laskee ennen kaikkea sen vuoksi, että tilintarkastajilla on pääsy koko kirjanpitoaineistoon ja tätä koko kirjanpitomassaa on mahdollista analysoida, jolloin sieltä pystytään tehokkaasti identifioimaan erilaisia poikkeuksia ja keskittymään niihin.

Big 4 -tarkastaja 3 puolestaan on sitä mieltä, että moderneilla taloushallintojärjestelmillä on suurin vaikutus havaitsemisriskiin, koska data-analyysien avulla pystytään käymään esimerkiksi koko laskuaineisto läpi. Tällöin haaviin jää paljon helpommin asioita, joita ei välttämättä manuaalisin keinoin havaittaisi. Havaitsemisriskin lisäksi hän katsoo,

että nykyaikaiset järjestelmät ovat vaikuttaneet positiivisesti myös kontrolliriskiin. Näissä järjestelmissä on lukuisia erilaisia kontrolleja, joilla pyritään ohjaamaan ja valvomaan käyttäjien toimia. Näistä esimerkkinä hän mainitsee ostolaskujen kierrätysprosessin. Yrityksessä voi olla esimerkiksi sääntö, että jokaisen ostolaskun hyväksyy kaksi eri henkilöä. Kontrollien ansiosta hyväksymisoikeus voidaan antaa vain tietyille henkilöille ja tilintarkastaja voi jälkikäteen ajaa järjestelmästä raportin ulos ja tarkastaa onko laskut hyväksytyt protokollan mukaisesti. Myös Big 4 -tarkastaja 3 on sitä mieltä, etteivät nykyiset taloushallintojärjestelmät vaikuta toimintariskiin siinä määrin mitä havaitsemis- ja kontrolliriski.

Nykyaikaisiin taloushallintojärjestelmiin liittyy kuitenkin omat riskinsä. Hakalan mukaan ohjelmiston vaihdon yhteydessä olisi erittäin tärkeää varmistaa se, että aiemman järjestelmän kirjanpitomateriaali pystytään säilyttämään senkin jälkeen, kun järjestelmä ei ole enää käytössä. Esimerkiksi verotarkastus tilanteissa aiempien tilikausien materiaali on oltava verottajan saatavilla. Airisniemi puolestaan peräänkuuluttaa järjestelmien asetusten oikeellisuutta. Hänen mukaan esimerkiksi rakennusalalla omaan lukuun rakentamisessa täytyy olla erityisen tarkka, että järjestelmä laskee arvonlisäveron perusteet oikein. Tällöin on tärkeää, että rakennuskohteen välittömät ja välilliset kustannukset pidetään erillään. Haastateltava on nähnyt joitakin tilanteita, joissa järjestelmä kirjaa omaan lukuun rakentamisen tilanteissa kaikki kulut välittömiin kustannuksiin. Tällöin koko kohteen kustannusrakenne ja arvonlisäverolaskenta vääristyvät. Tämän vuoksi järjestelmien oikeiden asetusten määrittäminen on äärimmäisen tärkeää. Haastateltavan mukaan oman riskinsä tuo myös se, että saatetaan liikaa luottaa siihen, että järjestelmä itse osaa tehdä asioita eikä järjestelmän toimintaa juurikaan valvota eikä sen kontrolleja testata.

Big 4 -tarkastaja 1 on sitä mieltä, että luotettava järjestelmätoimittaja on erityisen tärkeä. Hyvä järjestelmätoimittaja nimittäin kehittää ja valvoo oman ohjelmistonsa toimivuutta, jolloin on suurempi todennäköisyys, ettei järjestelmään pääsee ”bugeja”, jotka vääristäisivät kirjanpitolukuja. Lisäksi hän korostaa perehdyttämisen tärkeyttä, jotta ohjelmia osattaisiin käyttää oikein.

Ei-Big 4 -tarkastaja puolestaan huomauttaa, että joissain tapauksissa nykyaikaisten taloushallinto-ohjelmien käyttöoikeuksien valvonnan laiminlyönti saattaa nostaa kontrolliriskiä. Hänen mukaan yrityksillä jää helposti käyttöoikeuksia päälle vanhoille työntekijöille, tilitoimistoille ja tilintarkastajille. Esimerkiksi maksatusoikeuksia voi olla sellaisilla henkilöillä, joilla ei ole enää mitään tekemistä kyseisen yrityksen kanssa. Haastateltavan mukaan työnteko on tänä päivänä pilkottu moneen osaan, jolloin pienelläkin

yrittäjällä voi olla 10–15 henkilöä tekemisissä yrityksen taloushallinnon kanssa. Tällöin korostuu kontrollien ja erilaisten käyttöoikeuksien valvonta ja ylläpito.

Big 4 -tarkastaja 2:n mukaan heidän tilintarkastusprosessi on luotu siitä lähtökohdasta, että tilintarkastajat saavat itse kerätä tilintarkastusaineiston asiakkaan järjestelmästä. Mikäli tilintarkastajat eivät syystä tai toisesta saakaan käyttöoikeuksia asiakkaan järjestelmään, voi tilintarkastus viivästyä, koska aineistoa jouduttaisiin kyselemään esimerkiksi sähköpostin välityksellä. Tällaiset riskit eivät kuitenkaan välttämättä vaaranna tilintarkastuksen laatua vaan näkyvät pikemminkin tilintarkastuksen viivästymisenä. Lisäksi hänen mukaan järjestelmien välisiin tiedonsiirtoihin liittyy omat riskinsä. Esimerkiksi jos varastokirjanpito ja pääkirjanpito ovat eri järjestelmissä eivätkä nämä järjestelmät keskustele keskenään niin tällöin tietojen siirto vaatii manuaalista työtä. Tällöin virheitä sattuu herkemmin ja tilintarkastajan on kiinnitettävä enemmän huomiota järjestelmien väliseen tiedonsiirtoon. Myös Big 4 -tarkastaja 3 on samoilla linjoilla. Hänen mukaan jos asiakkaan käytössä on useampia järjestelmiä, tulee niiden väliseen kommunikointiin perehtyä.

Tilintarkastajien vertaillessa tilintarkastusriskiä perinteisen ja automatisoidun taloushallinnon välillä, Hakala oli sitä mieltä, että automatisoidussa taloushallinnossa tilintarkastusriski voi olla pienempi, koska materiaalia pystytään seulomaan tietyillä ajureilla ja dataa on mahdollista siirtää omiin järjestelmiin analysointia varten. Ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua se, ettei asiakkaan materiaalia saada siirtoa varten oikeaan muotoon. Analysoinnin kannalta on jo suuri etu, jos data saataisiin edes Excel muotoisena ulos järjestelmästä. Airisniemen mukaan tämän päivän taloushallinnossa kaikki on hieman häilyvämpää kuin aiemmin. Uusissa järjestelmissä polkuja on paljon enemmän ja liittymiä voi olla useita erilaisia, jolloin tiettyyn pisteeseen voidaan päästä useaa eri reittiä pitkin. Eri järjestelmien välillä ei myöskään ole välttämättä selviä rajapintoja. Tämä on tuonut haasteita tilintarkastuksen painopisteiden määrittämiseen ja siihen mikä on tilintarkastuksen kannalta olennaista ja mikä ei.

Big 4 -tarkastaja 1:n mielestä sähköisissä ja automatikkaan perustuvissa järjestelmissä on helpompaa suorittaa järjestelmä- ja prosessitarkastusta. Tämä johtuu siitä, että näissä järjestelmissä tilintarkastajat pääsevät itse tutkimaan kontrollien toimivuutta ja testaamaan niitä. Paperivetoisessa taloushallinnossa tällainen ei onnistu samalla tavalla. Sähköisten järjestelmien etuna on se, että kaikista käyttäjien tekemistä toimista jää jälki, jolloin jälkikäteen voidaan tarkastaa, onko kaikkia prosesseja ja kontroleja noudatettu. Tämän vuoksi hän toteaa seuraavaa:

” Siinä mielessä mä luulen, että toi sähköinen järjestelmä on tietyllä tavalla niinku luotettavampi ja armottomampi kanssa tiedon suhteen.”

Big 4 -tarkastaja 1

Big 4 -tarkastaja 2 puolestaan huomauttaa, että sähköisissä järjestelmissä laskenta on automatisoitua, jolloin manuaalisessa laskennassa tapahtuvia laskenta- tai kaavavirheitä ei satu samalla tavalla. Haastateltava kuitenkin muistuttaa, että myös sähköisissä järjestelmissä työn lopputulos nojaa vahvasti käyttäjän toimiin. Pelkästään sähköinen ja automatisoitu järjestelmä ei takaa toivottua lopputulosta, vaikka toimivalla kontrolliympäristöllä pystytäänkin ohjaamaan käyttäjien toimintaa oikeaan suuntaan. Näin ollen järjestelmien täysi potentiaali saavutetaan vain, mikäli käyttäjät niitä osaavat käyttää.

5.2.3 Järjestelmien vaikutus tilintarkastuksen tehokkuuteen ja suunnitteluun

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että nykyaikaiset taloushallintojärjestelmät ovat tehostaneet tilintarkastusta. Hakalan mukaan tämä näkyy mm. siinä, että tilintarkastusmateriaali on heti saatavissa eikä mappien hakuun ja palautukseen mene enää aikaa. Lisäksi tilintarkastajan matkustamiseen asiakkaan tiloihin ei enää mene samalla tavalla aikaa, kun palaverit ja tapaamiset voidaan hoitaa etäyhteyksien kautta. Etäpalaverit ovat etenkin koronapandemian aikana kasvaneet räjähdysmäisesti ja Hakala uskookin, että korona on toiminut lähtölaukauksena uudelle ajalle, jossa tilintarkastajan ja asiakkaan välinen kommunikointi tapahtuu pääasiassa etäyhteyksien välityksellä. Airisniemi on samoilla linjoilla ja lisää, että nykyaikaiset järjestelmät mahdollistavat ns. juoksevan tilintarkastuksen, jossa tilintarkastaja voi tehdä tarkastusta etänä pitkin vuotta ja tilikauden päätyttyä tilintarkastus voidaan viimeistellä. Tilanne on täysin eri paperivetoisen taloushallinnon kohdalla, jolloin tilikauden päätyttyä tarkastustoimenpiteet voidaan vasta aloittaa.

Big 4 -tarkastaja 1:n mukaan etenkin isommissa toimeksiannoissa data-analyysit tehostavat huomattavasti tilintarkastusta. Hänen mukaan paperivetoisessa taloushallinnossa laskujen ja kuittien tarkastaminen oli käsipelillä melko rajoitettua ja tämän seurauksena myös löydökset suppeampia. Tämän päivän järjestelmät mahdollistavat tehokkaasti poikkeavien tapahtumien etsimisen tietyin kriteerein koko populaatiosta, jolloin saadaan äärimmäisen kattavia havaintoja erittäin suuresta materiaalista. Ongelmaksi saattaa

kuitenkin muodostua se, ettei asiakkaan kirjanpitoa saada tilintarkastajan omiin analyysityökaluihin niiden edellyttämässä muodossa. Tämä saattaa viivästyttää tilintarkastusta. Haastateltava ei kuitenkaan näe, että tilintarkastuskertomuksia annettaisiin aiempaa nopeammin ja toteaakin asiasta seuraavaa:

”Se vaadittava dokumentoinnin taso kasvaa melkein vuosi vuodelta tänä päivänä ja se on ehkä sitten taas tarkoittanut sitä, että vaikka tarkastus muuten niinku tehostuu kyllä, mutta ehkä se hyvin kattava dokumentointi sitten taas niin se ehkä vaikuttaa vähän toiseen suuntaan, että sanoisin, että summa summarum nää vähän kumooa toisensa tietyllä tavalla nämä vaikutukset.”

Big 4 -tarkastaja 1

Big 4 -tarkastaja 2 puolestaan huomauttaa, että data-analyysien suorittaminen saattaa vaikuttaa myös negatiivisesti tehokkuuteen, koska tilintarkastajien keskuudessa voi vallita epätietoisuutta siitä, miten paljon tarkastuksesta voidaan suorittaa data-analyysien avulla ja mikä osa tarkastuksesta täytyy suorittaa perinteisen transaktiotason tarkastuksena. Tämä voi johtaa tuplatyöhön eli tilanteeseen, jossa molempia tehdään melkein yhtä paljon. Hänen mukaan tähän ongelmaan pyritään vastaamaan yrityksen sisäisellä ohjeistuksella.

Big 4 -tarkastaja 3 on samoilla linjoilla siitä, ettei työmäärä ole tehokkaista järjestelmistä huolimatta vähentynyt, koska tarkastusta ja dokumentointia koskeva sääntely on lisääntynyt. Hän on myös sitä mieltä, että tilintarkastusprosessi on sen verran tehostunut ja joustavoitunut, että tilintarkastusten läpimenoaika on saattanut hieman nopeutua, jolloin tilintarkastuskertomusten antaminenkin on voinut hieman nopeutua. Tämän luotettava arviointi vaatisi kuitenkin suuren määrän dataa.

Ei-Big 4 -tarkastaja on myös sitä mieltä, ettei tilintarkastajan työmäärä välttämättä vähene, vaikka tarkastus onkin tehostunut. Hänen mukaan säästettyä aikaa voidaan käyttää lisäarvon luomiseen. Tämä näkyy mm. lisääntyneenä vuoropuheluna asiakkaan ja tilitoimiston kanssa sekä laajempina raportointina. Hänen kokemuksen mukaan nykyään myös pienemmät asiakkaat haluavat tilintarkastuskertomuksen tammi-helmikuussa. Tämä on mahdollista sähköisten järjestelmien ansiosta, koska kirjanpito on aina ajan tasalla.

Nykyaikaisilla taloushallintojärjestelmillä on myös vaikutusta tilintarkastuksen suunnitteluun. Hakalan mukaan sähköisestä materiaalista pystytään tekemään erilaisia otantoja, joiden avulla voidaan suunnitella tarkastuksen painopisteitä. Myös tilintarkastajan omilla välineillä on vaikutus tilintarkastuksen suunnitteluun, sillä ne pakottavat käymään jokaisen tuloslaskelma- ja tase-erän läpi ja arvioimaan sitä, missä laajuudessa mikäkin erä tarkastetaan. Airisniemi kertoo tekevänsä suunnitteluvaiheessa lyhyen järjestelmäkuvauksen. Tässä käydään läpi mm. se kenellä on järjestelmän käyttöoikeudet, millaiset hyväksymishierarkiat on käytössä, miten palkkojen käsittely on järjestetty ja onko kyseessä pilvipalvelu ja miten sinne kirjaudutaan. Mikäli näissä havaitaan heikkouksia ja riskitekijöitä niin tällöin ne voidaan ottaa huomioon tilintarkastuksen painopisteiden määrittelyssä.

Myös Big 4 -tarkastaja 1 on sitä mieltä, että nykyiset järjestelmät helpottavat painopisteiden määrittelyssä. Hänen mukaan tieto siitä, miten asiat ovat järjestetty näissä ohjelmissa ja kuinka asiat kirjaantuvat, on tehnyt tarkastuksesta aiempaa systemaattisempaa. Järjestelmät pakottavat tekemään asiat tietyllä tavalla, jolloin niiden käyttäjät eivät voi tehdä asioita kukin parhaaksi katsomallaan tavalla. Big 4 -tarkastaja 2 tuo esiin data-analytiikan vaikutukset tilintarkastuksen suunnitteluun. Hänen mukaan suunnitteluvaiheessa voidaan data-analytiikan avulla tarkastella ensimmäisten 3-6 kuukauden tapahtumia ja arvioida onko näissä tapahtunut muutosta aiempaan. Tällöin voidaan esimerkiksi huomata, että asiakkaalla on alkanut tulla uudenlaista myyntiä taikka löydetään merkittävä transaktio, josta asiakas on unohtanut mainita. Tämän pohjalta pystytään suunnittelemaan varsinaiset tarkastustoimenpiteet aiempaa paremmin.

Big 4 -tarkastaja 3 puolestaan katsoo, että järjestelmät ovat joustavoittaneet tilintarkastuksen suunnittelua, muttei näe niillä olevan juurikaan vaikutusta suunnitteluvaiheeseen. Hän kuitenkin toteaa, että mikäli asiakkaalla on esimerkiksi suuri varasto ja paljon tavaraliikennettä eikä käytössä oleva varastojärjestelmä tue tällaista toimintaa toivotulla tavalla niin tällöin varastokirjanpidon tarkastamiseen käytetään enemmän voimavaroja. Myös ei-Big 4 -tarkastaja katsoo, etteivät järjestelmät vaikuta suunnitteluun.

5.2.4 Järjestelmien käyttö ja kehitys

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, etteivät osaa käyttää asiakkaidensa taloushallintojärjestelmiä niin hyvin, että niiden täysi potentiaali tulisi hyödynnettyä tilintarkastuksen näkökulmasta. Esimerkiksi Hakalalla on asiakkaana isompi yritys, jolla on käytössään monimutkaisia järjestelmiä, joista yhtenä mainittakoon SAP. Näiden ohjelmien

täydellinen hallinta on lähes mahdotonta ja usein apua niiden käyttämiseen joudutaan pyytämään asiakkaalta. Hakalan mukaan järjestelmiä on niin paljon, ettei kaikkien niiden toimintaa pysty omaksumaan täydellisesti. Joitain järjestelmiä osataan käyttää paremmin ja joitain heikommin. Airisniemi on samoilla linjoilla ja toteaaakin, että joka vuosi järjestelmiin tulee uusia ominaisuuksia eikä näin ollen usko saavansa kaikkea hyötyä asiakkaiden järjestelmistä. Hän kuitenkin kiittää ohjelmistotaloja siitä, että ne ovat olleet mukana kouluttamassa tilintarkastajia heidän järjestelmiensä käyttöön. Järjestelmien käytön hän kokee kaikkein ongelmallisimmaksi ikääntyneillä tilintarkastajilla, joiden IT taidot eivät välttämättä ole samalla tasolla kuin nuorempien kollegoiden. Ongelmaan on kuitenkin pyritty vastaamaan Suomen Tilintarkastajien järjestämällä koulutuksilla, joihin on tuotu viimeisten viiden vuoden aikana IT-pohjaista tarkastustoimintaa.

Myös Big 4 -tarkastaja 1 katsoo, että järjestelmissä on varmasti sellaisia toiminnallisuksia, joita ei tule hyödynnettyä. Hänen kokemuksen mukaan tilintarkastajat ovat hyvin itseoppineita järjestelmien käyttäjiä, eikä heille useinkaan tarjota koulutusta niiden käyttöön. Ei-Big 4 -tarkastaja puolestaan kokee olevansa järjestelmien käytössä kärkipäässä. Yksi syy tähän on se, että suurin osa hänen asiakkaistaan käyttää joko Netvisor tai Procountor ohjelmaa. Kun käytössä olevia järjestelmiä on vähemmän, niiden oppiminen ja hyödyntäminen on helpompaa. Hän kuitenkin huomauttaa, että tilintarkastajan ei kuitenkaan tarvitse osata käyttää ohjelmaa yhtä syvällisellä tasolla kuin kirjanpitäjät ja katsookin, että eri järjestelmien käyttöperiaatteet ovat hyvin samankaltaiset. Big 4 -tarkastaja 2 on myös sitä mieltä, että Netvisor ja Procountor tyyppisten järjestelmien käyttö on hyvin hallussa. Sen sijaan hän kokee, että esimerkiksi SAP on niin laaja kokonaisuus, että sen käyttöön toivoisi saavansa lisäkoulutusta. Asiakkaat kyllä opastavat jonkin verran järjestelmän käytössä, mutta paljon täytyy myös itse opetella. Järjestelmien käytön opiskelu voikin syödä tarkastuksen tehokkuutta varsinkin tilintarkastajalle entuudestaan tuntemattoman järjestelmän kohdalla.

Haastateltavista Airisniemi ja Big 4 -tarkastaja 1 ovat sitä mieltä, että taloushallintojärjestelmiin olisi hyvä saada tilintarkastajaa varten tarkoitettu moduuli, josta tilintarkastajat voisivat tarkastaa heitä kiinnostavat asiat. Airisniemi toivookin enemmän vuoropuhelua tilintarkastajien ja ohjelmistotalojen välille. Näiden tahojen yhteistyöllä taloushallintojärjestelmiin voitaisiin kehittää sellaisia tarkastustyökaluja, jotka hyödyttäisivät tilintarkastajien työtä. Big 4 -tarkastaja 1:n mukaan tilintarkastus on melko ennustettavaa toimintaa, jolloin tiedetään mitä asioita tilintarkastaja taloushallinnosta yleensä katsoo. Tästä syystä hän kokee, että monet tilintarkastajaa kiinnostavat asiat voitaisiin tuoda

yhteen moduuliin. Lisäksi hänen mielestään kansioiden hakurakenteissa voitaisiin ottaa enemmän huomioon tilintarkastuksen näkökulma. Taloushallintojärjestelmien kehittäminen entistä enemmän tilintarkastajaystävällisempään suuntaan todennäköisesti tehostaisi entisestään tilintarkastajan työtä.

Ei-Big 4 -tarkastaja on asiasta eri mieltä. Hänen mukaan tilintarkastajat voivat painottaa tarkastustyössään eri asioita, jolloin on melkein mahdotonta sisällyttää kaikkea tilintarkastajan kannalta relevanttia tietoa yhteen moduuliin. Tilintarkastajat eivät välttämättä myöskään tyytyisi pelkästään moduulin avulla tarkastamiseen, jolloin tämä voisi pahimmillaan johtaa tuplatyöhön. Hän ei myöskään näe, että moduulin avulla tilintarkastuspalkkiot laskisivat. Lisäksi moduulin olemassaolo voisi saada asiakkaat kuvittelemaan, että tilintarkastuksen hinta tulee laskemaan merkittävästi moduulin myötä, vaikka näin ei todellisuudessa olisikaan. Hänen mielestä taloushallintojärjestelmien tuottamia raportteja tulisi pystyä muokkaamaan paljon laajemmin. Tällä hetkellä raportit ovat usein vakiomuotoisia ilman minkäänlaisia muokkausmahdollisuuksia. Tämän lisäksi raportit tulisi pystyä ajamaan Excel- tai CSV- muotoisena ulos, jotta niiden tarkempi analysointi esimerkiksi Excelin avulla olisi mahdollista. Haastateltava on myös sitä mieltä, että esimerkiksi kontroleihin liittyvistä hyväksymisistä, kirjauksista ja maksatuksista tulisi pystyä imuroimaan dataa. Joissakin ohjelmissa tämä onnistuu, mutta on hieman liian monimutkaista. Big 4 -tarkastaja 2 on samoilla linjoilla ja katsoo, että järjestelmistä tulisi saada lokitiedot Excel muotoisena, jotta saataisiin tietoa esimerkiksi järjestelmän käyttöoikeuksiin tai muihin asetuksiin tehdyistä muutoksista. Hän on myös sitä mieltä, että järjestelmien raportointiin tulisi panostaa enemmän. Esimerkiksi varastolistalta olisi hyvä nähdä viimeisin myynti- ja ostohinta, jolloin varsinaisia laskuja ei tarvitsisi pyytää asiakkaalta tai hakea itse järjestelmästä. Näin esimerkiksi varaston epäkuranttiusriskiä olisi helpompi arvioida.

Big 4 -tarkastaja 3 on puolestaan sitä mieltä, että järjestelmistä tulisi saada datamassa helpommin ulos. Hän toivookin parempaa yhteensopivuutta eri järjestelmien välille, jotta data-analyysejä saataisiin tehostettua entisestään. Big 4 -tarkastajat 2 ja 3 olivat myös sitä mieltä, että tilintarkastajien olisi hyvä saada asiakkaiden järjestelmiin koulutusta. Big 4 -tarkastaja 3:n mielestä koulutus tulisi toteuttaa työnantajan ja ohjelmistotalon yhteistyönä.

5.2.5 Järjestelmät

Useille yrityksille on välttämätöntä käyttää useampaa taloushallintojärjestelmää. Hakalan mukaan tämä lisää tilintarkastustoimenpiteitä, koska alajärjestelmien ja pääkirjanpidon välisen tiedonsiirron oikeellisuus on varmistettava. Tätä varten asiakas ohjeistetaan kuu-kausittain täsmäyttämään dokumentoidusti tietojen siirtymisen, jotta tilintarkastajat voivat myöhemmin testata kontrollin toimivuutta. Hakala myös huomauttaa, että tänä päivänä yhä useammin järjestelmien täsmäyttämistä vastaa robotit. Robottien käyttäminen lisää kuitenkin tilintarkastusriskiä, jolloin avainasemassa on kontrollien järjestäminen ja niiden toimivuus. Hakalan mukaan usein selkeimmät virheet robotit korjaavat itse, mutta vaativimmissa tapauksissa robotti luo virheilmoituksen, johon käyttäjän on reagoitava. On kuitenkin muistettava, että robotin toimintaa ohjaa ihmisen tekemä ohjelmointi, jossa voi aina sattua virheitä. Näiden virheiden kitkemiseksi tilintarkastajat pyytävät selvityksiä robottien toimintaperiaatteista. Esimerkiksi myyntiin liittyvissä asioissa selvitetään koko se kaari mitä robotti on opetettu tekemään ja kuinka se raportoi. Lopuksi ajetaan ulos täsmäytysraportti, joka kertoo mitä on täsmäytetty. Tätä raporttia verrataan pääkirjanpitoon ja tarkastetaan, ettei näiden kahden väliltä löydy eroavaisuuksia. Hakalan mukaan ei ole lainkaan tavatonta, että näitä eroavaisuuksia löytyy ja niitä voi olla melko paljonkin. Tästä huolimatta Hakala katsoo, että roboteista on paljon enemmän hyötyä kuin haittaa, sillä jos niitä ei olisi, työn tekisi useampi ihminen. Näin säästyy useita henkilötyövuosia ja ihmiset voivat keskittyä vaativampiin työtehtäviin.

Big 4 -tarkastaja 2 on samoilla linjoilla, mutta muistuttaa, että mikäli esimerkiksi kirjanpito ja varastokirjanpito ovat samassa ohjelmassa (esim. SAP) niin tällöin selvitetään yhdellä IT-testauksella. Tähän sisältyy esimerkiksi järjestelmän muutoksen- ja käyttäjähallinnan tarkastaminen. Mikäli järjestelmiä on useita, täytyy jokainen niistä testata erikseen, mikä kasvattaa tilintarkastuksen työmäärää. Hänen mukaan IT-tarkastusta ei kuitenkaan tehdä aina vaan se riippuu aina asiakkaasta. Lisätyötä aiheutuu myös siitä, mikäli eri järjestelmien välillä ei ole toimivia rajapintoja. Tällöin esimerkiksi varastojärjestelmästä saatava Excel-muotoinen listaus voidaan joutua viemään käsin kirjanpitoon, jolloin virheen riski kasvaa. Tämä tarkoittaa myös tilintarkastusriskin kasvamista, jolloin tarkastustoimenpiteitä on tehtävä enemmän, jotta tilintarkastusriski saadaan laskettua hyväksyttävälle tasolle.

Airisniemi on puolestaan Hakalan kanssa samaa mieltä siitä, että eri järjestelmien välisten rajapintojen tarkastamiseen tulee kiinnittää erityistä huomioita silloin, kun

järjestelmiä on enemmän. Lisäksi hän toteaa, että tällaisen ympäristön tarkastaminen vaatii tilintarkastajalta enemmän teknistä osaamista. Tämän vuoksi tilintarkastajan on hyvä jo toimeksiannon sisältövaiheessa käydä perusteellista keskustelua siitä, millainen järjestelmäympäristö asiakkaalla on käytössä. Näin tilintarkastaja voi arvioida riskiä, joka näihin järjestelmiin kohdistuu sekä omaa teknistä osaamista. Toimeksiannosta tulee kieltäytyä, mikäli nämä eivät kohtaa.

Myös ei-Big 4 -tarkastaja on sitä mieltä, että kontrolliriski lisääntyy järjestelmien määrän kasvaessa. Hän kuitenkin muistuttaa, ettei tilintarkastuksessa voida suinkaan tarkastaa kaikkea, jolloin järjestelmissä mahdollisesti piileviin riskeihin on kohdistettava ammatillista harkintaa. Tällöin tarkastus suunnataan kaikkein riskisimpiin osa-alueisiin.

Big 4 -tarkastaja 3 on muiden kanssa samaa mieltä siitä, että useampi järjestelmä lisää tilintarkastajan työmäärää. Hän on myös sitä mieltä, että järjestelmien välisiin siirtoihin ja niiden toimintaperiaatteisiin on käytettävä enemmän aikaa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että pääkirjanpitoon siirtyy myynnin kuukausikohtainen koontiraportti, jolloin varsinaisia laskuja joudutaan tarkastamaan kirjanpidon alajärjestelmässä. Myös hän katsoo, että järjestelmien suuri määrä voi nostaa tilintarkastusriskiä.

Useiden järjestelmien sijaan yrityksillä voi olla käytössään toiminnanohjausjärjestelmä, jossa on useita eri moduuleja. Haastatellut tilintarkastajat olivat yhtä mieltä siitä, että tällöin IT-testauksen rooli korostuu. Esimerkiksi Hakalan mukaan heillä on tällaisissa tapauksissa tilintarkastustiimistä yksi henkilö, jonka vastuulla on varmistaa, että moduulien välillä tiedot siirtyvät oikein. Tämä otetaan hänen mukaan huomioon jo tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa, koska monimutkaisiin ERP-järjestelmiin liittyy selkeä tilintarkastusriski. Airisniemen mukaan ERP-järjestelmät tuovat oman haasteensa siihen, mitkä kaikki asiat näissä järjestelmissä katsotaan lukeutuvan taloushallintoon ja sen myötä tilintarkastuksen piiriin. ERP-järjestelmät koostuvat useista osatekijöistä, jotka eivät kaikki välttämättä ole suoraan tekemisissä taloushallinnon kanssa. Rajanveto siihen, mitkä tekijät kuuluvat taloushallintoon ja mitkä eivät voi olla joskus hankalaa.

Big 4 -tarkastaja 1 on sitä mieltä, että varsinkin uuden toiminnanohjausjärjestelmän käyttöönottovaihe voi joissain tilanteissa vähän monimutkaistaa tilintarkastusta. Tämä tarkoittaa sitä, että uuden ERP:n myötä tilintarkastaja joutuu selvittämään alusta asti kaikki prosessit ja testaamaan niihin liittyvien kontrollien toimivuutta. Hänen mukaan heillä tämän tyyppisissä toimeksiannoissa yleensä lähdetään siitä, että tarkastuksissa on mukana IT-asiantuntija, jonka vastuulla on kartoittaa tekniset prosessit ja niihin liittyvät kontrollit sekä selvittää millaisia heikkouksia järjestelmän kontrolleihin liittyy. Tänä

päivänä IT-asiantuntijoita käytetään varsinkin merkittävemmissä asiakkaissa, vaikka kyseessä ei olisikaan enää uuden ERP:n käyttöönotto. Haastateltavan mukaan IT-asiantuntijoita ei useinkaan käytetä Netvisorilla tai Procountorilla käyttävien asiakkaiden tarkastuksissa vaan liittyvät usein isompien yhtiöiden järjestelmiin.

Myös Big 4 -tarkastaja 2 on sitä mieltä, että IT-tarkastus tulee entistä tärkeämmäksi ERP-järjestelmien myötä. Hänen mukaan näissä järjestelmissä voi liikkua todella suuria määriä transaktioita, jolloin voi olla todella vaikeaa saada riittävää kattavuutta transaktioiden testaustoimenpiteillä eikä välttämättä myöskään analytiikan keinoinkaan.

”Se voi olla niinku jopa ehkä semmoinen ”must” juttu, että on pakko tarkastaa sitten niitä IT-järjestelmien toimimista, että ne transaktiot oikeasti on ne kontrollit koodattu sinne IT-järjestelmään, että transaktiot kirjautuu oikein, prosessoituu oikein siellä, että ymmärtäisin, että se niin kun lisää tätä IT-tarkastuksen tarvetta osana tilintarkastusta.”

Big 4 -tarkastaja 2

Big 4 -tarkastaja 3 on samoilla linjoilla ja toteaa, että ERP-järjestelmiin liittyvissä toimeksiannoissa on usein mukana IT-tarkastuksia suorittavia asiantuntijoita, jotka ovat erikoistuneet esimerkiksi SAP:iin. Heidän painoarvonsa koko tarkastusprosessin kannalta kasvaa enemmän ja enemmän kun kyseessä on laajat ja monimutkaiset toiminnanohjausjärjestelmät. Hänen mukaan ERP-järjestelmät vaikuttavat enemmän myös tilintarkastuksen suunnitteluvaiheeseen, kun järjestelmä on vasta otettu käyttöön. Mikäli järjestelmä on ollut jo kauemmin käytössä, ei sen tarkastamista tarvitse normaalia enemmän painottaa, koska järjestelmän prosessit ja kontrollit ovat jo entuudestaan tuttuja.

Haastatellut tilintarkastajat olivat kaikki jokseenkin sitä mieltä, että asiakkaiden taloushallintojärjestelmillä on mahdollista tehdä tilintarkastukseen liittyvää analyysia. Kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että merkittävin osuus taloushallintoaineiston analysoinnista tapahtuu tilintarkastajan omissa järjestelmissä. Hakalan mukaan asiakkailta saadaan usein erilaisia raportteja ja niitä on myös itse mahdollista ajaa asiakkaan järjestelmästä. Tällaiset raportit tukevat tilintarkastajan tekemää analyysityötä, mutta varsinainen lukujen tulkinta ja analysointi tapahtuu tilintarkastajan järjestelmissä. Hakalan mukaan heillä käytetään Excel-pohjaista tilintarkastustyökalua, jonne asiakkaan dataa syötetään. Järjestelmän tuottama analyysi toimii tilintarkastajan apuvälineenä johtopäätösten teossa. Tämän lisäksi raportti annetaan asiakkaalle, joka voi niin ikään käyttää sitä päätöksenteon

tukena. Hakalan mukaan suurempien asiakkaiden kohdalla heillä käytetään P-Analyzer-ohjelmistoa.

Airisniemen mukaan asiakkaan taloushallintojärjestelmää voidaan käyttää analyysien tukena erilaisten haussa käytettävien kriteerien ja suodatustyökalujen avulla. Tällöin on esimerkiksi mahdollista tutkia ovatko kaikki palkat maksettu sellaisille tileille, jotka ovat merkitty työntekijärekisteriin. Myös Airisniemi käyttää datan analysoinnissa Excel-pohjaista tilintarkastusjärjestelmää, joka toimii samalla myös tilintarkastuksen dokumentoinnin työvälineenä. Big 4 -tarkastaja 1 jakaa myös mielipiteen siitä, että asiakkaan järjestelmiä voidaan käyttää analyysien teossa. Hän kuitenkin muistuttaa, että tällöin tilintarkastajan järjestelmäasiantuntemus korostuu ja määrittelee sen missä määrin asiakkaan järjestelmää voidaan hyödyntää aineiston analysoimisessa. Ei-Big 4 -tarkastaja on puolestaan sitä mieltä, että varsinainen analyysityö on tehtävä tilintarkastajan omien järjestelmien avulla, koska asiakkaiden käytössä olevia ohjelmia on niin paljon ja ne kaikki voivat antaa erilaista analyysiä. Tilintarkastajien omat järjestelmät ovat luotu tilintarkastusta varten, jolloin analyyseissä korostuu tilintarkastuksen näkökulma.

Big 4 -tarkastaja 2 puolestaan kertoo, ettei käytä lainkaan asiakkaan järjestelmiä tilintarkastusdatan analysoinnissa. Hänen mukaan data vain kerätään asiakkaan järjestelmästä ja siirretään omiin työkaluihin, joissa varsinainen analyysi tehdään. Nämä työkalut ovat kehitetty tilintarkastuksen näkökulmasta ja tuottavat mm. arvokkaita korrelaatio-raportteja. Big 4 -tarkastaja 3 on samaa mieltä Airisniemen kanssa siitä, että asiakkaan järjestelmää voidaan hyödyntää erilaisten rajaus- ja suodatintyökalujen avulla, mutta varsinaisessa analyysityössä käytetään Exceliä tai jotain muuta tilintarkastajan omaa ohjelmaa.

Tulevaisuudessa Big 4 -tarkastaja 1 uskoo, että myös tilintarkastajien omiin järjestelmiin tulee entistä enemmän automatiikkaa. Tämän myötä hän uskookin, että tilintarkastuksen painotus tulee muuttumaan, siten että automatisoidut järjestelmät hoitavat yksinkertaisemmat tarkastustyöt, jolloin tilintarkastajat voivat keskittyä isompiin ja spesifimpiin asioihin. Lisäksi hän uskoo, että järjestelmäkehityksen ansiosta asiakkaalle pystytään tarjoamaan entistä enemmän lisäarvoa. Ei-Big 4 -tarkastaja on samaa mieltä ja toteaaakin, että tulevaisuudessa todennäköisesti keskitytään hyvin paljon data-analyyseiin ja tarvittaessa tehdään mikrotason tarkastelua kirjanpitoaineistoon. Tämän seurauksena hän uskoo tilintarkastustyön menevän entistä enemmän konsultoivampaan suuntaan. Haastateltava kuitenkin muistuttaa, että edelleen tarkastustyöhön kuuluu olennaisena osana järjestelmien kontrollien kartoittaminen ja niiden testaaminen.

Myös Big 4 -tarkastaja 2 katsoo data-analyysien ja automatiikan olevan olennainen osa tulevaisuuden tilintarkastusta. Hän uskookin, että tilintarkastustiimien rakenteet tulevat muuttumaan, kun manuaalista tarkastustyötä on entistä vähemmän. Vielä tämänkaltaista muutosta hän ei kuitenkaan ole vielä havainnut. Tilintarkastustyön automatisointiin liittyy kuitenkin paljon haasteita, koska ”liikkuvia osia” on niin paljon. Esimerkiksi vuodenvaihteessa avoimena olevien myyntilaskujen täsmäyttäminen pankkitilille tulleeisiin suorituksiin viitenumeron perusteella vaatii edelleen paljon manuaalisyötä, eikä täysin luotettavaa automaatioon perustuvaa menetelmää ole vielä onnistuttu luomaan. Tätä hankaloittaa myös se, ettei kaikissa maissa käytetä viitenumeroita. Lisäksi Big 4 -tarkastaja 2 muistuttaa, että myös tulevaisuudessa kommunikaatio asiakkaan kanssa on avainasemassa, koska ilman liiketoiminnan ymmärrystä data-analytiikkaa ei voida tehdä. Big 4 -tarkastaja 3 puolestaan toteaa, että tilintarkastuksen työkalut tulevat kyllä tulevaisuudessa muuttumaan, mutta tilintarkastuksen perimmäinen tarkoitus eli se, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yhtiön toiminnasta tuskin tulee muuttumaan.

Hakalan näkemys tulevaisuuden tilintarkastuksesta erosi kaikkein eniten muiden tilintarkastajien mielipiteistä. Hän uskoo, että taloushallinnon sähköistyminen ja automaatio tulee myös tulevaisuudessa jatkumaan ja pohtiikin, tehdäänkö perinteistä tilintarkastusta 10 vuoden päästä enää lainkaan. Hän uskookin, että tulevaisuudessa esimerkiksi verottaja tulee saamaan kaiken tarvitsemansa tiedon suoraan yritysten taloushallintojärjestelmistä jopa päivätasolla. Näiden järjestelmien kontrollit pyritään rakentamaan niin hyvin, ettei tilintarkastusta tarvittaisi enää pienemmissä yhtiöissä. Suuremmissa yhtiöissä tilintarkastus perustuisi hyvin pitkälle data-analytiikkaan. Hakalan mukaan Suomi poikkeaa useista muista maista siinä, että laki velvoittaa tarkastamaan hyvinkin pieniä yhtiöitä verrattuna muihin maihin. Lisäksi myös näiden yhtiöiden tarkastamisessa on sovellettava kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, jotka ovat tarkoitettu paljon suuremmille yhtiöille. Näiden yhteensovittamisessa onkin ollut ongelmia. Hakala nostaa esiin myös Ruotsin käytännön, jossa pienemmissä yhtiöissä tilitoimiston kirjanpitäjä voi antaa vakuutuksensa siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan, jolloin tilintarkastusta ei tarvita.

Haastateltavien mukaan taloushallintojärjestelmät ovat kehittyneet pelkästään hyvään suuntaan. Positiiviseksi asiaksi katsottiin se, että materiaaliin päästään itse käsiksi ja sen käsittely on helppoa erilaisten suodatintyökalujen avulla. Lisäksi työtä helpottaa porautumismahdollisuus tuloslaskelmatasolta aina laskutasolle saakka. Ajansäästöä tapahtuu kehittyneiden työkalujen ja tilintarkastajien omien tunnusten ansiosta, jolloin

tilintarkastajan ei tarvitse matkustaa asiakkaan tiloihin suorittamaan tarkastusta. Mikäli asiakkaalla on varasto, tulee tilintarkastajan kuitenkin vierailla siellä tarkastuksen yhteydessä. Airisniemen mukaan tilintarkastusta nopeuttavat lisäksi tilintarkastuskertomuksen, toimeksiantokirjeen, vahvistuskirjeen sekä muiden dokumenttien sähköinen allekirjoitus. Kaiken kaikkiaan sähköisen materiaalin tarkastaminen on huomattavasti tehokkaampaa ja läpinäkyvämpää. Tarkastusta erityisesti tehostaa ja sen laatua parantaa mahdollinen data-analytiikan käyttö.

Haastatellut tilintarkastajat löytävät kuitenkin myös joitakin negatiivisempia ilmiöitä liittyen nykyaikaisiin taloushallintojärjestelmiin. Airisniemen mukaan se, kuka taloushallinnosta todella vastaa on saattanut joissakin tapauksissa hämärtyä. Hän käyttää esimerkiksi sitä, että usein tänä päivänä IT-talot saattavat yhdessä asiakkaan kanssa ottaa uuden järjestelmän käyttöön. Tällöin tilitoimiston kirjanpitäjä voi tuntea itsensä sivuutetuksi ja kokea epätietoisuutta siitä, missä määrin hän on vastuussa kirjanpidosta. Airisniemi peräänkuuluttaakin tilitoimiston ja asiakkaan välistä kommunikaatiota, jotta tällaiselta vältyttäisiin. Uuden järjestelmän käyttöönotossa onkin ensiarvoisen tärkeää sopia vastuunjaosta. Big 4 -tarkastaja 1 on puolestaan sitä mieltä, että nykyiset sähköiset järjestelmät ovat vaikuttaneet hieman negatiivisesti asiakkaiden yhteistyöhalukkuuteen. Tämä näkyy siten, että tilintarkastajan pyytäessä tietoja joistakin asioista niin asiakas saattaa vain todeta, että kaikki on nähtävillä heidän järjestelmässään. Joistakin asiakkaista on siten saatanut tulla hieman passiivisia ja oletetaan, ettei heidän apuaan enää tarvita. Haastateltava muistuttaa, että edelleen tärkeässä roolissa on asiakkaan kanssa käytävä kommunikaatio, koska kaikkea tilintarkastuksen kannalta olennaista tietoa ei löydy asiakkaan järjestelmistä. Ei-Big 4 -tarkastaja puolestaan kertoo tapauksesta, jossa siirtyminen perinteisestä kirjanpidosta sähköiseen taloushallintojärjestelmään ei tuottanut parempaa lopputulosta. Sähköistä järjestelmää alettiin nimittäin käyttämään samaan tapaan kuin perinteistäkin järjestelmää. Laskut tulivat ohjelmistoon sähköisinä, mutta ne tulostettiin järjestelmästä ulos ja mapitettiin. Sähköistä laskua ei kirjattu kirjanpitoon vaan tapahtumasta tehtiin erillinen muistiotosite, jonka numero kirjattiin tulostettuun laskuun. Näin kirjanpidossa ei voitu porautua laskujen kuviin vaan laskut löytyivät mapista, vaikka käytössä oli moderni taloushallintojärjestelmä. Näin suuri osa järjestelmän ominaisuuksista jäi hyödyntämättä, eikä tilintarkastukseen ollut yhtä tehokasta kuin se olisi voinut olla. Ratkaisevaa on siis myös se, miten näitä järjestelmiä osataan käyttää ja hyödyntää.

Big 4 -tarkastaja 3 puolestaan on sitä mieltä, että sähköisten järjestelmien myötä asiakassuhteen ylläpitäminen voi olla haastavampaa kuin aiemmin. Hänen mukaan ihmisten

luontainen kommunikointi jää vähemmälle ja asiakassuhteesta voi tulla etäisempi, kun asiat hoidetaan sähköisten järjestelmien ja etäyhteyksien avulla. Lisäksi asiakkaan tiloissa tapahtuvassa tarkastuksessa saattoi havainnoida rivien välistä eri tavalla asioita, kuin etäyhteyden avulla tapahtuvassa tarkastuksessa. Big 4 -tarkastaja 2 on myös huomannut, että asiakkaan kanssa tapahtuva kommunikaatio on saattanut kärsiä. Hän kuitenkin toteaa, että etäyhteyksien avulla pidettävillä palavereilla pyritään pitämään mahdollisimman hyvä keskusteluyhteys asiakkaaseen.

Haastatellut tilintarkastajat listasivat myös tilanteita, joissa siirtyminen sähköiseen ja automatisoituun taloushallintoon on mennyt huonompaan suuntaan verrattuna aiempaan. Hakalalla on tullut vastaan tilanteita, joissa asiakkaiden kirjanpidot on aluksi hoidettu perinteisellä tavalla. Hakalan mukaan kirjanpidot oli hyvin tehty ja niiden tarkastaminen sujui aina luontevasti. Tilitoimistoyrittäjän jäätyä eläkkeelle asiakkaat vaihtoivat tilitoimistoa, jossa taloushallinto sähköistettiin. Tämä ei kuitenkaan aina sujunut ongelmitta ja kirjanpito saattoi mennä alkusaldoja myöten sekaisin. Tällaisten ongelmien selvittäminen jälkikäteen voi olla melko hankalaa ja työlästä. Hakala toteaaakin, että tällaisissa tilanteissa paperinen kirjanpito on ollut parempi ja helpompi tarkastaa. Hän kuitenkin muistuttaa, että tällaiset ongelmat eivät ole järjestelmien syytä vaan niitä käyttävien ihmisten. Järjestelmä toimii niin kuin sitä ohjeistetaan.

Airisniemi puolestaan nostaa esille muutosvastarinnan, jota voi esiintyä etenkin niissä tilanteissa, joissa kirjanpitäjä on kymmeniä vuosia tehnyt paperivetoista kirjanpitoa. Uuteen järjestelmään siirtyminen voi olla tällaiselle henkilölle iso rasite, jolloin sen käyttöönottoon saattaa liittyä paljon ongelmia. Airisniemi on myös sitä mieltä, että yritys voi haukata liian ison palan kerralla ottamalla käyttöön kaikki mahdolliset sovellustoitettajan tarjoamat sovellukset ja moduulit. Tällöin uuden järjestelmän käyttöönotosta voi tulla todella raskas. Uuden järjestelmän käyttöönotossa tulisikin aina muistaa, että se vaatii runsaasti aikaa ja opiskelua yritykseltä ja yrittäjältä ja mahdollisesti myös tilitoimiston kirjanpitäjältä. Varsinkin paperivetoisesta taloushallinnosta siirtyminen sähköiseen taloushallintoon laittaa kirjanpitoon liittyvät prosessit täysin uusiksi.

Big 4 -tarkastaja 1 on myös sitä mieltä, että muutosvastarinta on yksi eniten uuden järjestelmän käyttöönottoa häiritsevistä tekijöistä. Tällöin uuden järjestelmän toimintaan ei välttämättä viitsitä perehtyä tarpeeksi ja joitakin asioita saatetaan pyrkiä tekemään edelleen manuaalisesti. Tällöin järjestelmien käyttöä saatetaan soveltaa hyvin kotikutoisesti ja osa asioista voidaan tehdä hieman väärälläkin tavalla. Hänen mukaan tämä vaikuttaa

myös tilintarkastajan työhön, mikäli huomataan järjestelmän käyttöön liittyvää epävarmuutta. Hän toteaaakin asiasta seuraavaa:

”Kyllä se tarkoittaa silloin sitä, et jos sulle tulee semmonen kuva tavallaan, että se virheellisyyden riski on isompi, niin kyllä me joudutaan silloin tarkastustoimenpiteitä tekemään enemmän ikään kuin käyttämään yleensä tarkastukseen enemmän aikaa ja tarkastamaan laajempia materiaaleja. Kyllä se sitä käytännössä silloin tarkoittaa että.”

Big 4 -tarkastaja 1

Haastateltavan mukaan järjestelmän käyttöön liittyvät epävarmuudet otetaan huomioon jo tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa, mikäli niistä ollaan tietoisia esimerkiksi aiemman tilintarkastuksen takia. Tällöin tarkastusta voidaan suunnata paremmin sinne, missä virheen riski on kaikkein suurin.

Ei-Big 4 -tarkastaja niin ikään korostaa kirjanpitäjän roolin merkitystä uuden järjestelmän käyttöönotossa. Hänen mukaan yrittäjät osallistuvat nykyään paljon enemmän taloushallintoon hyväksymällä ja maksamalla laskuja. Tähän tietysti voi liittyä joitakin ongelmia, mutta suurimmat haasteet kulminoituvat kirjanpitäjän kyvyttömyyteen omaksua uusien järjestelmien käyttöä. Haastatteluhetkellä Big 4 -tarkastajat 2 ja 3 eivät osanneet antaa omakohtaisia esimerkkejä siitä, miten muutos sähköiseen taloushallintoon olisi aiheuttanut ongelmia.

5.3 Johtopäätökset

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, Pincus ym. (2017) mukaisesti nykyaikaisten taloushallintojärjestelmien parantavan tilintarkastuksen laatua. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että tilintarkastaja saa kirjanpitoaineistoon omat selausoikeudet, joiden avulla hän pystyy keräämään tarvittavan tilintarkastusevidenssin. Tämä lisää tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä, kun tietoon päästään itse käsiksi eikä se tule välikäsien kautta. Materiaalin läpikäyntiä ja analysointia helpottaa huomattavasti järjestelmissä olevat suodatus- ja hakutyökalut. Modernit järjestelmät eivät ainoastaan paranna tilintarkastuksen laatua pienentämällä tilintarkastuskertomuksen virheellisyyden riskiä, vaan ne myös parantavat asiakkaan suuntaan tapahtuvaa raportointia. Rakenteista tietoa on helpompi syöttää tilintarkastajan omiin järjestelmiin, josta puolestaan voidaan ajaa hyvinkin mielenkiintoisia

raportteja pelkän tilintarkastuskertomuksen sijaan. Rakenteinen tieto mahdollistaa myös data-analytiikan käytön varsinkin suuremmissa yhtiöissä. Tällöin olennaisen virheellisyiden riskiä saadaan ajettua entistä alemmaksi, kun koko kirjanpitoa voidaan analysoida. Kehittyneet työkalut ja data-analytiikka eivät kuitenkaan takaa, ettei kirjanpitoon liittyisi väärinkäytöksiä tai tahattomia virheitä. Virheiden ja väärinkäytösten jäljille on mahdollista päästä erilaisten järjestelmäkontrollien avulla, mutta nekään eivät välttämättä auta, mikäli väärinkäytösten takana on järjestelmän läpikotaisin tunteva ammattilainen.

Toisin kuin Pincus ym. (2017) haastellut tilintarkastajat olivat lähes yksimielisiä siitä, ettei tilintarkastuspalkkiot ole laskeneet modernien järjestelmien myötä. Erilaiset järjestelmäympäristöt ja palkkojen suorasiirto tulorekisteriin ovat asioita, jotka edellyttävät tietojen siirtymisen varmentamista. Tämä on lisännyt tilintarkastajan ajankäyttöä. Lisäksi jatkuvasti kiristyvät raportointivaatimukset syövät entistä enemmän aikaa, jolloin järjestelmien avulla tapahtuva tilintarkastuksen tehostuminen ei näy tilintarkastuspalkkiota laskevasti. Voidaan kuitenkin sanoa, että nykyaikaiset järjestelmät ovat hillinneet tilintarkastuspalkkioiden kasvua.

Tilintarkastuksen tehostuminen näkyy mm. siinä, että koko kirjanpitomateriaali on tilintarkastajalla koko ajan sähköisesti saatavilla, eikä mappien noutamiseen ja palauttamiseen mene enää aikaa. Lisäksi etäyhteyksien ansioista matkusteluun kuluu entistä vähemmän aikaa. Etenkin suuremmissa toimeksiannoissa data-analytiikalla saadaan tilintarkastusta tehostettua entisestään. Ongelmia saattaa kuitenkin aiheuttaa asiakkaan kirjanpitudatan siirrettävyys tilintarkastajan analyysijärjestelmään, koska läheskään aina data ei ole suoraan analyysijärjestelmän edellyttämässä muodossa. Tilintarkastuksen tehostuminen ei kuitenkaan haastattelujen perusteella näyttäisi nopeuttavan tilintarkastuskertomusten antamista. Haastateltujen tilintarkastajien näkemykset eivät siis tue Kimin ym. (2013) havaintoa siitä, että toiminnanohjausjärjestelmät vähentävät viivettä tilintarkastuskertomusten antamisessa. Heidän mukaan tähän kuitenkin menee usein 4–5 vuotta ennen kuin positiivisia vaikutuksia aletaan nähdä. Haastateltujen tilintarkastajien kanssa ei tullut puheeksi, miten kauan asiakkaiden nykyiset järjestelmät ovat olleet käytössä, jolloin tuloksia ei voida peilata Kimin ym. (2013) asettamaan 4–5 vuoden haarukkaan. Etenkin Big 4 -tarkastajat olivat pääosin sitä mieltä, ettei tilintarkastuskertomuksia anneta aiempaa nopeammin. Tämä johtui heidän mukaan lisääntyneistä raportointivaatimuksista. Kimin ym. (2013) tekemästä tutkimuksesta on kulunut tätä kirjoittaessa noin 8 vuotta, minkä aikana on tullut paljon uusia vaatimuksia tilintarkastusta kohtaan. Näin ollen on mahdollista, ettei heidän tutkimustulos enää tänä päivänä pidä paikkaansa. Tämän

tutkielman pohjalta ei asiasta kuitenkaan voida vetää mitään varmempia johtopäätöksiä vaan asian luotettavampi tutkiminen edellyttäisi suuren kvantitatiivisen tutkimusaineiston.

Suurin osa haastateltavista oli myös sitä mieltä, että nykyaikaisilla taloushallintojärjestelmillä on vaikutusta tilintarkastuksen suunnitteluun. Tätä perusteltiin mm. sillä, että erilaisilla suodatus- ja hakutoiminnoilla voidaan tarkastusmateriaaliin tehdä erilaisia otantoja, joiden pohjalta voidaan suunnitella tarkastuksen painopisteitä. Myös järjestelmään ja sen toimintaan perehtyminen jo suunnitteluvaiheessa voi auttaa havaitsemaan järjestelmässä tai sen kontroleissa olevia haavoittuvuuksia. Näin tarkastus osataan suunnata paremmin kaikkein kriittisimpiin osa-alueisiin. Mikäli kontrollien havaitaan toimivan suunnitellusti, voidaan tehtyihin kirjauksiin luottaa paremmin. Haastatteluissa otettiin esiin myös data-analytiikan vaikutukset tilintarkastuksen suunnitteluvaiheeseen. Sen avulla voidaan jo suunnitteluvaiheessa tutkia kirjanpitudatan ensimmäisiä kuukausia ja selvittää poikkeavatko tehdyt havainnot aiemmasta. Tämän seurauksena voidaan löytää esimerkiksi uudenlaista myyntiä tai merkittäviä transaktioita, joista johto on unohtanut mainita. Löydöksistä riippuen ne voidaan ottaa huomioon tarkastuksen suunnittelussa, jolloin tarkastusta pystytään suuntamaan kaikkein riskisimpiin tekijöihin. Tämän tutkielman valossa näyttäisi siis siltä, että moderneilla taloushallintojärjestelmillä olisi vaikutusta tilintarkastuksen suunnitteluun, vaikka aivan kaikki tilintarkastajat eivät tätä näkemystä jakaneetkaan. Järjestelmien vaikutus suunnitteluvaiheeseen näyttäisi olevan sitä suurempi, mitä kehittyneemmät järjestelmät sekä yrityksellä että tilintarkastajalla on käytössään. Etenkin Big 4 -tarkastajilla on mahdollisuudet käyttää suunnittelussa ja varsinkin tarkastuksessa apunaan data-analytiikkaa, jolloin tilintarkastuksen painopisteiden suuntaaminen helpottuu.

Tilintarkastajat olivat pääosin yhtä mieltä siitä, etteivät he välttämättä osaa ottaa kaikkea hyötyä irti asiakkaiden taloushallintojärjestelmistä tarkastustyötä tehdessään. Osa tilintarkastajista katsoi, että ratkaisuna tähän tilintarkastajille olisi hyvä järjestää koulutusta eri järjestelmiin. Erityisesti ERP-järjestelmien katsottiin olevan niin monimutkaisia kokonaisuuksia, että koulutukselle olisi tarvetta. Osa tilintarkastajista puolestaan oli sitä mieltä, että järjestelmiin olisi hyvä saada tilintarkastajan oma moduuli, johon kootaisiin tilintarkastuksen kannalta olennaiset asiat. Heidän mukaan tämä voisi tehostaa entisestään tilintarkastusta. Aivan kaikki tilintarkastajat eivät kuitenkaan lämmenneet ajatukselle. Epäilystä herätti mm. se pystytäänkö moduuliin keräämään kaikki tilintarkastuksen kannalta olennainen materiaali. Lisäksi moduulin mahdollinen maksullisuus

saattaisi olla erään tilintarkastajan mielestä hieman ongelmallista, sillä asiakkaat saattaisivat kuvitella, että moduulin myötä varsinainen tilintarkastus olisi huomattavasti aiempaa edullisempaa. Mikäli jokin ohjelmistotalo päättäisi tällaisen moduulin sisällyttää omaan ohjelmistoonsa, olisi sen suunnittelu ensiarvoisen tärkeää tehdä yhteistyössä tilintarkastajien kanssa. Esimerkiksi Suomen Tilintarkastajat ry voisi olla tällainen taho. Kaikkein nopeimmin tilintarkastajien järjestelmäosaamiseen pystyttäisiin kuitenkin vaikuttamaan erilaisilla ohjelmistokoulutuksilla. Tilintarkastajat katsoivat, että Netvisor ja Procountor tyyppiset taloushallintojärjestelmät ovat heillä pääosin hyvin hallinnassa, mutta esimerkiksi SAP:in kaltaisten ERP-järjestelmien käyttäminen vaatisi lisää koulutusta. Etenkin Big 4 -yhtiöiden asiakkailla on näitä paljon käytössään, joten tämän tutkielman valossa isojen tilintarkastusyhtiöiden olisikin järkevää harkita ERP-järjestelmäkoulutusta tilintarkastajilleen.

Useampi tilintarkastaja myös totesi, että varsinkin suurempien asiakkaiden tarkastuksissa, joilla on toiminnanohjausjärjestelmä käytössään, on tilintarkastustiimissä mukana vähintään yksi IT-tilintarkastaja. Tämä tukee Dattan & Nwankpan (2012) sekä Huntonin ym. (2004) väitteitä siitä, kuinka tärkeässä asemassa IT-tilintarkastajat ovat varsinkin laajojen ERP-järjestelmien tarkastamisessa. Vaikka tilintarkastustiimiin kuuluisikin tänä päivänä IT-tarkastajia, se ei tarkoita sitä, etteikö tavallisten tilintarkastajien tarvitsisi osata toiminnanohjausjärjestelmien käyttöä. Näin ollen ERP-järjestelmäkoulutusta olisi hyvä järjestää, vaikka tilintarkastustiimiin kuuluisikin IT-tarkastajia.

Haastattelujen perusteella suurimmat ongelmat moderneissa taloushallintojärjestelmissä liittyvät käyttäjien toimintaan eivätkä suinkaan itse järjestelmiin. Esimerkiksi muutostarinnan katsottiin olevan yksi eniten uuden järjestelmän käyttöönottoa häiritsevistä tekijöistä. Tämän seurauksena järjestelmiä saatetaan käyttää jopa väärin, jolloin myös tilintarkastukseen liittyvät riskit voivat nousta. Yritysten tulisikin yrittää kannustaa ja motivoida uusien järjestelmien käytössä ja auttaa järjestelmien käyttäjiä ymmärtämään miksi muutos on tarpeellinen ja miten siitä hyödytään. Hyvin harvoin järjestelmien käyttö hankaloituu niissä esiintyvien ”bugien” takia. Yksi tämän tutkielman tärkeimmistä viesteistä onkin, että vaikka nykyaikaiset taloushallintojärjestelmät ovatkin sähköisiä ja pitkälle automatisoituja, niin viime kädessä kaikki tekeminen kulminoituu ihmisen toimintaan. Järjestelmässä olevat ”bugit” johtuvat ihmisen tekemästä koodista ja järjestelmän luomat virheelliset automaattikirjaukset johtuvat käyttäjien asettamista virheellisistä asetuksista. Järjestelmänkontrollit pettävät, koska niitä ei noudateta. Järjestelmä toimii niin kuin sitä ohjeistetaan.

6 YHTEENVETO

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää miten nykyaikaiset taloushallintojärjestelmät ovat vaikuttaneet tilintarkastukseen ja tilintarkastajien työhön. Keskeisimpinä tavoitteina oli selvittää miten kyseiset järjestelmät ovat vaikuttaneet tilintarkastuksen laatuun ja onko moderneilla taloushallinto-ohjelmistoilla mahdollista alentaa tilintarkastusriskiä verrattuna aiempaan. Lisäksi selvitettiin tilintarkastajien näkemyksiä siitä, pystytäänkö nykyaikaisilla järjestelmillä huomaamaan mahdolliset väärinkäytökset ja tahattomat virheet aiempaa helpommin. Tutkielmassa nostettiin esiin myös ohjelmistokehityksestä mahdollisesti aiheutuneet negatiiviset ilmiöt sekä miten tilintarkastajat näkevät taloushallinto-ohjelmien kehityksen vaikuttavan tulevaisuuden tilintarkastukseen. Lisäksi tuotiin esiin tilintarkastajien ajatuksia siitä, onko moderneilla taloushallintojärjestelmillä ollut vaikutusta tilintarkastuksen hinnoitteluun.

Tutkielman tutkimuskysymyksiä selvitettiin laadullisella menetelmällä ja empiriaosuus toteutettiin asiantuntijahaastatteluiden avulla. Haastattelut suoritettiin teemahaastatteluina, koska tavoitteena oli ymmärtää syvällisemmin tutkittavaa ilmiötä. Tutkielmassa haastateltiin yhteensä kuutta tilintarkastajaa, joista puolet olivat Big 4 -yhtiöistä ja puolet muista yhtiöistä. Tällä pyrittiin siihen, että tutkielmaan saataisiin tasapuolisesti näkemyksiä sekä suurempien että pienempien yhtiöiden järjestelmien vaikutuksesta tilintarkastukseen.

Tutkielman teoreettisessa osuudessa avattiin tilintarkastuksen lainsäädännöllistä taustaa. Tällä pyrittiin selvittämään lukijalle, miksi tilintarkastusta tehdään ja millaisia vastuita ja velvollisuuksia ammattiin liittyy. Tämän jälkeen teoriaosuudessa keskityttiin tilintarkastuksen suunnitteluvaiheeseen, jossa avattiin mm. tilintarkastusriskiin liittyviä tekijöitä. Lisäksi perehdyttiin erilaisten tutkimusten avulla tilintarkastuksen laatuun ja hinnoitteluun. Tämän tavoitteena oli avata lukijalle sitä, miten monet seikat vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun ja sen hinnoitteluun. Etenkin tilintarkastuksen laatu on niin monisyinen käsite, joten sen ymmärtäminen tämän tutkielman kannalta on ehdottoman tärkeää. Lopuksi käsiteltiin erilaisia taloushallintojärjestelmiä sekä niihin liittyviä vahvuuksia ja riskejä. Koska useimmat taloushallinto-ohjelmistot ovat tänä päivänä pilvipalveluita, tutustuttiin myös niihin ja niihin liittyviin riskeihin.

Tutkielman tulosten mukaan modernit taloushallintojärjestelmät parantavat tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastajien pääsy suoraan asiakkaan järjestelmään tekee tilintarkastusevidenssin keräämisestä aiempaa avoimempaa ja läpinäkyvämpää. Järjestelmien

erilaiset haku- ja suodatustyökalut tehostavat aineiston läpikäyntiä ja analysointia. Nykyaikaisten järjestelmien ansiosta myös raportointi asiakkaan suuntaan paranee. Raken-teista tietoa voidaan siirtää asiakkaan järjestelmästä tilintarkastajan järjestelmään jatko-analyysiä varten, jonka pohjalta asiakkaalle voidaan tarjota tärkeää tietoa sen liiketoimin-nasta sekä tilintarkastuksessa tehdyistä havainnoista. Etenkin suurempien yhtiöiden tilin-tarkastuksissa käytetään yhä enemmän data-analyysejä, joiden avulla tarkastettavaa mas-saa voidaan kasvattaa huomattavan paljon. Siten tilintarkastusriski laskee entisestään. Te-hokkaan kontrolliympäristön avulla voidaan ehkäistä väärinkäytöksiä ja tahattomia vir-heitä, mutta tällöinkään ei päästä takuuseen siitä, etteikö kirjanpitoon näitä voisi silti jäädä.

Vaikka tilintarkastusprosessi on tehostunut sähköisten ja automatiikkaan perustuvien järjestelmien ansiosta, niin etenkin Big 4 -tarkastajat olivat sitä mieltä, ettei tilintarkas-tuskertomuksia siitä huolimatta annetta aiempaa aikaisemmin. Tämä johtuu ennen kaik-kea lisääntyneistä raportointivaatimuksista ja säästetty aika kuluukin usein tarkastustyön dokumentointiin.

Nykyaikaisista järjestelmistä etenkin ERP-järjestelmät vaativat usein tilintarkastus-tiimiin IT-tarkastajia, joiden tehtävänä on varmentaa järjestelmäympäristön toimivuus ja kartoittaa kontroleihin liittyvät heikkoudet. Tämä on varsin ymmärrettävää, sillä haastat-teluissa tuotiin esiin, että yritysten ERP-järjestelmät ovat kaikkein haastavimpia tilintar-kastajille ja näiden käytössä kaivattaisiinkin koulutusta. Monimutkaiset järjestelmät aset-tavatkin haasteita tilintarkastajan IT-taitoja kohtaan, jolloin etenkin yhden hengen tilin-tarkastustoimistojen tulisi heti alussa kartoittaa asiakkaan järjestelmät ja pohtia pysty-täänkö toimeksiannosta selviytymään.

Tutkielman tulosten mukaan moderneihin järjestelmiin liittyy myös joitakin negatii-visia puolia. On esimerkiksi mahdollista, että asiakas ja ohjelmistotalo ottavat yhdessä käyttöön uuden järjestelmän, eikä tilitoimiston kirjanpitäjää oteta tähän millään tavoin mukaan. Tällöin kirjanpitäjä saattaa kokea epätietoisuutta omista vastuistaan. Vaikka täl-lainen ei varmastikaan ole kovin yleistä, tulisi tilitoimistojen ja asiakkaiden aina yhdessä keskustella uusien järjestelmien käyttöönotosta sekä sopia tarkasti niihin liittyvästä vas-tuunjaosta. Haastatteluiden perusteella asiakkaat ovat saattaneet myös passivoitua moder-nien järjestelmien myötä. Asiakkaat saattavat ajatella, että tilintarkastajat saavat järjestel-mistä suoraan kaiken heitä kiinnostavan tiedon. Vaikka tiedot ovat tilintarkastajan saata-villa, tulee asiakkaalta pystyä edelleen kysymään mm. tarkentavia kysymyksiä löydöksiin liittyen.

Tutkielman tulosten mukaan tilintarkastuspalkkiot eivät ole ainakaan laskeneet nykyaikaisten taloushallintojärjestelmien johdosta. Tätä selitti pääosin kasvaneet raportointivaatimukset, joihin kuluu entistä enemmän aikaa. Ennemmin voidaan sanoa, että nykyaikaisten taloushallintojärjestelmien tuoma tehokkuus on hillinnyt tilintarkastuspalkkioiden kasvua. Tämän luotettavampi arviointi edellyttäisi kuitenkin kvantitatiivista tutkimusta. Haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että tilintarkastusprosessi on tehostunut modernien järjestelmien myötä. Tilintarkastajan selausoikeuksien ja erilaisten etäyhteyksien ansiosta matkusteluun ei mene enää läheskään yhtä paljon aikaa kuin aiemmin. Lisäksi järjestelmien erilaiset työkalut ja datan siirrettävyys tilintarkastajan omiin järjestelmiin tehostavat entisestään tilinpäätöstietojen analysointia. Etenkin Big 4-yhtiöissä data-analytiikalla voidaan kasvattaa tarkastettavaa massaa suhteellisen pienellä vaivalla, jolloin myös tilintarkastuksen laatu paranee. Myöskään tilintarkastuksen tehostumisella ei ole ollut haastateltujen tilintarkastajien mielestä tilintarkastuspalkkioita alentavaa vaikutusta. Myös tämä selittyi kasvaneilla raportointi- ja dokumentointivaatimuksilla.

Tilintarkastajat olivat pääosin sitä mieltä, että tulevaisuudessa tilintarkastuksen koostumus tulee muuttumaan. Varsinkin manuaaliset ja yksinkertaisemmat työvaiheet tulevat siirtymään automaatioon piiriin, jolloin tilintarkastajat pystyvät suuntaamaan omaa työtään enemmän vaativampiin ja harkintaa edellyttäviin seikkoihin. Samalla tilintarkastajan työ menee entistä enemmän konsultoitavampaan suuntaan. Tämä voi johtaa myös merkittäviin muutoksiin tilintarkastustiimeissä ja kysymys kuuluukin: tarvitaanko tulevaisuudessa enää lainkaan tilintarkastusapulaisia, joiden toimenkuvaan on kuulunut yksinkertaisemmat manuaaliset tilintarkastustehtävät? Tähän mennessä robotiikkaa ei ole vielä pystytty kunnolla hyödyntämään tilintarkastuksessa, mutta tulevaisuudessa tilanne on varmasti toinen.

Tutkielman edetessä heräsi idea myös jatkotutkimukselle. Koska tilintarkastajat olivat eri mieltä Pincusin ym. (2017) kanssa siitä, että modernit järjestelmät tehostaisivat tilintarkastusta tilintarkastuspalkkioita alentavasti, olisi mielenkiintoista selvittää kvantitatiivisen tutkimuksen avulla pitääkö tämä paikkansa Suomessa. Pincus ym. (2017) ja Hoffman ym. (2018) havaitsivat myös, että suuret ja monimutkaisemmat yritysjärjestelmät nostavat tilintarkastuspalkkioita. Myös tämän tutkiminen Suomen mittakaavassa olisi järkevää, jotta yritykset ymmärtäisivät paremmin, millainen vaikutus yrityksen järjestelmäympäristöllä on tilintarkastuspalkkioihin.

LÄHTEET

- Alakare, Sanna – Koskinen, Hannu T. – Reinikainen, Mikko – Sedig, Riitta – Simola, Anna-Maija (2008) *Uusi tilintarkastuslaki. Säännöksistä käytäntöön*. KHT-Media Oy, Helsinki.
- Alasuutari, Pertti – Koskinen, Ilpo – Peltonen, Tuomo (2005) *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Vastapaino, Tampere.
- Annamalai, C. – Ramayah, T. (2011) Enterprise resource planning (ERP) benefits survey of Indian manufacturing firms. *Business Process Management Journal*, Vol. 17 (3), 495–509.
- Aslani, Mohammad – Barvayeh, Elham – Ghasemi, Maziyar – Shafeiepour, Vahid (2011) The impact of Information Technology (IT) on modern accounting systems. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 28, 112–116.
- Ball, Ray – Jayaraman, Sudarshan – Shivakumar, Lakshmanan (2012) Audited financial reporting and voluntary disclosure as complements: A test of the Confirmation Hypothesis. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 53 (1–2), 136–166.
- Bhatt, Pramod Chandra P. – Sehgal, Naresh Kumar (2018) *Cloud Computing: Concepts and Practices*. Springer International Publishing AG, Sveitsi.
- Booth, Peter – Matolcsy, Zoltan P. – Wieder, Bernhard (2005) Economic benefits of enterprise resource planning systems: some empirical evidence. *Accounting and Finance*, Vol. 45 (3), 439–456.
- Casta, Jean François – Lobo, Gerald J. – Paugam, Luc – Zhang, Dana (2017) The Effect of Joint Auditor Pair Composition on Audit Quality: Evidence from Impairment Tests. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 34 (1), 118–153.
- Chand, Parmod – Hasan, Batul Towfique – Lu, Meiting (2021) Influence of auditor's gender, experience, rule observance attitudes and critical thinking disposition on materiality judgements. *International Journal of Auditing*, Vol. 25 (1), 188–205.
- Christensen, Brant E. – Eilifsen, Aasmund – Glover, Steven M. – Messier Jr, William F. (2020) The effect of audit materiality disclosures on investors' decision making. *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 87, 1–13.
- Chu, Betty – Hsu, Yunsheng (2018) Non-audit services and audit quality — the effect of Sarbanes-Oxley Act. *Asia Pacific Management Review*, Vol. 23 (3), 201–208.
- Daniel, Elizabeth – Ward, John (2012) *Benefits management: How to increase the business value of your IT projects*. John Wiley & Sons Ltd, Chichester.

- Datta, Pratim – Nwankpa, Joseph (2012) Perceived Audit Quality from ERP Implementations. *Information Resources Management Journal*, Vol. 25 (1), 61–80.
- Deng, Mingcherng – Lu, Tong – Simunic, Dan A – Ye, Minlei (2014) Do Joint Audits Improve or Impair Audit Quality? *Journal of Accounting Research*, Vol. 52 (5), 1029–1060.
- Donohoe, Michael P. – Knechel, W. Robert (2014) Does Corporate Tax Aggressiveness Influence Audit Pricing? *Contemporary Accounting Research*, Vol. 31 (1), 284–308.
- Ehie, Ike C. – Madsen, Mogens (2005) Identifying critical issues in enterprise resource planning (ERP) implementation. *Computers in Industry*, Vol. 56 (6), 545–557.
- Eshleman, John Daniel – Lawson, Bradley P. (2017) Audit Market Structure and Audit Pricing. *Accounting Horizons*, Vol. 31 (1), 57–81.
- Finanssialan Keskusliitto (2015) Selvitys taloushallinnon automatisoinnin ilmastovaikutuksista. < <https://www.finanssiala.fi/wp-content/uploads/2015/09/Selvitys-taloushallinnon-automatisoinnin-ilmastovaikutuksista.pdf>>, haettu 7.6.2021
- Gillet, Peter R. – Peytcheva, Marietta (2011) How Partners' Views Influence Auditor Judgment. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 30 (4), 285–301.
- Grance, Tim – Mell, Peter (2010) The NIST Definition of Cloud Computing. *Communications of the ACM*, Vol. 53 (6), 50–50.
- Green, Peter – Yau-Yeung, Daisy – Yigitbasioglu, Ogan (2020) Cloud accounting risks and mitigation strategies: evidence from Australia. *Accounting Forum*, Vol. 44 (4), 421–446.
- Greiner, Adam – Kohlbeck, Mark J. – Smith, Thomas J. (2017) The Relationship between Aggressive Real Earnings Management and Current and Future Audit Fees. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 36 (1), 85–107.
- Griffith, Emily E – Hammersley, Jacqueline S – Kadous, Kathryn – Young, Donald (2015) Auditor Mindsets and Audits of Complex Estimates. *Journal of Accounting Research*, Vol. 53 (1), 49–77.
- Halonen, Kaarina – Steiner, Maj-Lis (2010) *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. WSOY-pro, Helsinki.
- Healy, Paul M. – Wahlen, James M. (1999) A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizons*, Vol. 13 (4), 365–383.

- Helanto, Leena – Helistö, Benita – Ignatius–Partanen, Heidi – Kaisaniemi, Tanja – Kin-
narinen, Salla – Koskinen, Krista – Kuntola, Katja – Siivola, Mikko – Yli–Heik-
kuri, Anna (2015) *Ystävällinen taloushallinto: ammattilaisen käsikirja sähköisty-
misestä*. 2. painos. Procounor Oy, Espoo.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena (1991) *Teemahaastattelu*. 5. p. Yliopistopaino, Hel-
sinki.
- Hoffman, Benjamin W. – Sellers, R. Drew – Skomra, Justyna (2018) The impact of client
information technology capability on audit pricing. *International Journal of Ac-
counting Information Systems*, Vol. 29, 59–75.
- Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis (2017) *Tilintarkastus -asiakkaan opas*. 5. uud.
painos. Alma Talent, Helsinki.
- Houghton, Keith A. – Jubb, Christine A. – Tan, Christine E. L. (1997) Auditor Judgments:
The Effects of the Partner's Views on Decision Outcomes and Cognitive Effort.
Behavioral Research in Accounting, Vol. 9, 157–175.
- Houston, Richard W. – Peters, Michael F. – Pratt, Jamie H. (1999) The Audit Risk Model,
Business Risk and Audit-Planning Decisions. *The Accounting Review*, Vol. 74 (3),
281–298.
- Houston, Richard W. – Peters, Michael F. – Pratt, Jamie H. (2005) Nonlitigation Risk and
Pricing Audit Services. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 24 (1),
37–53.
- Hunton, James E. – Wright, Arnold M. – Wright, Sally (2004) Are Financial Auditors
Overconfident in Their Ability to Assess Risks Associated with Enterprise Re-
source Planning Systems? *Journal of Information Systems*, Vol. 18 (2), 7–28.
- Hyypiä, Mervi – Jalonen, Sonja – Mäkikangas, Petri – Samppala, Anne – Varanka, Pirjo
(2017) *Digitalous: opas sähköisen taloushallinnon käyttöönottajille*. Turun am-
mattikorkeakoulu, Turku.
- ISA (2018) Handbook of International Quality Control, Auditing Review, Other Assur-
ance, and Related Services Pronouncements Vol. 1. <[https://www.ifac.org/sys-
tem/files/publications/files/IAASB-2018-HB-Vol-1.pdf](https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-2018-HB-Vol-1.pdf)>, haettu 3.3.2021.
- Jensen, Michael C. – Meckling, William H. (1976) Theory of the firm: Managerial be-
havior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*,
Vol. 3 (4), 305–360.
- Kaarlejärvi, Sanna – Salminen, Tero (2018) *Älykäs taloushallinto: automaation aika*.
Alma Talent, Helsinki.

- Kaarlejärvi, Sanna (2018) Automaation hyödyt lunastetaan luottamuksen kautta. *Talouselämä* 26.4.2018. [Blogi]. < <https://www.talouselama.fi/kumppaniblogit/efima/automaation-hyodyt-lunastetaan-luottamuksen-kautta/89a2783b-376d-33d9-b1d5-5e6319d9ee24>>, haettu 2.7.2021
- Kallunki, Jenni – Kallunki, Juha-Pekka – Niemi, Lasse – Nilsson, Henrik (2019) IQ and Audit Quality: Do Smarter Auditors Deliver Better Audits? *Contemporary Accounting Research*, Vol. 36 (3), 1373–1416.
- Kangasniemi, Hanna – Lintulahti, Matti (2017) Mikä on pilvipalvelu? Elisa. <<https://elisa.fi/ideat/mika-on-pilvipalvelu/>>, haettu 20.7.2021
- Kauppalehti 11.2.2020 Raportti valottaa syitä Oriolan SAP-projektin ongelmien taustalla – ”Kokonaisriskiä ei ollut tunnistettu lainkaan”. <<https://www.kauppalehti.fi/uutiset/raportti-valottaa-syita-oriolan-sap-projektin-ongelmien-taustalla-kokonaisriskia-ei-ollut-tunnistettu-lainkaan/981884d5-35e4-4892-a651-7d355ee31988>>, haettu 18.7.2021
- Kim, Jongkyum – Nicolaou, Andreas I. – Vasarhelyi, Miklos A. (2013) The Impact of Enterprise Resource Planning (ERP) Systems on the Audit Report Lag. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, Vol. 10 (1), 63–88.
- Korkeamäki, Ari-Matti (2017) *Tilintarkastuksen perusteet*. 1. p. Sanoma Pro Oy, Helsinki.
- Kyberturvallisuuskeskus (2014) Pilvipalveluiden turvallisuus: Mitä organisaatioiden tulisi huomioida pilvipalveluja hyödyntäessä. <https://www.kyberturvallisuuskeskus.fi/sites/default/files/media/file/Pilvipalveluiden_tietoturva_organisaatioille.pdf>, haettu 25.7.2021
- Lahti, Sanna – Salminen, Tero (2014) *Digitaalinen taloushallinto*. 1. painos. Sanoma Pro Oy, Helsinki.
- Laine, Riitta (2020) Mikä siinä tilintarkastuksessa oikein maksaa? Suomen Tilintarkastajat ry. < <https://tilintarkastajat.fi/blogit/mika-siina-tilintarkastuksessa-oikein-maksaa/>>, haettu 25.5.2021
- Law, Chuck C.H. – Ngai, Eric W.T. (2007) ERP systems adoption: An exploratory study of the organizational factors and impacts of ERP success. *Information & Management*, Vol. 44 (4), 418–432.
- Lennox, Clive S. – Wu, Xi – Zhang, Tianyu (2014) Does Mandatory Rotation of Audit Partners Improve Audit Quality? *The Accounting Review*, Vol. 89 (5), 1775–1803.

- Minutti-Meza, Miguel (2013) Does Auditor Industry Specialization Improve Audit Quality? *Journal of Accounting Research*, Vol. 51 (4), 779–817.
- Moroney, Robyn – Sin, Fang Yun – Strydom, Maria (2015) Principles-Based versus Rules-Based Auditing Standards: The Effect of the Transition from AS2 to AS5. *International Journal of Auditing*, Vol. 19 (3), 282–294.
- Moser, William J. (2020) Audit Pricing of Terrorism. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 39 (2), 163–184.
- Nestell, Jack G. – Olson, David L. (2018) *Successful ERP Systems: A Guide for Businesses and Executives*. 1. painos. Business Expert Press, New York.
- Nunes, Miguel Baptista – Pan, Kuifan – Peng, Guo Chao (2011) Risks affecting ERP post-implementation: Insights from a large Chinese manufacturing group. *Journal of Manufacturing Technology Management*, Vol. 22 (1), 107–130.
- Paredes, Angel Arturo Pacheco – Wheatley, Clark M. (2018) Do Enterprise Resource Planning Systems (ERPs) Constrain Real Earnings Management? *Journal of Information Systems*, Vol. 32 (3), 65–89.
- Patentti- ja rekisterihallitus (2020) Olennaisuus. < https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/laadunvalvonnan_vuosiraportti_2019/laaduntarkastusten_havainnot_aihealueittain/olennaisuus.html>, haettu 22.3.2021.
- Patentti- ja rekisterihallitus (2021) Tutkintojen hyväksymisvaatimukset. < https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tutkinnot/tilintarkastajatutkinto_ohjeet/tutkintojenhyvaksymisvaatimukset.html>, haettu 11.2.2021.
- Piccoli, Gabriele – Pigni, Federico (2019) *Information Systems for Managers: with cases*. 4. painos. Prospect Press, Burlington.
- Piha, Kirsi (2017) Konflikti pöydälle – case Enron. Ellun Kanat 20.10.2017. < <https://ellunkanat.fi/nakemys/artikkelit/konflikti-poydalle-case-enron/>>, haettu 23.2.2021.
- Pincus, Morton – Tian, Feng – Wellmeyer, Patricia – Xu, Sean Xin (2017) Do Clients' Enterprise Systems Affect Audit Quality and Efficiency? *Contemporary Accounting Research*, Vol. 34 (4), 1975–2021.
- Rikoslaki*. 19.12.1889/39.
- Sarbanes-Oxley Act (2002) < <https://www.congress.gov/107/plaws/publ204/PLAW-107publ204.pdf>>, haettu 6.4.2021.
- Schipper, Katherine (1989) Earnings Management. *Accounting Horizons*, Vol. 3 (4), 91–102.
- Tilintarkastuslaki*. 18.9.2015/1141.

Tomperi, Soile (2018) *Tilintarkastus: normeista käytäntöön*. 4. uud. painos. Edita Publishing Oy, Helsinki.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

- Tilintarkastajan taustatiedot ja asiakaskunta
 - Mikä tilintarkastajatutkinto teillä on?
 - Kokemuksenne tilintarkastajana?
 - Mitkä ovat työtehtävänne?
 - Minkä kokoisista yrityksistä asiakaskuntasi koostuu?
 - Millaisia taloushallintojärjestelmiä asiakkailasi on? Onko asiakkaidesi taloushallinto sähköinen ja pitkälle automatisoitu, manuaalinen ja paperivetoinen vai jotakin tältä väliltä?
- Tilintarkastuksen laatu ja riskien arviointi
 - Miten koet nykyaikaisten taloushallinto-ohjelmien vaikuttaneen tilintarkastuksen laatuun?
 - Tilintarkastusriski koostuu kolmesta osatekijästä: toimintariskistä, kontrolliriskistä ja havaitsemisriskistä. Missä määrin koet modernien taloushallinto-ohjelmien vaikuttaneen näihin eri riskitekijöihin?
 - Millaisia riskejä näet taloushallinto-ohjelmissa tilintarkastuksen näkökulmasta?
 - Oletteko sitä mieltä, että nykyaikaisilla taloushallinto-ohjelmilla on mahdollista havaita mahdolliset väärinkäytökset tai virheet aiempaa helpommin?
 - Miten arvioisit tilintarkastusriskiä perinteisen ja automatisoidun taloushallinnon välillä?
- Järjestelmät
 - Miten tilintarkastajan työ on muuttunut, kun asiakkaat ovat siirtyneet paperivetoisesta taloushallinnosta sähköiseen ja automatisoituun taloushallintoon? Millaisia hyötyjä ja haittoja olette havainneet?
 - Miten nykyaikaiset taloushallintojärjestelmät ovat vaikuttaneet tilintarkastuksen suunnitteluun?
 - Onko eteenne tullut tilanteita, joissa siirtyminen paperivetoisesta taloushallinnosta moderneihin taloushallinnonjärjestelmiin on mennyt huonompaan suuntaan? Mistä luulette sen johtuvan? Miten tämä on vaikuttanut tilintarkastusprosessiin?
 - Koetteko osaavanne käyttää asiakkaidenne taloushallintojärjestelmiä niin hyvin, että niiden täysi potentiaali tulisi hyödynnettyä tilintarkastuksen kannalta?
 - Miten koette nykyaikaisten taloushallintojärjestelmien vaikuttaneen tilintarkastuksen tehokkuuteen?
 - Miten taloushallinto-ohjelmia tulisi kehittää, jotta ne palvelisivat entistä paremmin myös tilintarkastajan työtä?
 - Useille yrityksille on välttämätöntä käyttää useampaa taloushallinnon järjestelmää. Millainen vaikutus tällä on tilintarkastukseen?
 - Miten koette nykyaikaisten taloushallintojärjestelmien vaikuttaneen tilintarkastuspalkkioihin?

- Kun asiakkaiden ERP-järjestelmät monimutkaistuvat, millainen vaikutus tällä on tilintarkastukseen?
- Tilintarkastusdatan kerääminen nykyaikaisista taloushallintojärjestelmistä on huomattavasti aiempaa helpompaa. Onko tiedon keruun lisäksi tietoa myös mahdollista analysoida asiakkaiden järjestelmissä vai tarvitaanko tähän aina tilintarkastajan omia järjestelmiä?
- Miten näette tilintarkastajan roolin ja työtehtävät tulevaisuudessa?
- Tuleeko teille jotain muuta mieleen mitä haluaisitte aiheesta sanoa?

Liite 2. Tilintarkastajien haastattelut

Päivämäärä	Haastateltava	Tarkastus kokemus	Haastattelun kesto
10.8.2021	KHT Anne Hakala	30 vuotta	46 min
11.8.2021	HT Tuomo Airisniemi	17 vuotta	1 h 13 min
12.8.2021	KHT Big-4 tilintarkastaja	16 vuotta	50 min
19.8.2021	HT ei-Big-4 tilintarkastaja	12 vuotta	1 h 1 min
24.8.2021	KHT Big-4 tilintarkastaja	6 vuotta	1 h 4 min
14.9.2021	KHT Big-4 tilintarkastaja	16 vuotta	35 min